

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БОБЧИНСЬКИЙ ПАВЛО МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 343.44

ДИСЕРТАЦІЯ

**«КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ
НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА»**

081 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **П.М. Бобчинський**

Науковий керівник: Конопельський Віктор Ярославович, доктор юридичних наук, професор

Одеса – 2025

АНОТАЦІЯ

Бобчинський П.М. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2025.

Дисертація зосереджена на всебічному аналізі змісту та сутності об'єктивних і суб'єктивних характеристик кримінального правопорушення, передбаченого статтею 162 Кримінального кодексу України. У роботі вивчаються ключові суперечності та неточності у формулюваннях відповідного кримінального законодавства, а також пропонуються конкретні рекомендації для його вдосконалення.

Визначено обставини (підстави) соціальної обумовленості, що містяться у ст. 162 КК України: суспільна небезпека діяння; співвідношення позитивних і негативних наслідків встановлення кримінальної відповідальності; типовість і достатня поширеність антигромадської поведінки, але з урахуванням ступеня їхньої суспільної небезпеки; динаміка суспільно небезпечних діянь; забезпечення державою захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, передбачених розділом II Конституції України.

Доведено, що встановлення кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла (ст. 162 КК України) є соціально обумовленим і виправданим. Застосування кримінально-правових заходів у даному випадку виправдано, оскільки вони забезпечують захист фундаментальних цінностей суспільства.

Запропоновано етапи становлення та розвитку кримінально-правового охорони та регулювання права на недоторканність приватного житла: перший етап (1917-1921 рр.), під час якого гарантії недоторканності житла були

закріплені лише на конституційному рівні, але не отримали практичної реалізації, зокрема у сфері кримінального права. Другий етап (1922-1960 рр.), коли радянська ідеологія, яка заперечувала відмінності між особистим і суспільним, фактично нівелювала це право. Третій етап (1960-2001 рр.), коли з'являються кримінально-правові норми, спрямовані на захист окремих аспектів приватного життя. Четвертий етап (з 2001 р. до сьогодні), який поставив під кримінальний захист таку базову складову права на повагу до приватного та сімейного життя, як недоторканність житла. Доведено, що кримінально-правова охорона права на недоторканність житла в Україні пройшла складний шлях, який відображає суттєві відмінності між тоталітарним і правовим державним устроєм, де повага до прав і свобод людини є ключовою цінністю.

У контексті реформування кримінального законодавства України обґрунтовано доцільність адаптації успішних практик іноземних держав. Запропоновано врахувати можливість порушення недоторканності житла не тільки шляхом активних дій, але й шляхом утримання від дій, що полягають у неправомірному перебуванні у житлі; класифікувати порушення недоторканності житла або іншого володіння особи як злочин, що підлягає приватному обвинуваченню.

Установлено, що безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, є суспільні відносини, що регулюють реалізацію права особи на приватне життя, зокрема, у контексті забезпечення недоторканності її житла або іншого володіння. Потерпілим визнається не лише власник, а й особа, яка фактично користується житлом чи іншим володінням на законних підставах. Предметом кримінального правопорушення за ст. 162 КК України є житло або інше володіння особи. Через невідповідність назви ст. 162 КК її змісту та розбіжності в трактуванні понять «житло» та «інше володіння»,

запропоновано об'єднати їх в один термін «володіння», що зробить застосування норми більш послідовним.

Установлено, що загальна структура об'єктивної сторони кримінального правопорушення, регламентованого ст. 162 КК України, характеризується формальним складом та проявляється в одному з чотирьох альтернативних варіантів діянь: незаконне проникнення; незаконне проведення в них огляду чи обшуку; незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян. Законодавство та правозастосовна практика продовжують формувати єдине розуміння цих дій, а наукова доктрина пропонує розширити межі відповідальності для повнішого захисту права особи на недоторканність житла.

Визначено, що суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, виступає будь-яка фізична дієздатна особа, що досягла 16-річного віку. Кримінальне правопорушення може бути вчинене як приватною особою, так і службовою, що розглядається як обтяжуюча обставина. Визначено ознаки суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України. Згідно з ч. 1 ст. 162 КК України суб'єкт кримінального правопорушення – загальний, згідно із ч. 2 – спеціальний.

Щодо характеристики суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, зазначено, що воно може бути вчинене лише з прямим умислом, тоді як мотив і мета, хоч і є факультативними, відіграють важливу роль у кримінально-правовій оцінці діяння.

Доведено, що елементи, які вказують на посягання на недоторканність житла, фігурують не лише у спеціалізованих статтях КК України, але й у інших нормах (зокрема, ст.ст. 163, 182, 356, 294, 185, 186, 187, 270-1 КК України, а також у деяких правопорушеннях у сфері службової та професійної діяльності,

пов'язаної з наданням публічних послуг, наприклад, у ст.ст. 364, 364-1, 365 КК України.

Визначено ознаки, які мають вирішальне значення для правильної кваліфікації: потрібно чітко розмежовувати об'єкти злочинного посягання. Для чіткого розмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, від інших йому суміжних кримінальних правопорушень проти власності, слід робити повний порівняльний аналіз складів кримінальних правопорушень. Для визнання їх закінченими в основному складі обов'язковим є встановлення мінімально достатнього рівня суспільно небезпечних наслідків – істотної шкоди охоронюваним законом правам чи свободам. Найважливішим є чітке визначення мети та мотиву діяння, що дозволяє відрізнити кримінальне правопорушення проти власності від порушення недоторканності житла. При цьому, необхідно неухильно дотримуватися принципів колізії норм та презумпції невинуватості.

Визначено кваліфікуючі (обтяжуючі) види діяння за ч. 2 ст. 162 КК України. Незважаючи на дискусійні моменти, як-от відсутність вказівки на використання службових повноважень та різницю в ознаках складу кримінального правопорушення (зокрема, наслідків у вигляді істотної шкоди), пріоритет при кваліфікації повинен надаватися спеціальній нормі.

Запропоновано зміни до ч. 2 ст. 162 КК України у такій редакції: «2. Ті самі дії, учинені особою з використанням службового становища або із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування або вчинені групою осіб або з використанням спеціальних технічних засобів».

Констатовано, що ст. 162 КК України передбачає такі види та межі покарань, що можуть бути застосовані за вчинення зазначеного кримінального правопорушення: ч. 1 ст. 162 КК України встановлює такі види стягнень: штраф у розмірі від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

виправні роботи строком до двох років; обмеження волі строком до трьох років (що класифікується як кримінальний проступок); ч. 2 ст. 162 КК України передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від двох до п'яти років (яке кваліфікується як нетяжкий злочин). Статистика показує, що у значній кількості випадків засудженим призначаються покарання за сукупністю злочинів або сукупністю вироків. Це свідчить про те, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 162 КК, часто є частиною більш широкої злочинної діяльності або вчиняється особами, які вже мали судимості.

Аналіз законодавчого регулювання та практики правозастосування ст. 162 КК України виявив певні розбіжності між санкціями, передбаченими статтею, та фактичним їх застосуванням, зокрема, щодо видів та розмірів покарань. Емпіричні дані свідчать, що позбавлення волі як вид покарання, передбачений за ч. 2 ст. 162 КК України, застосовується відносно рідко. Водночас трапляються випадки застосування покарання у виді позбавлення волі за ч. 1 ст. 162 КК України, хоча це не передбачено її санкцією. Слід зазначити, що призначення покарання у виді позбавлення волі за ч. 1 ст. 162 КК України, як правило, пов'язане із призначенням покарання за сукупністю кримінальних правопорушень або за сукупністю вироків. Найбільш поширеними видами покарань, що призначаються за ст. 162 КК України, є штраф та обмеження волі. В окремих випадках за ч. 1 ст. 162 КК України суди застосовують покарання у виді арешту, виправних робіт та громадських робіт.

Ключові слова: відмежування, житло, інше володіння, кваліфікація, кримінальне правопорушення, кримінальна відповідальність, підстави, покарання, чинники.

SUMMARY

Bobchinsky P.M. Criminal liability for violation of the inviolability of housing. - Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 "Law". - Odesa State University of Internal Affairs, Odesa, 2025.

The dissertation focuses on a comprehensive analysis of the content and essence of the objective and subjective characteristics of the criminal offense provided for in Article 162 of the Criminal Code of Ukraine. The work examines key contradictions and inaccuracies in the wording of the relevant criminal legislation, and offers specific recommendations for its improvement.

The circumstances (grounds) of social conditionality contained in Article 162 of the Criminal Code of Ukraine are determined: social danger of the act; the ratio of positive and negative consequences of establishing criminal liability; typicality and sufficient prevalence of antisocial behavior, but taking into account the degree of their social danger; the dynamics of socially dangerous acts; ensuring by the state the protection of constitutional rights and freedoms of man and citizen, provided for in Section II of the Constitution of Ukraine.

It is proved that the establishment of criminal liability for violation of the inviolability of housing (Article 162 of the Criminal Code of Ukraine) is socially conditioned and justified. The use of criminal law measures in this case is justified, since they ensure the protection of the fundamental values of society.

The stages of the formation and development of criminal law protection and regulation of the right to the inviolability of private housing are proposed: the first stage (1917-1921), during which guarantees of the inviolability of housing were enshrined only at the constitutional level, but did not receive practical implementation, in particular in the field of criminal law. The second stage (1922-1960), when the Soviet ideology, which denied the differences between the personal and the public, actually

leveled this right. The third stage (1960-2001), when criminal law norms appear aimed at protecting certain aspects of private life. The fourth stage (from 2001 to the present), which placed under criminal protection such a basic component of the right to respect for private and family life as the inviolability of housing. It is proven that the criminal law protection of the right to inviolability of housing in Ukraine has gone through a difficult path, which reflects the significant differences between the totalitarian and legal state system, where respect for human rights and freedoms is a key value

In the context of reforming the criminal legislation of Ukraine, the expediency of adapting successful practices of foreign states is substantiated. It is proposed to take into account the possibility of violating the inviolability of housing not only through active actions, but also by refraining from actions consisting in unlawful stay in housing; to classify the violation of the inviolability of housing or other possession of a person as a crime subject to private prosecution.

It is established that the direct object of the criminal offense provided for in Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine is social relations that regulate the exercise of a person's right to private life, in particular, in the context of ensuring the inviolability of his housing or other possession. The victim is recognized not only as the owner, but also as a person who actually uses housing or other possession on legal grounds. The subject of a criminal offense under Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine is housing or other possession of a person. Due to the inconsistency of the name of Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine with its content and the discrepancy in the interpretation of the concepts of "housing" and "other possession", it is proposed to combine them into one term "possession", which will make the application of the norm more consistent.

It has been established that the general structure of the objective side of the criminal offense regulated by Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine is characterized by a formal composition and manifests itself in one of four alternative options for actions: illegal entry; illegal inspection or search; illegal eviction or other actions that

violate the inviolability of citizens' housing. Legislation and law enforcement practice continue to form a unified understanding of these actions, and scientific doctrine suggests expanding the boundaries of responsibility for more complete protection of the individual's right to inviolability of housing.

It is determined that the subject of a criminal offense provided for in Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine is any physically capable person who has reached the age of 16. A criminal offense can be committed by both a private person and an official, which is considered an aggravating circumstance. The characteristics of the subject of a criminal offense provided for in Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine are determined. According to Part 1 of Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine, the subject of a criminal offense is general, according to Part 2, special.

Regarding the characteristics of the subjective side of the criminal offense provided for in Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine, it is stated that it can be committed only with direct intent, while the motive and purpose, although optional, play an important role in the criminal legal assessment of the act.

It is proven that the elements indicating an encroachment on the inviolability of housing appear not only in specialized articles of the Criminal Code of Ukraine, but also in other norms (in particular, Articles 163, 182, 356, 294, 185, 186, 187, 270-1 of the Criminal Code of Ukraine, as well as in some offenses in the field of official and professional activities related to the provision of public services, for example, in Articles 364, 364-1, 365 of the Criminal Code of Ukraine.

The signs that are crucial for the correct qualification are determined: it is necessary to clearly distinguish the objects of criminal encroachment. In order to clearly distinguish the criminal offense provided for in Article 162 of the Criminal Code of Ukraine from other related criminal offenses against property, a full comparative analysis of the components of criminal offenses should be made. In order to recognize them as complete in the main component It is mandatory to establish a minimum

sufficient level of socially dangerous consequences - significant harm to the rights or freedoms protected by law. The most important thing is to clearly define the purpose and motive of the act, which allows distinguishing a criminal offense against property from a violation of the inviolability of housing. At the same time, it is necessary to strictly adhere to the principles of the conflict of norms and the presumption of innocence.

Qualifying (aggravating) types of acts under Part 2 of Article 162 of the Criminal Code of Ukraine have been determined. Despite controversial points, such as the absence of an indication of the use of official powers and the difference in the signs of the composition of the criminal offense (in particular, the consequences in the form of significant harm), priority in qualification should be given to a special norm.

Amendments to Part 2 of Article 162 of the Criminal Code of Ukraine in the following wording have been proposed: “2. The same actions committed by a person with the use of official position or with the use of violence or with the threat of its use or committed by a group of persons or with the use of special technical means”.

It is stated that Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine provides for the following types and limits of punishments that may be applied for the commission of the specified criminal offense: Part 1 of Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine establishes the following types of penalties: a fine in the amount of fifty to one hundred tax-free minimum incomes of citizens; corrective labor for a term of up to two years; restriction of liberty for a term of up to three years (which is classified as a criminal offense); Part 2 of Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine provides for a penalty in the form of imprisonment for a term of two to five years (which is classified as a non-serious crime). Statistics show that in a significant number of cases, convicted persons are sentenced for a set of crimes or a set of sentences. This indicates that the criminal offense provided for in Art. 162 of the Criminal Code is often part of a wider criminal activity or is committed by persons who already had a criminal record.

Analysis of the legislative regulation and practice of law enforcement of Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine revealed certain discrepancies between the sanctions provided for by the article and their actual application, in particular, regarding the types and amounts of punishments. Empirical data show that deprivation of liberty as a type of punishment provided for in Part 2 of Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine is applied relatively rarely. At the same time, there are cases of application of punishment in the form of deprivation of liberty under Part 1 of Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine, although this is not provided for by its sanction. It should be noted that the imposition of a penalty in the form of deprivation of liberty under Part 1 of Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine, as a rule, is associated with the imposition of punishment for a set of criminal offenses or for a set of sentences. The most common types of punishments imposed under Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine are a fine and restriction of liberty. In some cases, under Part 1 of Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine Courts impose punishments in the form of arrest, correctional labor, and community service.

Keywords: delimitation, housing, other ownership, qualification, criminal offense, criminal liability, grounds, punishment, factors.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бобчинський П.М., Конопельський В.Я. Об'єкт та предмет порушення недоторканності житла у кримінальних кодексах деяких зарубіжних країн та України: порівняльно-правовий аналіз. *Південноукраїнський правничий часопис* 2023. № 4. С. 9–13.

2. Бобчинський П.М., Конопельський В.Я. Особливості призначення покарання за порушення недоторканності житла в кримінальному законодавстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 9. С. 279–283.

3. Бобчинський П.М. Кримінологічний портрет особи, яка вчиняє порушення недоторканності житла (стаття 162 КК України). *Київський часопис права*. 2024. № 3. С. 207–211.

4. Бобчинський П.М. Вдосконалення кваліфікуючих ознак порушення недоторканності житла: аналіз законодавчих положень КК України та КК інших країн. *Право і суспільство*. 2024. № 5. С. 255–261.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Бобчинський П.М. Окремі питання розмежування понять «право на житло» та «право на недоторканність житла» у контексті ст. 162 КК України. *Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. 25 лист. 2022 р. Одеса : ОДУВС, 2022. С. 56–58.

6. Бобчинський П.М. Об'єктивні ознаки порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи: порівняльно-правовий аналіз деяких положень КК України та деяких зарубіжних країн. *Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності в період воєнного*

стану: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (29 листоп. 2024 р.) Одеса : ОДУВС, 2024. С. 26–28.

7. Бобчинський П.М. Деякі питання щодо відмежування порушення недоторканності житла від порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер. *Наукові відкриття та фундаментальні наукові дослідження: світовий досвід*: збірник наук. праць з матеріалами V Міжнар. наук. конф. (м. Полтава, 8 листоп. 2024 р.). Міжнар. центр наук. досліджень. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2024. С. 123–126.

8. Бобчинський П.М. Деякі підстави (обставини) соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла (ст. 162 КК України). *Актуальні питання розвитку галузей науки*: збірник наукових праць з матеріалами IV Міжнар. наук. конф. (м. Київ, 15 листоп. 2024 р.). Міжнар. центр наук. досліджень. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2024. С. 213–215.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	15
ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА	26
1.1. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла.....	26
1.2. Генеза кримінально-правових норм про відповідальність за порушення недоторканності житла.....	50
1.3. Відповідальність за порушення недоторканності житла у зарубіжному кримінальному законодавстві.....	59
Висновки до розділу 1.....	78
РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА.....	81
2.1. Об'єктивні ознаки порушення недоторканності житла.....	81
2.2. Суб'єктивні ознаки порушення недоторканності житла	114
Висновки до розділу 2	136
РОЗДІЛ 3. СПЕЦІАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА.....	139
3.1. Відмежування порушення недоторканності житла від суміжних складів кримінальних правопорушень	139
3.2. Кваліфікуючі ознаки порушення недоторканності житла	167
3.3. Покарання за порушення недоторканності житла	182
Висновки до розділу 3	207
ВИСНОВКИ	211
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	220
ДОДАТКИ	248

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КК – Кримінальний кодекс

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КпАП України – Кодекс про адміністративні правопорушення України

ПВС України – Пленум Верховного Суду України

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ФРН – Федеративна Республіка Німеччина

ЦК України – Цивільний кодекс України

СТЗ – склади тимчасового зберігання

ст. – стаття

ст.ст. – статті

п. – пункт

ч. – частина

р. – рік

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Дослідження проблем, пов'язаних із недоторканністю житла давно вийшло за рамки галузевого підходу. Фахівці різних галузей права, вивчаючи відносини, що виникають у зв'язку із порушенням права на недоторканність житла, його правового регулювання, змушені постійно звертатися до норм Конституції України, Кримінального, Кримінального процесуального та Житлового кодексів України, а також до інших нормативно-правових актів як публічно-правової, так і приватно-правової природи. Аналіз юридичної літератури з цього питання дозволяє сформулювати кілька основних значень, у яких в даний час використовується термін «недоторканність житла». Недоторканність житла розглядається, як базове конституційне право; як конкретне суб'єктивне право фізичної особи, яка має немайновий характер; як базовий принцип (основна засада) кримінального судочинства, а також житлового законодавства, як гарантія здійснення права на недоторканність приватного життя або частиною ширшого права на особисту свободу тощо.

У системі гарантій прав і свобод важливе місце займає кримінально-правова охорона прав людини, створення суспільно-політичних і правових умов, що дозволяють громадянам вільно реалізовувати свої права. Ефективна охорона прав людини від порушень є важливою умовою розвитку демократичного суспільства. Кримінально-правовий метод охорони прав людини пов'язаний із завданням удосконалення правового регулювання суспільних відносин, з'ясуванням ролі кримінального права в цьому процесі, приведенням кримінального законодавства у відповідність до прав і свобод особи. Будучи ефективним засобом захисту суспільних відносин від найнебезпечніших посягань, кримінальне право має також і запобіжний вплив у сфері порушень прав громадян.

Кримінальні правопорушення проти особистих прав та свобод людини і громадянина передбачені Кримінальним кодексом України. За діяння, які посягають на суспільні відносини, що гарантують здійснення цих прав та свобод, зокрема за порушення цих суспільних відносин, передбачено відповідальність у самостійному розділі V Особливої частини КК України. У ст. 162 КК України під охорону поставлені ті суспільні відносини, що забезпечують недоторканність житла. Проте, як свідчить теорія і практика, зазначена кримінально-правова норма не позбавлена недоліків, що вказує на необхідність додаткового її кримінально-правового аналізу та удосконалення.

Питанням *кримінально-правової охорони виборчих, трудових та інших особистих прав та свобод людини і громадянина*, у рамках яких піддавалась огляду кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла розглядали в своїх працях такі вчені, як: Андрушко П.П., Готін О.М., Зінченко І.О., Загиней-Заболотенко З.А., Ільченко С.Ю., Кваша О.О., Лихова С.Я., Наумова Н.М., Фоменко М.В., Фетисенко К.Г., Хавронюк М.І. Історико-правові *аспекти права на приватне життя* в своїх дослідженнях розкривали такі вчені: Барабаш О.Л., Вислоцька Т. Ю., Горпинюк О. П., Єдинак І. В., Кириченко Ю., Кондратов Д.Ю., Резанова Н., Серьогін В.О., Сосніна О. В., Фріс П. Л., Хлопов А.О. та ін. *Кримінально-правові та кримінологічні питання щодо відмежування кримінального правопорушення передбаченого ст. 162 КК України від інших суміжних складів кримінальних правопорушень*, у своїх роботах розглядали: Батиргареева В.С., Брич Л.П., Лащук Є.В. Питанням забезпечення прав людини та невтручання в її приватне і сімейне життя приділяли увагу: Баймуратов М.О., Грищук О.В., Панкевич О.З., Гловюк І.В., Капліна О.В., Шевчук С.В., Шило О.Г. та ін. *Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла* була предметом досліджень таких науковців, зокрема, як Гритенко О.А., Горобець Н.О., Дем'яненко Ю.І., Жмур Ю.М., Конопельський В.Я., Лащук Є.А., Літвінов І.Ф.,

Малярєнко В.Т, Морквін Д.А., Назарєнко П.Г., Присяжнюк І.І., Резніченко Г.С., Роне А.П., Салій П.І., Тадика Є.Д., Чекмарьова І.М., Чупринський Б.О. та ін. Разом із цим питання кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла, окремі проблеми кримінальної відповідальності за стптею 162 КК України, а також кримінально-правової кваліфікації залишаються актуальними й на сьогодні, що вказує на значущість, необхідність і своєчасність здійснення цього наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Тема дослідження пов'язана з положеннями Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021), Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 р. № 756-р, Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженої указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021. Дисертацію виконано в межах планів наукових досліджень Одеського державного університету внутрішніх справ за період 2021–2023 рр., спрямованих на виконання теми «Пріоритетні напрямки розвитку реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер 0116U006773) та згідно з планом науково-дослідної роботи кафедри кримінального права та кримінології Одеського державного університету внутрішніх справ «Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи запобігання злочинності» (державний реєстраційний номер № 012U002156). Тему дисертації затверджено Вченою радою Одеського державного університету внутрішніх справ (протокол № 1 від 29 вересня 2022 р.).

Мета й завдання дослідження. Мета дослідження полягає в тому, щоб на підставі комплексного вивчення проблем кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла як суспільно небезпечного, протиправного діяння, що посягає на суспільні відносини у сфері особистих прав та свобод людини, виробити пропозиції й рекомендації щодо вдосконалення редакції кримінально-правової норми та практики її застосування.

Для досягнення поставленої мети було сформульовано такі *задачі*:

- установити соціальну обумовленість кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла;
- дослідити генезу кримінально-правових норм про відповідальність за порушення недоторканності житла;
- визначити відповідальність за порушення недоторканності житла у зарубіжному кримінальному законодавстві;
- охарактеризувати об'єктивні ознаки порушення недоторканності житла;
- проаналізувати суб'єктивні ознаки порушення недоторканності житла;
- з'ясувати відмежування порушення недоторканності житла від суміжних складів кримінальних правопорушень;
- розкрити кваліфікуючі ознаки порушення недоторканності житла;
- проаналізувати покарання за порушення недоторканності житла.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що забезпечують право особи на недоторканність житла.

Предмет дослідження – кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла.

Методи дослідження. Для досягнення мети роботи автором використовувались такі методи: *діалектичний метод* – під час формулювання таких понять як «житло», «інше володіння» «недоторканність», які використовуються в Особливій частині КК України (розділи 2, 3); *метод*

історико-правового аналізу – при дослідженні генезису кримінально-правових норм про відповідальність за порушення недоторканності житла (підрозділ 1.2); *порівняльно-правовий метод* – при визначенні особливостей регламентації відповідальності за порушення недоторканності житла у кримінальному законодавстві зарубіжних країн, а також у розмежуванні із іншими складами кримінальних правопорушень (підрозділи 1.3, 3.1, 3.2); *системно-структурний* – при з'ясуванні внутрішньої побудови і взаємозумовленості структур відповідної норми кримінального законодавства України (розділи 2, 3); *аналізу та синтезу* – при визначенні об'єктивних та суб'єктивних ознак кримінального порушення за порушення недоторканності житла (підрозділ 2.1, 2.2, 3.1, 3.2) *статистичні методи* – при вивченні емпіричної бази дослідження (підрозділи 2.2, 3.3) та ін.

Емпіричну базу дисертації становлять: результати вивчення статистичних даних Державної судової адміністрації України про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за 2019-2024 роки; дані Офісу Генерального прокурора про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування; показники судової статистики за 2019 – січень-липень 2025 рр., матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень, а також опублікованої слідчо-судової практики, окремі ухвали (вироки) суду щодо призначення покарань за порушення недоторканності житла за 2019-2025 рр.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є комплексним монографічним дослідженням, яке присвячене кримінально-правовому аналізу суспільних відносин, що виникають під час порушення недоторканності житла. На основі здійсненого дослідження сформульовано нові наукові положення, які запропоновані здобувачем особисто та виносяться на захист:

уперше:

- надано пропозицію щодо зміни назви та змісту диспозиції кримінального

правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, у такій редакції: *«Незаконне проникнення до володіння»*: ч. 1 *«Незаконне проникнення до володіння, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність володіння громадян»*. Указані зміни дозволять уникнути термінологічних суперечностей у тлумаченні понять «житло» та «інше володіння», які запропоновано об'єднати в один термін «володіння», і зробити застосування норми більш послідовним;

- доведено, що для вдосконалення вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність слід використати позитивний досвід зарубіжних країн, зокрема, передбачити порушення недоторканності житла не лише через дії, але й через бездіяльність (незалишення житла винним); закріпити додаткову кваліфікуючу ознаку порушення недоторканності житла: учинення злочину групою осіб за попередньою змовою; визнати порушення недоторканності житла або іншого володіння особи злочином приватного обвинувачення. Таке вдосконалення законодавства дозволить створити більш ефективний та комплексний механізм захисту права на недоторканність житла в Україні;

- обґрунтовано необхідність додаткових кваліфікуючих ознак на підставі вивчення досвіду зарубіжних країн. Відповідні зміни до ч. 2 ст. 162 КК України викладено в такій редакції: *«2. Ті самі дії, учинені особою з використанням службового становища або із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування або вчинені групою осіб або з використанням спеціальних технічних засобів»*;

- надано опис найбільш поширених рис особи кримінального правопорушника, який учиняє суспільно небезпечне діяння у вигляді порушення недоторканності житла (ст. 162 КК України): кримінологічний портрет типового злочинця, що вчиняє порушення недоторканності житла, — це, найчастіше,

громадянин України у віці від 30 до 50 років, який не працює і не навчається, має середню освіту та схильний до рецидиву;

удосконалено:

- теоретичні та законодавчі положення щодо відмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України із іншими кримінальними правопорушеннями, що мають спільну ознаку, тобто таку, яка має однаковий зміст у кількох складах кримінальних правопорушень закріплених в Особливій частині КК України. Зокрема, розмежування об'єктів злочинного посягання у ст.ст. 162, 163 КК України; установлення випадків, які слід кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень (ст.ст. 162, 182 КК України); визначення правила, що ст. 162 КК України є спеціальною нормою щодо загальної норми про самоправство (ст. 356 КК України); чітке розмежування між порушенням недоторканності житла і хуліганством (ст. 296 КК України); чітке визначення мети та мотиву діяння при відмежуванні ст.ст. 185, 186, 187 КК України від ст. 162 КК України; відмінності в родовому та безпосередньому об'єктах (індивідуальне право проти загальної безпеки), конструкції складу (формальний проти матеріального) та характері заподіяної шкоди (індивідуальна проти загальної) при розмежуванні ст. 162 КК України та ст. 270-1 КК України (Умисне знищення або пошкодження об'єктів ЖКГ); наявність спеціальної норми ст. 162 КК України, яка має перевагу перед загальними нормами про службові зловживання (ст.ст. 364, 365 КК України). Доведено, що під час кваліфікації слід звертати увагу на: об'єкт кримінального правопорушення, конструкцію об'єктивної сторони кримінального правопорушення, суб'єкт кримінального правопорушення та суб'єктивну сторону кримінального правопорушення (розмежування ст. 162 КК України та ст. 356 КК України, ст.ст. 294, 296 КК України, ч. 3 ст. 185 КК України, ч. 3 ст. 186 КК України, ч. 3 ст. 187 КК України); спільність у предметах кримінальних правопорушень. (ст. 162 КК

України та ст. 270-1 КК України, ст. ст. 364, 364-1, 365 КК України); правильне розуміння змісту окремих ознак посягання, передбаченого ст. 162 КК України (розмежування ст. 162 КК України та ст. 183 КК України: дії особи, що полягають у незаконному проникненні до житла, поєднаного зі збиранням інформації, яка зберігається в цьому житлі, слід кваліфікувати дії за сукупністю ст.ст. 162, 182 КК України); мету незаконної дії (розмежування ст. 162 КК України та ст. 163 КК України);

- здійснено зіставлення законодавчого закріплення і правозастосовної практики щодо невідповідності практики застосування закріплених у санкції ст. 162 КК України видам і розмірам покарання, зокрема покаранню у виді позбавлення волі відносно ч. 1 ст. 162 КК України, проте не передбаченого санкцією відповідної статті;

дістали подальший розвиток:

– установлення обставин (підстав) та чинників соціальної обумовленості ст. 162 КК України. Доведено, що ця норма відповідає критеріям високої суспільної небезпечності, відносної поширеності та необхідності захисту конституційних прав громадян. Застосування кримінально-правових заходів, незважаючи на те, що це є крайньою мірою, у цьому випадку є виправданим, оскільки вони забезпечують захист фундаментальних цінностей суспільства;

– генеза кримінально-правової охорони права на недоторканність житла. Установлено, що історично процес формування кримінально-правової охорони відбувався від її відсутності у законодавстві до поступового збільшення, який має такі етапи: *перший етап з 1917 до 1921 р., другий етап з 1922 по 1960 р.; третій етап, пов'язаний загостренням кризи радянської системи та народженням незалежної України, з 1960 р. до прийняття чинного КК України 2001 р., четвертий етап - від 2001 р. до теперішнього часу.* Відносно вказаних етапів

здійснені деталізація першого етапу, глибший аналіз другого етапу; уточнення третього етапу; розширення четвертого етапу.

- формулювання об'єктивних, суб'єктивних та кваліфікованих ознак складу кримінального правопорушення порушення недоторканності житла;
- питання кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані пропозиції, практичні рекомендації та висновки можуть використовуватись у таких сферах діяльності:

– *правотворчості* – для вдосконалення кримінального законодавства України в частині усунення недоліків і внесення відповідних змін до ст. 162 КК України;

– *правозастосовній діяльності* – під час здійснення кримінально-правової кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України та його розмежуванні з іншими кримінальними правопорушеннями, що мають спільну ознаку, тобто таку, яка має однаковий зміст у кількох складах кримінальних правопорушень закріплених в Особливій частині КК України ;

– *науково-дослідній роботі* – для теоретичних розробок, пов'язаних з кваліфікацією кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України (Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ від 15.08.2025 р.);

– *освітньому процесі* – для здобувачів вищої освіти під час викладання курсу Загальної та Особливої частини кримінального права та відповідних спецкурсів (Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес Одеського державного університету внутрішніх справ від 15.08.2025 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення даного

дослідження стали предметом обговорення на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях: «Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності» (м. Одеса, 2022 р.), «Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності в період воєнного стану» (м. Одеса, 2024 р.), «Наукові відкриття та фундаментальні наукові дослідження: світовий досвід» (м. Полтава, 2024 р.), «Актуальні питання розвитку галузей науки» (м. Київ, 2024 р.) .

Публікації. Основні результати дослідження відображені у 8 публікаціях за темою дисертації, з яких 4 – у наукових журналах та збірниках наукових праць, визначених МОН України, як фахові видання з юридичних наук; у 4 збірниках тез доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження й складається із вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 255 сторінок, з них основний зміст роботи складає 204 сторінки, список використаних джерел з 259 найменувань на 28 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА

1.1. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла

Право на недоторканність житла чи іншого володіння особи належить до числа найбільш значущих конституційних прав людини та громадянина. Стаття 30 Конституції України встановлює, що «кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду» [95].

Дослідження всіх норм законодавства про кримінальну відповідальність не буде повним, якщо не з'ясувати обставини, що спричинили її прийняття. Тому наявність у КК України норми, якою передбачена відповідальність за *порушення недоторканності житла* (ст. 162 КК України), визначає потребу розгляду питання про її соціальну зумовленість, що надасть змогу з'ясувати доцільність існування зазначеної норми в Особливій частині КК України.

Слід зауважити, що в теорії кримінального права поняття «соціальна зумовленість» тлумачиться по-різному, проте його зміст зводиться до встановлення відповідності кожної норми чинного кримінального законодавства, або прийняття якої стає необхідним, потребам суспільства, тобто в якій мірі вона відображає потреби життя, відповідає правильному стану речей та чи забезпечує або забезпечуватиме охорону відповідних суспільних відносин. що мають бути закріплені. Ураховуючи, що поняття «соціальна зумовленість» означає

«залежність від умов суспільного життя», то соціально зумовленою слід уважати лише ту норму, що відповідає умовам суспільного життя [18, С. 159].

Кримінально-правова охорона недоторканності житла та іншого володіння особи визначається низкою соціальних заходів, серед яких провідне місце посідають правові. Серед них важливим чинником реалізації окремої кримінально-правової норми є її соціальна зумовленість. Багато вчених обґрунтовано довели важливість дослідження і теоретичного розроблення питань загальних і соціальних положень зумовленості кримінальної відповідальності за вчинювані кримінальні правопорушення, передбачені КК України і, зокрема, за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 162 КК України. У теоретичному аспекті багато дослідників цю проблему розглядали по-різному. Слід зазначити також те, що основним завданням соціальної зумовленості є вивчення обставин, що впливають на створення норм та інститутів кримінального законодавства, а також на їхню ефективність. Так, зокрема, Борисов В.І. зауважує, що соціально-правова зумовленість кримінального закону «визначається різноманітними за значущістю соціальними, економічними, політичними, психологічними, правовими та іншими чинниками, установлення й розкриття яких дає можливість пояснити необхідність кримінально-правової охорони певних суспільних відносин, прогнозувати розвиток тих чи інших інститутів кримінального законодавства, підвищити обґрунтованість змісту закону» [24, С. 288].

Навроцький В.О. до соціальної зумовленості кримінально-правової охорони відносить соціальні та соціально-психологічні чинники, що виражають суспільну потребу й політичну необхідність установлення кримінальної відповідальності за певне діяння. До них учений зараховує «суспільну небезпечність, поширеність діяння, співмірність позитивних і негативних результатів криміналізації та її кримінально-політичну адекватність» [171, С 114].

Отже, зазначені автори сходяться на думці, що кримінальний закон є не

просто формальним актом, а результатом дії конкретних соціальних процесів. Вони доповнюють один одного: якщо Борисов В.І. дає ширшу палітру факторів, то Навроцький В.О. конкретизує їх, акцентуючи увагу на суспільній небезпечності як основній умові для криміналізації. Таким чином, соціальна обумовленість кримінального закону – це не лише про існування суспільної проблеми, а й про виправданість її вирішення саме через кримінальну відповідальність.

Актуальний стан справ у сфері кримінально-правової охорони недоторканності житла та іншого володіння особи потребує підвищення ефективності дії правових норм, передбачених ст. 162 КК України, оскільки без цього посилення боротьби з кримінальними правопорушеннями, що передбачені цією статтею, неможливе. Як зауважує Матвійчук В.К., «кримінально-правова охорона суспільних відносин може бути ефективною лише в тому разі, якщо дотримуються науково обґрунтовані принципи криміналізації суспільно небезпечних діянь» [164, С.18]. Учений підкреслює, що, «незважаючи на зміни у вітчизняному кримінальному законі, проблема криміналізації або декриміналізації діянь, як свідчить аналіз кримінально-правових та адміністративних норм, їх соціальна зумовленість і узагальнення правозастосовної практики лишається актуальним» [164, С.18].

У кримінально-правій науці вважається загальноновизнаним, що соціально зумовлена правова наука може бути ефективною лише тоді, коли вона враховує об'єктивні потреби кримінально-правової охорони певних суспільних відносин. Для вирішення питання про соціальну зумовленість певної кримінально-правової норми (тобто чи відповідає вона суспільним потребам), у науці запропоновано виділяти величезну кількість відповідних обставин. Правознавці, які досліджують вказану проблематику, пропонують різні переліки названих обставин та неоднаково іменують їх, використовуючи терміни «умови»,

«передумови» «критерії», «підстави», «фактори», «чинники» тощо. Система обставин, за допомогою яких слід визначати соціальну обумовленість охоронних кримінально-правових норм (іншими словами, «норм-заборон»), була також наведена Пащенко О.О. [188, С. 150].

Савченко О.О., оперуючи поняттям «обставини, що зумовлюють соціальну необхідність установлення кримінально-правової заборони» [219, С. 151], з посиланням на результати досліджень Балобанової Д.О., Пащенко О.О., Турлової Ю.А., Фріса П.Л., обставини, що впливають на встановлення кримінально-правової заборони, умовно розділяє на дві групи: «1) підстави, тобто певні соціальні чинники, які породжують об'єктивну необхідність криміналізації діяння і відображають її соціальну зумовленість; 2) принципи криміналізації, що належать до законодавчої техніки і є системно-правовими чинниками встановлення кримінально-правової заборони» [219, С. 151]. Виходячи із цього поділу, слід розглянути соціальні чинники, які зумовлюють установлення кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла.

Підсумовуючи аналіз наведених у науковій літературі позицій, зауважимо, що переважна більшість дослідників визначає такі підстави криміналізації: «суспільна небезпечність діяння; співвідношення позитивних і негативних наслідків установлення кримінальної відповідальності; типовість і достатня поширеність антигромадської поведінки; динаміка суспільно небезпечних діянь; можливість боротьби з діянням шляхом застосування саме кримінально-правових заходів, а не засобами інших галузей права» [9, С. 11]; «виконання державою зобов'язань за міжнародними договорами, вимог загальновизнаних принципів і норм міжнародного права; забезпечення державою захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, передбачених Конституцією України; посилення охорони певних правових ролей, визначених конституційними й органічними законодавчими положеннями» [239].

Слід зазначити тих науковців, які до підстав криміналізації порушення недоторканності житла відносять: «необхідність виконання зобов'язань за міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України; необхідність забезпечення реалізації певних положень Конституції та інших законів України; кримінологічні дослідження щодо динаміки та поширеності певного діяння» [76, С. 187-188]. Лашук Є.А., вивчаючи питання вдосконалення кримінально-правової охорони недоторканності житла, зокрема в частині підстав криміналізації незаконного зайняття чужого житла та його незаконного утримання, акцентує увагу на такій підставі криміналізації, як «очевидність суспільної небезпечності зазначених діянь, що зумовлена істотністю шкоди, яка завдається громадянам в результаті втрати ними житла як наслідку відповідних злочинних діянь» [148, С. 161]. Як указує науковець, «характер суспільної небезпечності таких діянь полягає у порушенні суспільних відносин власності на житло, що гарантуються Конституцією України і охороняються кримінальним законом, а ступінь суспільної небезпечності підвищується за рахунок способів їх учинення (насильство, погроза його застосування, обман, зловживання довірою тощо) та метою – незаконно зайняти чуже житло» [148, С. 161].

Отже, слід зробити висновок, що наведені точки зору низки вчених щодо соціальної зумовленості кримінально-правової заборони не суперечать одна одній, а взаємодоповнюються. Крім того, варто зазначити, що соціальна зумовленість криміналізації порушення недоторканності житла є багатофакторною і базується на очевидній суспільній небезпечності цього діяння, його поширеності, а також на міжнародних і внутрішньодержавних зобов'язаннях України щодо захисту конституційних прав громадян. Кримінальна відповідальність устанавлюється як крайній, але необхідний захід, коли інші правові інструменти є недостатніми для забезпечення захисту такого фундаментального права.

Розкриваючи питання соціальної зумовленості ст. 162 КК України, зауважимо на обставини (підстави) та чинники. Щодо деяких із зазначених обставин (підстав) більш детально проаналізуємо такі: суспільна небезпечність діяння; співвідношення позитивних і негативних наслідків установлення кримінальної відповідальності; типовість і достатню поширеність антигромадської поведінки, але з урахуванням ступеня їхньої суспільної небезпечності; динаміка суспільно небезпечних діянь; забезпечення державою захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, передбачених розділом II Конституції України [96].

Суспільна небезпечність кримінально протиправного діяння – це «фундаментальна соціальна (матеріальна) ознака кримінального правопорушення, яка полягає в тому, що це діяння заподіює чи створює загрозу заподіяння істотної шкоди правам та свободам людини і громадянина, власності, громадському порядку та публічній безпеці, довкіллю, конституційному устрою України, миру й безпеці людства, іншим суспільним відносинам, що охороняються законом про кримінальну відповідальність» [186, С. 14].

Розкриття змісту суспільної небезпечності є аналізом її якісної і кількісної характеристик. Кількісна характеристика – це ступінь суспільної небезпечності, а якісна – характер суспільної небезпечності. Критерієм визначення характеру суспільної небезпечності кримінального правопорушення є, передусім, «важливість, значущість об'єкта, на який посягає кримінально-протиправне діяння; характер суспільної небезпечності також залежить від виду й розміру завданої шкоди об'єкту кримінально-правової охорони чи можливості її завдання» [175, С. 27].

На процеси нормотворчості (криміналізації і декриміналізації) та застосування кримінально-правових норм (кваліфікації діяння й індивідуалізації кримінальної відповідальності і покарання) впливає суспільна небезпечність

діяння, яка є обов'язковою ознакою кримінального правопорушення, розкриваючи його соціальну сутність. Звертаючись до досліджуваного складу кримінального правопорушення, маємо зазначити, що посягання на недоторканність житла чи іншого володіння особи має виняткову суспільну небезпечність. Теорія кримінального права відзначає, що якісними показниками суспільної небезпечності є ступінь. Ступінь суспільної небезпечності є якісним показником суспільної небезпечності (порівняльної тяжкості) роду чи виду кримінальних правопорушень; ступінь суспільної небезпечності вважається якісним показником кримінальних правопорушень одного і того ж характеру суспільної небезпечності [55, С. 100; 76, С. 189]. Показником характеру суспільної небезпечності кримінального правопорушення виступають відповідні санкції, які законодавець передбачає за вчинення того чи іншого кримінального правопорушення. Якщо звернутися до санкцій, передбачених ст. 162 КК України, то можна побачити, що відповідно до ст. 12 КК України законодавець відносить це кримінальне правопорушення за ч. 1 – до кримінального проступку, за ч. 2 – до нетяжкого злочину. Адже максимальний строк покарання, який можна призначити особі за вчинення діяння, передбаченого ч. 2 ст. 162 КК України, не може перевищувати п'яти років позбавлення волі. Погоджуємося з твердженням Пащенко О.О., про те, що «питання щодо негативних наслідків кримінально-правової заборони варто вирішувати залежно від виду покарання, який закріплено у санкції аналізованої кримінально-правової норми, а значить, і може бути реально застосований до особи, яка вчинила діяння, нею передбачене. Це пов'язано із тим, що зазначені негативні наслідки проявляються передусім у тих обмеженнях прав та свобод, які становлять зміст покарання, що призначається за вчинення діяння, передбаченого у досліджуваній кримінально-правовій нормі» [190, С. 59]. Відносно досліджуваної кримінально-правової норми слід вказати на те, що за ч. 1 передбачаються покарання у виді штрафу, виправних робіт або

обмеженням волі, за ч. 2 передбачається позбавлення волі на певний строк.

Як бачимо, негативні наслідки супроводжують установлення кримінально-правової заборони в разі передбачення будь-якого виду покарання, а відповідно мають місце завжди. Тому «відповідна шкода від цього має порівнюватися із позитивними наслідками існування норми у всіх випадках (при встановленні соціальної обумовленості будь-якої кримінально-правової норми-заборони)» [189, С. 305-314]. Водночас зауважимо, що ця умова є властивою лише для встановлення суспільної зумовленості охоронних кримінально-правових приписів (норм-заборон).

Характеризуючи аналізовану обставину соціальної обумовленості, варто звернути увагу й на позитивні наслідки кримінально-правової заборони. Це зумовлюється тим, що саме з ними слід порівнювати наведені вище негативні наслідки, і лише після цього можна робити висновок щодо відповідності (невідповідності) досліджуваної норми цій обставині соціальної обумовленості. Позитивні наслідки існування кримінально-правової заборони певних діянь, насамперед, полягають у захисті відповідних суспільних відносин від можливого заподіяння їм шкоди. Слід погодитися з думкою про те, що основною функцією кримінального права (а також і закону про кримінальну відповідальність) є функція охоронна. Тобто першим позитивним наслідком заборони виступає забезпечення захисту (охорони) найбільш значущих для суспільства відносин від злочинних посягань (ст. 1 КК України). У названій кримінально-правовій нормі відзначено також, зокрема, що одним із завдань КК України є запобігання кримінальним правопорушенням. Тому другим позитивним наслідком існування заборони є стримування осіб від учинення кримінальних правопорушень. Загальновідомо, що за своєю структурою суспільство не є монолітним (однорідним), а тому й вплив закону про кримінальну відповідальність на різних його членів не є однаковим. Слід підтримати думку, що запобігання злочинам

здійснюється шляхом попередження про правові наслідки їх учинення [135, С. 7; 189, С. 311]. При цьому для більшості громадян вимоги кримінального закону цілком відповідають їхнім уявленням про належну, правомірну поведінку. Частина громадян дотримується заборон кримінального закону через страх відповідальності та можливого покарання. Цим здійснюється регулятивна функція кримінально-правових норм у сфері запобігання злочинності.

Норми кримінального права, виконуючи функцію охорони встановлених у державі суспільних відносин, одночасно і регулюють їх. Наприклад, захищаючи відносини власності нормами, які містяться в розділі VI Особливої частини КК України, кримінальне право сприяє їх правомірному існуванню й розвитку.

Окремі норми кримінального права належать до регулятивних. Наприклад, це норма про необхідну оборону (ст. 36 КК України), що виключає відповідальність за правомірний захист від суспільно небезпечного посягання; норми про звільнення від кримінальної відповідальності (розділ IX Загальної частини КК), норми про погашення і зняття судимості (ст.ст. 89–91 КК України) [105, С. 17; 189, С. 312]. Тобто для цієї частини соціуму існування кримінально-правової норми для невчинення ними кримінальних правопорушень навіть непотрібне, вони не вчиняють їх через власну життєву позицію, засновану на нормах моралі, а не через попередження законодавцем про негативні наслідки їх учинення. Проте існує й протилежна група осіб, які протиставляють себе суспільству, зневажаючи ті цінності, які охороняє закон про кримінальну відповідальність. Це члени т. зв. кримінальних субкультур, які, на відміну від інших осіб, навпаки, пишаються злочинами, а кількість учинення останніх має значення для ієрархії, яку вони займають у названих субкультурах. Тобто такі суб'єкти вчинятимуть злочини, незважаючи на попередження держави про можливі негативні наслідки їх учинення. А тому позитивного наслідку заборони тут досягти не вдасться. І, нарешті, третя група осіб, які додержуються

встановлених заборон, побоюючись відповідальності і покарання [105, С. 17; 189, С. 311-312]. Це т. зв. «нестійкі» члени соціуму, система моральних цінностей яких припускає злочини, але вони утримуються від них через можливі негативні наслідки такої поведінки. Інакше кажучи, факт існування закону про кримінальну відповідальність сам по собі утримує таких осіб від кримінально караних діянь. Саме «утримання осіб третьої групи від злочинів і є позитивним наслідком існування кримінально-правової заборони. Слід наголосити на відсутності таких позитивних наслідків щодо осіб першої та другої групи, бо одні з них не вчиняють злочинів з інших причин (а не через установлення заборони), інші – учиняють такі діяння, незважаючи на її встановлення» [189, С. 312].

Позитивним наслідком заборони є, зокрема, і те, що реальне відбування певних видів покарань унеможлиблює (або ж суттєво ускладнює) учинення засудженим нових злочинів, які здатні заподіяти суспільству нову шкоду. Перший вид таких покарань (наприклад, позбавлення або обмеження волі) фізично унеможлиблює вчинення засудженим більшості нових злочинів (окрім таких, що вчиняються в місцях відбування покарання) або обмежує таку можливість. Другий – забороняє особі певну діяльність, яка надає можливість учинення кримінального правопорушення (наприклад, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю). Звичайно, у другому з наведених випадків особа може незаконно займатися забороненою діяльністю (наприклад, керувати транспортним засобом). З огляду на це «доцільно виділяти два види позитивних наслідків кримінально-правової заборони: фізичне унеможливлення (обмеження) учинення нових злочинів і юридичну заборону діяльності, зайняття якою надало можливість учинення злочину» [189, С. 312-313].

Викладене дозволяє зробити висновок про те, що для перевірки відповідності кримінально-правової норми досліджуваній обставині соціальної

обумовленості необхідно перш за все порівняти викладені вище негативні наслідки її існування (можливого застосування) з тими об'єктами (суспільними відносинами), які вона захищає. Тому, зрозуміло, що коли вести мову про встановлення кримінальної відповідальності за посягання на життя, здоров'я, основи національної безпеки, інші об'єкти, що знаходяться в ієрархії потреб людини на найвищому рівні – їхній захист має куди більш вагоме значення, ніж право особи, яка вчинила відповідне посягання, вільно обирати своє місцезнаходження та рід занять. Негативні наслідки заборони не мають абсолютного характеру, і охоронювані законом про кримінальну відповідальність об'єкти є більш значущими порівняно з ними. З нашої точки зору, такий висновок є очевидним для всіх злочинів, а також більшості нетяжких злочинів. І лише у певних випадках учинення останніх у вирішенні питання можуть виникати певні сумніви. «А оскільки в основу класифікації кримінальних правопорушень за ступенем тяжкості покладено такий матеріальний критерій, як суспільна небезпечність, то стає очевидним зв'язок аналізованої обставини соціальної зумовленості з іншою обставиною – суспільною небезпечністю» [189, С. 313-314].

Щодо такої обставини, як рівень захищеності основних конституційних прав та свобод людини і громадянина, маємо зазначити, що за умов чіткого визначення ступеня їх суспільної небезпечності шляхом підвищення міри покарання за їх порушення значною мірою залежатиме рівень їх правового захисту і забезпечення реалізації зазначених прав, стан дотримання законності в державі, а зрештою – умови життєдіяльності кожної людини.

Отже, не викликає сумніву суспільна небезпечність порушення недоторканності житла. Слід погодитися з твердженням, що «житло для людини – така ж необхідна річ, як одяг та їжа. Споконвічно людина дбає про своє житло, оберігає його, захищає. Житло є невід'ємною складовою особистого життя

людини. Вона має природне право жити так, як бажає, бути захищеною від оприлюднення фактів особистого життя. Але це неможливо без поваги до її житла, де значною частиною проходить це особисте життя, і тому людина має таке ж природне право не тільки на саме житло, а й на його недоторканність» [156, С. 74-103]. Назаренко П.Г. також підкреслює, що «недоторканність житла чи іншого володіння особи є однією зі складових особистої недоторканності та тісно пов'язана з правом на недоторканність особистого і сімейного життя, гарантованого ст. 32 Конституції України» [173, С. 123]. На думку Роне А.П., крім розуміння наявності житла як складової частини базових потреб людини, слід взяти до уваги такий аспект недоторканності житла, як його соціальна цінність – значимість явищ і предметів реальної дійсності з точки зору їх відповідності або невідповідності потребам суспільства, соціальних груп чи особистості. «Ураховуючи різноманіття діянь, що охоплюються диспозицією норми, передбаченої ст. 162 КК, які включають в себе діяння, які можуть бути вчинені як загальним суб'єктом – фізичною особою (незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян), так і спеціальним суб'єктом – службовою особою правоохоронного органу від імені держави (незаконне проведення огляду чи обшуку), під таким кутом зору недоторканність житла є соціальною цінністю, яка підлягає захисту від протиправних посягань як інших осіб, так і від держави в особі представника правоохоронного органу» [215, С. 280].

Наступною обставиною (підставою криміналізації порушення недоторканності житла), на яку варто звернути увагу, є забезпечення державою захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, передбачених розділом II Конституції України. Виклики сьогодення для правової системи України та її громадян відкрили нову сторінку в правовому та законодавчому

полі нашої держави, що, безумовно, привертає увагу на те, що закріплення, регулювання та створення нових законів стрімко змінюється, але у свою чергу конституційно-правові механізми захисту прав та свобод людини і громадянина повинні функціонувати на найвищому рівні за будь-яких умов. Нами було опрацьовано й зосереджено увагу безпосередньо на правову природу невід'ємних прав людини, які звичайно мають імперативну природу для теперішніх держав, та мають прямий вплив на її діяльність, адже на державу покладається обов'язок забезпечувати, гарантувати й охороняти ці невід'ємні права. Якщо ж ці права мають бути обмежені, то влада в обов'язковому порядку повинна пояснити підстави запровадження таких заходів, зокрема в умовах особливих правових режимів. Визначена обставина щодо соціальної зумовленості ст. 162 КК України чітко сформульована в постанові Верховного Суду України від 24 березня 2016 р. у справі № 5-299кз15. Зокрема, як зазначив Верховний Суд України: «Недоторканність житла особи є принципом, визнаним світовою спільнотою... Виходячи з цих міжнародно-правових актів, Україна закріпила принцип недоторканності житла і поваги до особистого і сімейного життя людини у національному законодавстві, розширивши цей принцип вимогою щодо недоторканності й іншого володіння особи. Відповідно до ст. 30 Конституції України передбачено, що кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. Лише у невідкладних випадках, пов'язаних з урятуванням життя людей та майна, чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються в учиненні злочину, можливий інший, установлений законом порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку. Ці конституційні норми, що охороняють права та свободи людини, знайшли закріплення в Кримінальному процесуальному кодексі як засади кримінального судочинства

(статті 7, 13 КПК України), за якими не допускається проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених цим кодексом» [191; 215, С. 280].

Отже, криміналізація порушення недоторканності житла є прямим наслідком виконання державою свого обов'язку щодо захисту фундаментальних конституційних прав та свобод людини, зокрема права на недоторканність житла, закріпленого в ст. 30 Конституції України. Порушення недоторканності житла є суспільно небезпечним діянням, оскільки воно посягає на одне з ключових прав людини, визнане як на національному, так і на міжнародному рівні. Це право має імперативну природу, тобто держава зобов'язана його гарантувати, охороняти та забезпечувати за будь-яких умов. Можливість обмеження цього права (наприклад, проведення обшуку) суворо регламентована законом. Такі дії допускаються виключно на підставі вмотивованого рішення суду, за винятком чітко визначених невідкладних ситуацій, пов'язаних із порятунком життя людей, майна або переслідуванням підозрюваних у вчиненні злочину. Криміналізація таких дій слугує гарантією того, що права та свободи громадян є пріоритетом для держави. Це також підкреслює важливість дотримання встановлених правових процедур і забезпечує довіру громадян до правоохоронних органів та судової системи.

Типовість і достатня поширеність антигромадської поведінки. Для врахування ступеня їхньої суспільної небезпечності слід зауважити на статистичні дані Державної судової адміністрації України в останні роки (2020-2024 рр.), судами першої інстанції України розглянуто 5184 кримінальні провадження. Більш детальні показники кількості кримінальних проваджень за ст. 162 КК, що перебували на судовому розгляді за вказаний період, маємо зазначити в такому вигляді: у 2020 р. у судах першої інстанції перебувало на

розгляді 1662 кримінальні провадження щодо 1811 осіб; у 2021 р. у судах першої інстанції перебувало на розгляді 1543 кримінальні провадження щодо 1696 осіб; у 2022 р. у судах першої інстанції перебувало на розгляді 882 кримінальні провадження щодо 980 осіб; у 2023 р. – 1097 кримінальних проваджень щодо 1205 осіб, у 2024 р. – 1298 кримінальних проваджень щодо 1386 осіб. Отже, ураховуючи статистичні дані Державної судової адміністрації за 2020–2024 рр., слід констатувати, що за вказаний час кількість кримінальних проваджень за ст. 162 КК спостерігається значний спад у 2022 р., після якого кількість кримінальних проваджень щодо порушення недоторканності житла в судах першої інстанції почала поступово зростати [78]. Отже, маємо підтвердження такої обставини (підстави), як типовість та достатня поширеність антигромадської поведінки у випадку вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України на підставі зазначених показників.

Розглядаючи таку підставу криміналізації, як динаміка суспільно небезпечних діянь з урахуванням причин та умов, що їх породжують, слід зауважити, що відповідність діяння у вигляді порушення недоторканності житла цій підставі дають змогу встановити офіційні дані Офісу Генерального прокурора [199] за період з 2020 р. по липень 2025 р. та Державної судової адміністрації України за період 2020-2024 рр. [231].

Поширеність кримінальних правопорушень у вигляді порушення недоторканності житла за період із 2020 по січень-липень 2025 рр. (за даними з Єдиного звіту про кримінальні правопорушення) має такі показники: за 2020 р. обліковано кримінальних правопорушень 2340, з них 153 кримінальні проступки, 810 – злочинів, вручено повідомлення про підозру – 1525, з них 803 проступки, 722 злочини; за 2021 р. обліковано кримінальних правопорушень 1868, з них 1771 кримінальний проступок, 97 злочинів, вручено повідомлення про підозру 1302, з них 1274 проступки, 28 злочинів; за 2022 р. обліковано кримінальних

правопорушень 1172, з них 1103 кримінальні проступки, 69 злочинів, вручено повідомлення про підозру 759, з них 749 проступків, 10 злочинів; за 2023 р. обліковано кримінальних правопорушень 1818, з них 1614 кримінальні проступки, 204 злочини, вручено повідомлення про підозру 999, з них 981 проступок, 18 злочинів; за 2024 р. обліковано кримінальних правопорушень 1894, з них 1814 кримінальних проступків, 80 злочинів, вручено повідомлення про підозру 1315, з них 1300 проступків, 15 злочинів; за січень-липень 2025 р. обліковано кримінальних правопорушень 1494, з них 1448 кримінальних проступків, 48 злочинів, вручено повідомлення про підозру 1048, з них 1071 проступок, 7 злочинів.

Отже, у 2022 р., з початком повномасштабного вторгнення, кількість облікованих правопорушень (1172) і вручених повідомлень про підозру (759) значно зменшилася порівняно з попередніми роками. Це свідчить про вплив воєнних дій на криміногенну ситуацію в країні. Починаючи з 2023 р., спостерігається поступове зростання кількості облікованих правопорушень, що наближається до показників до 2022 р. Це вказує на адаптацію правоохоронної системи до умов воєнного часу. Протягом усього аналізованого періоду, особливо з 2021 р., кількість кримінальних проступків значно переважає кількість злочинів. Це може свідчити про зміну характеру або кваліфікації правопорушень. За перші сім місяців 2025 року тенденція до зростання зберігається. Кількість облікованих правопорушень (1494) та вручених повідомлень про підозру (1048) свідчить про продовження відновлення роботи правоохоронних органів. При цьому, частка проступків залишається надзвичайно високою. Результати даних досліджень зафіксовані у викладених нижче таблицях.

Табл. 1.1.

Кількість кримінальних правопорушень у вигляді порушення недоторканності житла за період із 2020 по січень-липень 2025 рр. (за даними з Єдиного звіту про кримінальні правопорушення)

Рік	Обліковано правопорушень	Вручено повідомлень про підозру	Злочини / Проступки (обліковано)
2020	2340	1525	810 / 153
2021	1868	1302	97 / 1771
2022	1172	759	69 / 1103
2023	1818	999	204 / 1614
2024	1894	1315	80 / 1814
2025 (січ.-лип.)	1494	1048	48 / 1448
Усього	10586	6948	1308/7903

Ситуація щодо кількості засуджених сьогодні така: кількості засуджених за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 162 КК України в період з 2020 по 2024 рр.: за 2020 р. кількість засуджених за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 162 КК України, – 327, з них 323 громадяни України; за 2021 р. кількість засуджених за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 162 КК України, – 412, з них 409 громадян України; за 2022 р. кількість засуджених за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 162 КК України, – 315, з них 311 громадян України; за 2023 р. кількість засуджених за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 162 КК України, – 414, з них 413 громадян України; за 2024 р. кількість засуджених за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 162 КК України, – 434 громадяни України [231].

Табл. 1.2.

Кількість засуджених за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 162**КК України в період з 2020 по 2024 рр.:**

Рік	Кількість засуджених осіб у звітному періоді	Громадяни України
2020 р.	327	323
2021 р.	412	409 <i>Це значний стрибок (+26%) порівняно з попереднім роком.</i>
2022 р.	315	311 <i>Спостерігається різке зниження (-23,5%), що може бути пов'язано з початком повномасштабного вторгнення та перерозподілом пріоритетів правоохоронних органів</i>
2023 р.	414	413 <i>Кількість засуджених повернулася до рівня 2021 року</i>
2024 р.	434	434 <i>Це найвищий показник за весь період, що свідчить про продовження тенденції до зростання</i>
Всього	1902	1890

Констатуємо, що загальна кількість засуджених за ст. 162 КК України зросла з 327 у 2020 р. до 434 у 2024 р. Практично всі засуджені за цим видом злочину – громадяни України, що вказує на внутрішній характер правопорушення. Тимчасове зниження кількості засуджених у 2022 р., імовірно, пов'язане з повномасштабною війною, яка спричинила дезорганізацію звичайного життя та переформатування роботи державних інституцій. Після цього кількість засуджених повернулася до зростання, що може свідчити про адаптацію суспільства і правоохоронної системи до нових умов. Отже, аналіз наведених статистичних даних дає підстави стверджувати, що суспільно небезпечне діяння у вигляді порушення недоторканності житла відповідає підставі криміналізації – динаміка суспільно небезпечних діянь, тому що останнім часом кількість

випадків його вчинення збільшується.

Установлена вище відповідність діяння у формі порушення недоторканності житла таким критеріям криміналізації, як суспільна небезпечність, відносна поширеність і динаміка подібних правопорушень, указує на необхідність застосування до осіб, які вчиняють ці діяння, кримінально-правових заходів. Разом із тим, слід урахувувати, що такі заходи не повинні розглядатися як універсальне рішення всіх соціальних проблем. Держава має використовувати їх лише у виняткових випадках, оскільки надмірне застосування кримінально-правових механізмів може призвести до зниження демократичного характеру держави і спричинити її перехід до авторитарної моделі управління.

Зважаючи на значну кількість підстав для криміналізації певного діяння, доцільно погодитися з Лашуком Є.А. про те, що хоча «підстави криміналізації мають враховуватись у сукупності, урахування при їх встановленні усіх можливих підстав криміналізації не є обов'язковим, особливо у світлі різноманітних класифікацій, визначених у літературі, для вирішення питання про доцільність криміналізації діяння достатньо принаймні більшість з них» [148, С. 160]. У цьому контексті, на нашу думку, не можна підтримати точку зору окремих дослідників, які вважають виконання державою зобов'язань за міжнародними договорами однією з підстав для криміналізації порушення недоторканності житла. Так, характеризуючи таку підставу криміналізації, як необхідність виконання зобов'язань за міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України, Жмур Ю.М. посилається на Загальну декларацію прав людини, прийняту 10 грудня 1948 р., Конвенцію про захист прав та свобод людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, прийнятий резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 р., у яких закріплено, що ніхто не може зазнавати «безпідставного посягання» на недоторканність

житла (ст. 12 Загальної декларації прав людини), «свавільного та незаконного посягання» на недоторканність житла (ст. 17 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права), а також про те, що кожен має право на повагу до свого житла (ст. 8 Європейської Конвенції) [76, С. 187]. Зазначені акти насамперед виступають як міжнародні стандарти у сфері прав людини. Їх ратифікація означає, що «держава бере на себе міжнародні зобов'язання щодо забезпечення цих прав. Це включає як позитивні зобов'язання, які вимагають від національних органів влади вжиття необхідних заходів для гарантування прав людини, так і негативні зобов'язання, які зобов'язують державу утримуватися від порушення цих прав або будь-яких неправомірних втручань у процес їх реалізації» [246, С. 25-36]. На відміну від міжнародних договорів, які чітко «передбачають зобов'язання держави визнати певне діяння злочинним (наприклад, у ч. 1 ст. 4 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання, закріплено, що кожна держава-сторона забезпечує розгляд усіх актів катування згідно з її кримінальним законодавством як злочини)» [92]. Наведені міжнародні стандарти з прав людини не вимагають обов'язкової криміналізації певних видів поведінки. Розглядаючи позитивні зобов'язання, які випливають з положень застосування Європейської Конвенції, Христова Г.О. зазначила, що ЄСПЛ «не може «наказати» державам ухвалити той чи інший закон. Він лише формує стандарт, який вказує передусім на мету, яку має буде досягнуто згідно з правом [Європейської] Конвенції, а не на засоби її досягнення, тобто конкретні юридичні механізми, які має запровадити держава на національному рівні для виконання свого основного зобов'язання за [Європейською] Конвенцією» [246, С. 25-36]. Тому проблема встановлення кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла залишається сферою дискреції конкретної держави. Незважаючи на те, що позитивні зобов'язання держави передбачають

забезпечення дотримання прав людини у взаєминах між приватними особами, однією з форм реалізації таких зобов'язань може виступати криміналізація певних видів поведінки, які посягають на права, гарантовані міжнародними стандартами. Однак здійснення такого заходу продовжує перебувати в межах національного розсуду. Виходячи з указаних обставин, можна стверджувати, що криміналізація порушення недоторканності житла не є безпосередньо закріпленою як обов'язок України в рамках її міжнародних зобов'язань.

Отже, на підставі вищезазначеного можна узагальнити, що підставами криміналізації порушення недоторканності житла можна вважати: суспільну небезпечність діяння; співвідношення позитивних і негативних наслідків установлення кримінальної відповідальності; типовість і достатню поширеність протиправної поведінки, але з урахуванням ступеня її суспільної небезпечності; динаміку вчинення суспільно небезпечних діянь.

Спробуємо з'ясувати чинники, які формують цю зумовленість щодо заборони, передбаченої ст. 162 КК України.

Чинник – «рушійна сила, причина будь-якого процесу, що визначає його характер або одну з основних рис» [31, С. 1601]. Соціально-кримінологічний чинник представляє собою фактор, який впливає на розвиток суспільних відносин, що забезпечують захист недоторканності житла та іншого володіння особи. Він охоплює питому вагу цих цінностей у структурі соціальних пріоритетів, а також рівень розвитку наук, які досліджують такі відносини. Ефективність кримінально-правової охорони залежить від її здатності відповідати соціальним і кримінологічним реаліям. Цей чинник також визначає суспільну небезпечність дій, що стають підставою для встановлення кримінально-правової заборони на незаконне проникнення до житла чи іншого приватного володіння. А отже, порушення недоторканності житла є комплексним явищем, для запобігання якому необхідно не лише посилення правових заходів,

а й розв'язання глибинних соціальних та економічних проблем.

Нормативний чинник відображає зумовленість кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 162 КК України, нормами Конституції України та іншими нормативно-правовими актами. Так у ст. 30 Конституції України гарантується недоторканність житла, не допускається проникнення до житла чи інше володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду [96]. Забороняється проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку, крім невідкладних випадків, пов'язаних з урятуванням життя людей чи майна або з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються в учиненні злочину. Порядок проникнення до житла в таких випадках передбачено Кримінальним процесуальним кодексом України [144], Кодексом цивільного захисту України [91], Законом «Про житлово-комунальні послуги» [204]. Отже, кримінально-правова заборона порушення недоторканності житла є логічним та необхідним інструментом для реалізації конституційних та міжнародно-правових норм, що захищають особисті права та свободи громадян.

Чинник принципу конституційної адекватності полягає в тому, що Конституція України має вищу юридичну силу, про що говориться в ст. 8, закони та інші нормативно-правові акти повинні відповідати їй. Цей чинник визначає вимоги внутрішньої узгодженості норми кримінально-правової заборони (у нашому випадку – за ст. 162 КК України) нормам Конституції України [96]. Відповідні положення містяться в ч. 1 ст. 3 КК України, де зазначається, що Кримінальний кодекс України ґрунтується на Конституції України [120]. У Кримінальному процесуальному кодексі України в ч. 2 ст. 1 зазначається, що «кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України» [144].

Історичний чинник соціальної зумовленості запровадження кримінально-

правової заборони діяння, передбаченого ст. 162 КК України, визначає основні напрями розвитку кримінальної відповідальності за такі порушення. У процесі дослідження нами було простежено еволюцію законодавства російської імперії, до складу якої з кінця XVIII ст. входила більша частина українських земель, щодо встановлення регулювання порушення недоторканності житла. У цьому контексті принцип конституційної адекватності слугує основою для формування збалансованої кримінально-правової норми. Вона повинна, з одного боку, ефективно захищати житло як об'єкт конституційного права, а з іншого – не створювати невинуватого тягара для особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Тому принцип конституційної адекватності є основою для створення збалансованої кримінально-правової норми, яка, з одного боку, надійно захищає житло як об'єкт конституційного права, а з іншого – не є надмірною щодо особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Історичний чинник зумовленості кримінально-правової заборони діяння, передбаченого ст. 162 КК України, буде більш докладно розкрито в підрозділі 1.2. «Генеza кримінально-правових норм про відповідальність за порушення недоторканності житла», у якому буде досліджено розвиток і становлення українського кримінального законодавства.

Важливим для розуміння соціальної зумовленості кримінально-правової заборони діяння, передбаченого ст. 162 КК України, є психологічний чинник. Соціально-психологічні аспекти посідають важливе місце у формуванні суспільної правосвідомості, суспільної психології, історичних традицій, а також впливають на тенденції розвитку кримінального законодавства про відповідальність за порушення недоторканності житла. За останні роки в Україні виросло декілька поколінь громадян із більш розвиненою правосвідомістю та правовою культурою. Вони демонструють більшу нетерпимість до порушень людських і громадянських прав та активно протидіють їм. Це стосується також

випадків незаконних дій із боку судів чи правоохоронних органів, включаючи порушення недоторканності житла, втручання в приватне життя, а також свавільне використання владних повноважень посадовими особами. Старше покоління добре пам'ятає реалії радянського тоталітарного режиму, коли громадяни часто ставали жертвами свавільних втручань у їхнє приватне життя, незаконного проникнення до житла, затримань, арештів, позбавлення волі та інших кримінальних покарань без належних правових підстав. Ці уроки минулого стали важливими для формування сучасного розуміння цінності прав людини і норм правової культури. Таким чином, зміна ставлення українського суспільства до прав людини, особливо порівняно з радянським тоталітарним режимом, є ключовим фактором. Покоління, які виростили в незалежній Україні, мають вищу правову свідомість і культуру, що робить їх менш толерантними до порушень недоторканності житла. Криміналізація діяння, передбаченого ст. 162 КК, служить не лише для захисту від злочинних посягань приватних осіб, а й для протидії свавіллю державних органів. Це є принциповим моментом, оскільки в тоталітарному минулому порушення прав людини, включно з незаконним проникненням до житла, часто здійснювалося саме представниками влади. Заборона відображає фундаментальну психологічну потребу людини в приватності, безпеці та захищеності. Порушення недоторканності житла завдає не лише матеріальної, а й значної психологічної шкоди, руйнуючи відчуття особистої безпеки. Таким чином, кримінально-правова заборона, передбачена ст. 162 КК України, є соціально-психологічно обумовленою, оскільки вона відповідає зростанню правової культури українського суспільства та його вимогам щодо захисту прав людини.

Набув свого важливого значення і міжнародно-правовий чинник зумовленості кримінально-правової заборони діяння, передбаченого ст. 162 КК України. Після проголошення державної незалежності України і перетворенням

її на реального й повноцінного суб'єкта міжнародних відносин та міжнародного права Україна адаптувала своє законодавство до міжнародно-правових стандартів у сфері прав людини і громадянина. У ст. 9 Конституції України встановлено, що «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [96]. Отже, узагальнюючи, слід зазначити, що кримінально-правова заборона за порушення недоторканності житла є не лише внутрішньою правовою нормою, а й результатом виконання міжнародних зобов'язань України. Вона свідчить про рух країни до цивілізованої спільноти, де найвищою цінністю є права та свободи людини.

Отже, кримінально-правова заборона, передбачена ст. 162 КК України, є не просто окремою нормою, а комплексним явищем, яке відображає еволюцію українського суспільства, його правової свідомості та прагнення до інтеграції в міжнародну спільноту, де права та свободи людини є найвищою цінністю.

1.2. Генеза кримінально-правових норм про відповідальність за порушення недоторканності житла

Права людини в сучасному світі як соціально-духовне явище належать до категорії основних загальнолюдських цінностей. Перші ідеї про свободу, рівність та справедливість, які заклали основу концепції прав людини, з'явилися ще в ранніх цивілізаціях. Протягом усієї історії людства даний інститут був предметом досліджень для різних мислителів (філософів, громадських та політичних діячів, правознавців) як давніх, так і сучасних.

Глобальні проблеми, що стоять перед людством на цьому етапі, призвели до розроблення нових концепцій прав та свобод людини. Політичні, економічні,

соціальні та релігійні потрясіння й багато інших питань сприяли реалізації питань, пов'язаних із теоретичним, історичним та правовим розумінням та практичними гарантіями прав та свобод людини в міжнародному масштабі. Права людини органічно переплітаються з громадською діяльністю, соціальними відносинами та індивідуальністю людини. Вони є нормальним функціонуванням суспільства та держави, а також впорядковують свої відносини на основі поєднання свободи особистості та свободи інших людей, координації їх дій та діяльності, запобігання протиріччям, конфліктам, нормативної форми взаємодії людей. Права на життя, гідність, недоторканність особистості, совісті, думок, переконань, самостійність приватного життя та участь у політичному процесі є необхідними умовами організації людського життя у цивілізованому суспільстві і мають бути беззастережно визнані та захищені державою. Зміст прав людини та їх поширення в суспільстві потребує особливого історичного підходу.

Сучасний перелік прав людини, закріплених у міжнародному правових документах та конституціях правових держав, є результатом стандартів і норм, що сформувалися за довгу історію та стали нормами сучасних демократичних суспільств. Вирішальним етапом у розвитку прав людини стала буржуазно-демократична революція XVII і XVIII століть, яка заклала не лише широке коло прав людини, а й принципи свободи та формальної рівності, які стали основою універсальності прав людини і надали їм справді демократичного резонансу.

Таким чином, права людини спочатку мали морально-етичний, духовний, культурний і релігійний зміст. Права людини формувалися з повторюваних репродукцій людських вчинків, повторюваних зв'язків та стійких форм взаємовідносин. Процес людської діяльності, у якому багато людей діють зі своїми власними потребами та цілями, неминуче призводить до конфліктів інтересів. Однак завдяки різноманітним діям учасників соціальної взаємодії, що характеризують певні усталені норми, стандарти й цінності, упорядковуються

цей процес, поєднуючи інтереси різних особистостей у рамках історичного буття з їх способами виробництва, духовною культурою та націоналізмом. Усі люди претендують на певні блага й умови життя (матеріальні та духовні), які мають підтримуватися суспільством та державою. Ступінь цих умов історично визначався класовою структурою суспільства та становищем індивіда в системі матеріального виробництва. Ці переваги можуть бути обумовлені та названі правами людини. Це зумовлено швидкою поляризацією на різних етапах соціального розвитку (рабство, феодалізм) та особливостями цивілізації (європейської, індуїстської, китайської, ісламської тощо). Історія показує, що для підтримки й захисту прав та свобод людини необхідні постійні зусилля.

Для захисту будь-яких суспільних відносин слід завжди встановити кримінально-правові заборони та відповідні репресії, які настають у зв'язку з їх порушенням. Тому, зважаючи на кримінологічну політику та стратегії профілактики, не можна не зауважити, що кримінологія за своєю сутністю є допоміжним інструментарієм у межах кримінально-правової політики. У цьому контексті важливим аспектом є те, що кримінальне право започатковано в найдавніші часи і розвивалось одночасно із суспільством, змінюючи свої риси відповідно до потреб і розумінь людей, що належали в певний час до певної громади. Це засвідчує історизм кримінального законодавства, його динаміку та поступову кореляцію із кримінологією, виконавчим правом та іншими правовими сферами. Однією з таких галузей стало особисте право, яке потребувало захисту засобами кримінального права.

В Україні історико-правові аспекти права на недоторканність житла у своїх дослідженнях розглядали Андрушко П.П. [1, С. 68-73], Хавронюк М.І. [243] та ін. В останнє десятиліття з'явилися ґрунтовні наукові праці, у яких автори вивчають різні історичні обставини впливу права на той чи інший аспекти приватності. Серед таких досліджень можна вказати роботу Горпинюк О.П. «Кримінально-

правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні», у якій авторка зробила історичний екскурс до джерел кримінального законодавства про охорону вказаних особистих благ людини [51], починаючи з аналізу редакцій Руської Правди та інших правових пам'яток раннього середньовіччя України. Схожий підхід обрала і Сосніна О.В., яка вивчає історію розвитку вітчизняного законодавства, спрямованого на кримінально-правовий захист житла та честі й гідності особи в Україні [230]. Отже, без сумніву, особливу цінність має розгляд генезису кримінального законодавства в частині охорони кримінально-правового захисту житла, адже цьому питанню, на жаль, не приділено достатньої уваги.

Формування та розвиток інституту недоторканності житла людини в Україні мають тривалу і насичену історію, яка відображає еволюцію правових норм та суспільних уявлень про особисту приватність. Сучасна доктрина кримінального права дотримується думки, що приватне життя бере свій початок із доби Київської держави та появи Руської Правди, найдавнішої пам'ятки вітчизняного права, яка є збіркою норм звичаєвого права та княжих уставів, складеної в XI-XII ст.ст. Зокрема ст. 23 Руської Правди (Велика редакція) встановлено, що «аже хто ударіт мечем, не винез його, або рукояттю, то 12 гривень продажу за образу». Слід зауважити, що предметом правопорушення в цьому випадку є не фізичне здоров'я потерпілого, а його честь і гідність, що також входить в поняття недоторканності приватного життя. У Руській Правді недоторканність приватного життя починається з охорони честі та гідності. Великій редакції невідома образа честі словом, тільки дією, яка проявляється у виді умисного поштовху, ударів у обличчя рукою або жердиною тощо [236, С. 118]. За твердженням Присяжнюка І.І., вагому роль у становленні та формуванні інституту приватного життя зіграла діяльність американських судів. Суддя Верховного суду США Дуглас у 1965 р. у справі «Grisword v. Connecticut» визнав, що перші п'ять поправок до Конституції США охороняють різні аспекти

недоторканності приватного життя [193, С. 34]. Основним джерелом права в Україні з 1840 р. був том 15 Зводу законів російської імперії. І хоча приватність тоді не стала самостійним об'єктом юридичного охорони та системою правовідносин, саме із цього уложення починається захист окремих складових приватності людини, зокрема недоторканності приватного житла, які чинні і сьогодні.

Уперше кримінальна відповідальність за правопорушення недоторканності приватного житла було встановлено у Статуті про покарання, накладених мировими суддями, і в Уложенні про покарання кримінальних та виправних 1845 р. Захист житла громадян від незаконних обшуків бере свій початок ще з прийняття указу від 19.07.1774 р. про заборону виробництва алкогольних напоїв. Установлювалося, що посадові особи, які проводили незаконний обшук, «хоча за селянський будинок нічого не відвідають, але дворянським змушені будуть платити наслідуюне ним за законом безчестя без суду». Статут про сіль 1781 р. передбачав ще суворіше покарання за незаконний обшук. Судді, які «огляд чинили, буде ясных доказів і свідчень не мали», мали заплатити за безчестя потерпілому незалежно від його стану та належності. Стаття 378 Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. передбачала відповідальність щодо особи, яка зробила «вилучення з будь-якого будинку чи обшук його за законним, гідним поваги до причин, але без дотримання правил, для цього запропонованих». Крім того, посадова особа зазнавала суворої догани із занесенням її до послужного списку, звільнення з посади або виключення зі служби, а також «стягнення безчестя на користь тих, котрі виїмкою або обшуком будинку були ображені або стурбовані, за проведення виїмки чи обшуку «без усяких гідних поваги причин» [101, С. 175]. Також уложення містило норму, що передбачала відповідальність того, хто порушував недоторканність житла з «наміром образити чи потривожити».

У Кримінальному уложенні 1903 р. коло караних діянь, які порушують недоторканність житла, було розширено. Недоторканність житла визнавалася особистим благом, що підлягає охороні державою, воно тісно стикалося з поняттям свободи і до певної міри було його частиною. Статті, які закріплювали відповідальність за порушення недоторканності житла, були включені в розділу 26 уложення «Про злочинні діяння проти особистої свободи». До числа порушень недоторканності житла належали: «1) насильницьке вторгнення в чужу будівлю, інше приміщення чи обгороджене місце; 2) навмисне, без відома господаря будинку, перебування вночі в чужих заселених будинках або інших приміщеннях осіб, які проникли таємно чи самовільно; 3) відмова покинути чужу будівлю або приміщення, якщо винний увійшов до них таємно чи самовільно (ст.ст. 511, 512)» [102, С. 163]. До місць, що охороняються відповідно до ст.ст. 511, 512 уложення належали як житлові, так і нежитлові приміщення, а також публічні місця, коли вони були зачинені для загального користування. Стаття 512 також передбачала наявність кваліфікованого складу цього злочину. Він виникав тоді, коли мало місце вторгнення (тобто проникнення до житла із застосуванням сили, насильства над особою з боку особи, яка входить до приміщення) в чуже житло або інше приміщення, учинене: 1) із застосуванням насильства над особою або із загрозою його застосування; 2) ушкодження або усунення перешкод, що перешкоджають доступу до приміщення; 3) із застосуванням зброї. Вторгнення в чуже житло могло бути скоєно як приватними, так і посадовими особами, причому для останніх було передбачено спеціальну відповідальність за злочини, учинені по службі. Глава «Про злочинні діяння по службі державній та громадській» передбачала відповідальність за незаконне проведення обшуку й огляду. Стаття 650 положення включала як кваліфіковані обставини насильства над особистістю та карану загрозу [102, С. 215].

Щодо кримінально-правового аспекту охорони приватного життя громадян,

то в перші роки радянської влади реальні та фактичні гарантії недоторканності приватного життя, зокрема житла, практично були відсутні, причому це стосувалося і галузевого законодавства, і посиленої нормотворчості виконавчих органів влади. Так, у КК 1922 р., що діяв на той час, не було закріплено будь-якої відповідальності за порушення недоторканності приватного життя та житла. Розділ 5 цього кодексу, хоч і передбачав кримінальну відповідальність за скоєння злочинів проти життя, здоров'я, свободи та гідності особи, не закріплював відповідальності за порушення недоторканності житла [103, С. 63]. Кажучи про кодекси 1922 р., 1926 р., слід зазначити, що вони не передбачали відповідальності за порушення недоторканності житла, у них згадувалися лише положення про неможливість стягнення квартирної плати за житло робітників і державних службовців установленого розміру і виселення з житла без вироку суду, який вступив у силу. У період дії КК 1926 р. аж до прийняття у 1960 р. нового КК проблема відповідальності порушення недоторканності приватного життя, зокрема житла, не отримувала свого закріплення у галузевому законодавстві.

Під час розгляду питання кримінально-правової охорони права на недоторканність приватного життя, зокрема житла, треба визнати, що в КК 1960 р. поставлені під охорону такі сфери приватності, зокрема «як недоторканність житла громадян» (ст. 130) [137]. Порушенням недоторканності житла визнавалося «протиправне таємне або відкрите вторгнення посадової особи в дім, квартиру або кімнату, у яких проживають громадяни, а також незаконний обшук, незаконне виселення та інші дії, під якими розуміли незаконне проведення огляду або виїмки (вилучення), вселення інших осіб в зайняте житлове приміщення тощо» [137]. Проведення обшуку, огляду, виїмки, виселення визнавалися незаконними, якщо вони здійснювалися посадовою особою, яка не мала на це права (наприклад, директором заводу, головою колгоспу чи місцевого комітету). Ці дії також уважалися незаконними і тоді, коли вони вчинялися посадовою

особою, яка має на це право (слідчим, прокурором, судовим виконавцем), але за відсутності законних підстав для вчинення таких дій або хоча б і на законних підставах, проте без дотримання законних приписів (наприклад, без санкції прокурора або постанови суду чи судового рішення, без запрошення понятих). Злочином не визнавалися порушення недоторканності житла у випадках, що не терплять зволікань (із метою запобігання злочину, із причин суспільної небезпечності тощо). Такі дії посадових осіб хоча формально й порушували недоторканність житла громадян, проте визнавалися правомірними в силу обставин, зумовлених крайньою необхідністю [137]. Злочин уважався закінченим із моменту вчинення самої дії, проведення незаконного обшуку, виселення або в іншому порушенні права недоторканності житла. Вина полягала в прямому умислі. Суб'єктом злочину визнавалась лише посадова особа, яка використала своє службове положення для вчинення незаконних дій. Санкцією за ст. 130 було позбавлення волі на строк до одного року або виправні роботи на той же строк або громадську догану.

Указані конституційні положення були забезпечені кримінально-правовим захистом у 2001 р. шляхом внесення до чинного КК України норми про криміналізацію порушення недоторканності житла (ст. 162):

«1. Незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян, - караються штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Ті самі дії, учинені службовою особою або із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування, - караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років» [134].

Окремої уваги в рамках сучасного етапу розвитку кримінального законодавства порушення недоторканності житла передбачає огляд положень, що стосуються проекту Кримінального кодексу України (далі – проект КК) щодо запропонованого доктринального визначення кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла. Так у Розділі 4.7. «Кримінальні правопорушення проти приватності» розробники проекту закріплюють ст. 4.7.4. «Порушення недоторканності житла або іншого володіння» та пропонують такий зміст кримінально-правової норми: «Особа, яка всупереч або з ігноруванням волі власника, законного користувача чи їх уповноваженої особи: 1) проникла до житла або іншого володіння, 2) відмовилася залишити його або 3) отримала доступ до осіб, майна чи інформації, що знаходилися у такому житлі або іншому володінні, – вчинила злочин 1 ступеня» [42]. Отже, окрім тих, що зазначені в чинному КК України, а саме проникнення до житла або іншого володіння, доповнюють такими діями, як відмова залишити його або отримання доступу до осіб, майна чи інформації, що знаходилися в такому житлі або іншому володінні. Порівнюючи чинну редакцію ст. 162 КК України і запропоновану, можемо констатувати зміну обсягу криміналізації порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи у двох векторах. По-перше, розширено перелік дій, які становлять порушення: 1) відмова залишити житло чи інше володіння; 2) перебування в ньому в заборонений час; 3) отримання доступу до осіб, майна, інших речей чи інформації, які перебувають у такому житлі чи іншому володінні. При розробленні законопроекту було враховано ряд пропозицій вітчизняних науковців, зокрема щодо необхідності криміналізації відмови залишити приміщення. По-друге, відмовою визнання незаконного проведення в житлі чи іншому володінні особи огляду чи обшуку та незаконного виселення порушенням недоторканності житла. Здебільшого зауваження, висловлені вітчизняними рецензентами щодо редакції відповідної статті, стосуються

використання терміна «спотворення волі» в контексті співвідношення з поняттям обману, яке використовується в кримінальному праві, та випадками ігнорування волі власника чи законного користувача. Також проблемними вбачаються ситуації в разі, якщо власником чи законним користувачем є юридична особа [42]. Дискусійним, на думку експертів, є також виокремлення такої самостійної форми аналізованого діяння, як «перебування в заборонений час», адже якщо є згода власника на перебування, то час не має значення за відсутності законних підстав та волі власника (законного користувача) перебування в житлі в будь-який час порушуватиме недоторканність житла [42]. Потребують уваги й інші запропоновані розробниками інновації, зокрема щодо виключення з відповідної норми такого способу порушення недоторканності житла, як проведення в них незаконного огляду чи обшуку. Отже, проєкт КК України щодо ст. 162 є прогресивним кроком у напрямі посилення захисту недоторканності житла та приватності. Однак деякі запропоновані зміни потребують додаткового аналізу й обговорення для усунення потенційних правових колізій та забезпечення чіткого й ефективного застосування норми.

1.3. Відповідальність за порушення недоторканності житла в зарубіжному кримінальному законодавстві

Право на недоторканність житла має законодавче закріплення у ст. 30 Конституції України [96], ст. 311 Цивільного кодексу України [248], ст. 233 Кримінального процесуального кодексу України [144] та ін. Стаття 162 КК України «Порушення недоторканності житла» встановлює кримінальну відповідальність за «незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне

виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян» [120]. Пріоритетним завданням будь-якої сучасної держави є захист основних прав та свобод людини і громадянина, зокрема права на недоторканність житла або іншого володіння особи. У кримінальних законах багатьох зарубіжних країн є норми, якими передбачено відповідальність за такі дії. Для вдосконалення кримінального законодавства України в указаній частині слід урахувати досвід провідних держав. Отже, важливою є оцінка забезпечення кримінально-правового захисту права на недоторканність житла, а також порівняльний аналіз кримінально-правових норм інших країн у зіставленні зі ст. 162 КК України. Такий аналіз доцільно провести з урахуванням специфіки окремих держав, що належать до романо-германської правової системи, та з детальним розглядом особливостей складу кримінальних правопорушень як у зарубіжних країнах, так і в Україні. Серед держав романо-германської правової системи, правові норми яких були предметом порівняльно-правового аналізу із положеннями ст. 162 КК України: КК Республіки Таджикистан (ст. 147) [129, С. 95], КК Республіки Узбекистан (ст. 142) [130, С. 83], КК Азербайджанської Республіки (ст. 157) [121, С. 125], КК Республіки Казахстан (ст. 149) [121, С. 317], КК Республіки Молдова (ст. 179) [124, С. 339], КК Грузії (ст. 160) [122, С. 93-94]. Окрім названих країн, додатково аналізується і законодавство держав так званого дальнього зарубіжжя, а саме: КК Республіки Польща (ст. 193) [128, С. 77], КК Чеської Республіки (ст. 178) [141, С. 114]; КК Королівства Іспанія (ст. 202) [123, С. 107], КК Французької Республіки (ст. 226-4) [140, С. 134], КК Королівства Бельгії [256], КК Королівства Нідерланди [257], КК Королівства Данії [255], КК Республіки Болгарія [125; 126], КК ФРН [85], КК Королівство Швеція [259], КК Швейцарської Конфедерації [142]. У положеннях зазначених країн, існує багато спільного зі ст. 162 КК України, проте містяться й певні особливості.

У вітчизняній кримінально-правовій науці склався традиційний підхід, відповідно до якого юридичний аналіз порушення недоторканності житла слід почати з дослідження родового об'єкта посягання, тому що саме він визначає криміналізацію суспільно небезпечного діяння, а також є відправним критерієм кваліфікації кримінального правопорушення. На основі триступеневої класифікації об'єктів кримінального правопорушення визначимо місце норм інших зарубіжних країн та ст. 162 КК України, у системі Особливої частини КК України, а також проведемо дослідження родового об'єкта кримінального правопорушення порушення недоторканності житла. Такий пошук стане реальним, якщо вдасться встановити родовий і, у подальшому, безпосередній об'єкти кримінальних правопорушень у КК зарубіжних країнах та у КК України, що регламентують порушення недоторканності житла. Говорячи про родовий об'єкт кримінального правопорушення, слід зауважити, що саме він дає змогу розділити та класифікувати всі кримінально-правові норми за вчинення кримінальних правопорушень. Як справедливо вказують учені, саме цю властивість родового об'єкта використали в основі Особливої частини КК України і саме це допомогло законодавцю об'єднати норми, які встановлюють відповідальність за посягання на однорідні або тотожні суспільні відносини, у межах одного розділу КК України [107, С. 111].

Щодо встановлення родового об'єкта в досліджуваних зарубіжних країнах слід зазначити, що в кримінальних кодексах досліджувані суспільні відносини містяться: у КК Республіки Таджикистан (ст. 147) у Главі 19 «Злочини проти конституційних прав, свобод людини і громадянина» [129, С. 92-104]; у КК Республіки Узбекистан (ст. 142) у Главі VII «Злочини проти конституційних прав та свобод громадян» [130, С. 82-86]; у КК Азербайджанської Республіки (ст. 157) у Главі 21. «Злочини проти конституційних прав, свобод людини і громадянина» [121, С. 124-132]; у КК Республіки Казахстан (ст. 149) у Главі 3. «Кримінальні

правопорушення проти конституційних прав, свобод людини і громадянина»[121, С. 314-322]; у КК Республіки Молдова (ст. 179) у Главі V «Злочин проти політичних, трудових та інших конституційних прав громадян» [124, С. 337-348]; у КК Грузії (ст. 160) у Главі XXIII «Злочини проти прав та свобод людини» [122, С. 77-98]; у КК Республіки Польща (ст. 193) у Главі XXIII «Злочини проти свободи»[128, С. 75-77]; у КК Чеської Республіки (ст. 178) у Главі II «Кримінальні правопорушення проти свободи, особистих прав, недоторканності приватного життя і таємниці кореспонденції [141, С. 107-115]; у КК Королівства Іспанія (ст. 202) у Розділі X «Про злочин проти недоторканності особистого життя, власної подоби і житла» глава II «Про порушення недоторканності житла, приміщень юридичних осіб і приміщень публічних установ» [123, С. 104-108]; у КК Французької Республіки (ст. 226-4) у Главі VI «Про посягання на особистість» [140, С. 80-151]; у КК України (ст. 162) у Розділі V «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав та свобод людини і громадянина» [134].

Законодавець у зарубіжних країнах по-різному визначає назву глав та розділів (родовий об'єкт кримінальних правопорушень), проте здебільшого встановлює суспільні відносини, які охороняють конституційні права. Винятки складають КК Республіки Польща, у якому родовим об'єктом визначається «Злочини проти свободи», - «свобода» та КК Французької Республіки «Про посягання на особистість» - «особистість». Щодо визначення такого родового об'єкта, як свобода, та його імплементації до українського законодавства, на наш погляд, існують певні протиріччя, які створюватимуть конкуренцію зазначених об'єктів з іншими об'єктами кримінальних правопорушень, що беруться під охорону іншими розділами та главами як зарубіжного, так і вітчизняного законодавства. Так, зокрема, слід зазначити, що в КК України доволі часто використовує поняття «воля» та «свобода». До того ж, поняття «воля» вжито

законодавцем для конструювання норм кримінального закону в різних значеннях: як синонім особистої свободи, свободи пересування та вільного вибору місця перебування та як одна з функцій людської психіки, яка полягає насамперед у владі над собою, керуванні своїми діями й свідомому регулюванні своєї поведінки [213, С. 1.14- 1.15]. Окрім цього, у національному законодавстві вже передбачено вказівку на відповідний родовий об'єкт кримінального правопорушення, що відображено в назві Розділу III Особливої частини Кримінального кодексу України: «Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи».

Слід узагальнити, що родовим об'єктом у більшості КК зарубіжних країн є конституційні права, у КК України – виборчі, трудові й інші особисті права та свободи людини і громадянина. А отже, спірними є питання їх такого закріплення. Так із приводу КК зарубіжних країн постає запитання: невже інші права, які закріплені в інших главах та розділах КК зарубіжних країн, не є конституційними? Із приводу родового об'єкта, закріпленого у КК України також існують думки щодо його не відповідності чи неправильності викладу. Так Тростюк З.А., яка досліджувала термінологічні проблеми кримінального закону, указує, що має існувати певна відповідність між назвою розділу і його змістом. А назва розділу V Особливої частини КК України має бути викладена в такому вигляді: «Злочини проти особистих, фізичних, культурних, економічних та політичних прав громадян» [237; 238]. Ми підтримуємо думку тих науковців, які вважають, що й таке викладення не є доцільним, оскільки, називаючи певним чином розділи Особливої частини КК України та при цьому вказуючи на родовий об'єкт кримінальних правопорушень, окремі ознаки юридичних складів яких містяться в диспозиціях статей цих розділів, законодавець повинен об'єднувати в них статті, які відповідно співвідносяться з назвою розділів (тобто зміст статей повинен відповідати заголовку розділу і не може виходити за його межі). Таку

вимогу співвіднесення назв розділів і змісту статей слід обов'язково враховувати при внесенні змін і доповнень до КК. Не можна допускати включення до розділу статей, зміст яких не відповідає його назві. Проте в Особливій частині КК України не завжди дотримується така вимога. Наприклад, із назви розділу V Особливої частини КК України «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав та свобод людини і громадянина» випливає, що в ній встановлено відповідальність за посягання на виборчі права (відповідальність за які передбачена ст.ст. 157–160 КК України), на трудові права (ст.ст. 170–175 КК України) та інші особисті права громадян (ст.ст. 163–169, 178, 180–182 КК України). Проте проведений аналіз цього розділу показує, що в ньому передбачено кримінальну відповідальність також за посягання зокрема і на фізичні права (ст.ст. 162, 184 КК України). Отже назва розділу V Особливої частини КК України є значно вужчою від змісту норм, які в ньому передбачені. У такій ситуації ускладнюється пошук відповідної кримінально-правової норми, які містяться в цьому розділі, оскільки така назва не виконує інформативної функції [151, С. 115-116]. Тому ми згодні із Тростюк З.А. лише щодо невідповідності назви розділу його змісту. Решта аргументів, як і формулювання пропонуваної назви розділу, свідчить про повне ігнорування регулятивного законодавства, зокрема конституційного. Це тим більше дивно, оскільки Тростюк З.А. указує на необхідність обов'язкового дотримання галузевих підходів при формулюванні конкретних понять. «У літературі відзначається, що відповідність галузевих нормативних актів конституційним приписам зовсім не передбачає їх текстуальному збігу. Якщо це не змінює суті конституційного положення, відображає специфіку конкретної галузі права, то відповідні формулювання можуть розвиватися й уточнюватися. Видається, що така позиція є вразливою. Адже найменші відхилення між текстами, використаними термінами і термінологічними зворотами тягнуть за собою і різнобій у змісті відповідних

норм, або, принаймні, дають ґрунт для сумнівів та безпідставних дискусій, породжують труднощі в застосуванні» [151, С. 115-116; 237, С. 48].

Слід зауважити, що як іноземні законодавці, так і український законодавець визначають родовим об'єктом кримінальних правопорушень конституційні права людини і громадянина. Однак український законодавець не обмежується загальним посиленням на конституційні права, а систематизує їх, проводячи чітку диференціацію. У розділі V КК України згруповано кримінальні правопорушення одного виду, родовий об'єкт яких складають конкретні групи конституційних прав: виборчі, трудові та інші особисті права та свободи людини і громадянина.

Безпосередні об'єкти кримінальних правопорушень можна ідентифікувати через назви правопорушень, сформульовані зарубіжними законодавцями. Слід зауважити, що ці назви здебільшого збігаються. Так у КК Республіки Таджикистан - ст. 147 «Порушення недоторканності житла» [129, С. 95]; КК Республіки Узбекистан – ст. 142 «Порушення недоторканності житла громадян» [130, С. 83]; КК Азербайджанської Республіки – ст. 157 «Порушення недоторканності житла» [121, С. 125]; КК Республіки Казахстан - ст. 149 «Порушення недоторканності житла» [121, С. 317]; КК Республіки Молдова - ст. 179 «Порушення недоторканності житла» [124, С. 339]; КК Грузії - ст. 160 «Порушення недоторканності житла та іншого володіння» [122, С. 93]; за КК Республіки Польща - ст. 193 «Проникнення до чужого дому, помешкання, квартири, приміщення або огороженої території» [128, С. 77]; КК Чеської Республіки - ст. 178 «Злам та проникнення» [140, С. 115]; КК Королівства Іспанія - ст. 202 «Вторгнення в чуже житло», ст. 203 «Вторгнення в приміщення приватної особи або державної юридичної особи, службовий кабінет чи офіс або приміщення комерційної чи публічної установи» [123, С. 107]; КК Французької Республіки - ст. 226-4 «Проникнення або вторгнення до житла іншої особи» [140,

С. 134]. Отже, суттєвих відмінностей у визначенні безпосереднього об'єкта порушення недоторканності житла між вітчизняним і зарубіжним закріпленням немає, проте незначні відмінності є зокрема в КК Республіки Польща, КК Королівства Іспанія, КК Французької Республіки, КК Чеської Республіки. Назви кримінальних правопорушень у законодавстві пострадянських країн (Таджикистан, Узбекистан, Азербайджан, Казахстан, Молдова, Грузія) є майже ідентичними, у країнах Західної та Центральної Європи спостерігаються суттєві відмінності у формулюванні. Ці відмінності відображають різні правові традиції та пріоритети: один підхід зосереджений на загальному понятті «недоторканності», яке захищає приватність. Інший – на конкретних діях, таких як «проникнення», «вторгнення» або «злам», які можуть мати різні правові наслідки. Деякі країни надають розширений захист, включаючи нежитлові приміщення та огорожені території, що свідчить про ширше розуміння права на приватність.

Особливу увагу привертає питання визначення предмета кримінального правопорушення у випадках порушення недоторканності житла. Згідно із чинним кримінальним законодавством України, до предметів таких кримінальних правопорушень належать особисте житло й інше майно. Водночас за кримінальним законодавством Республіки Таджикистан, Республіки Узбекистан, Азербайджанської Республіки, Республіки Казахстан – «житло» [129, С. 95; 130, С. 83; 121, С. 125, 317]; Республіки Молдова - «місце проживання чи перебування особи» [124, С. 339], Грузії - ст. 160 КК «житло та інше володіння» [122, С. 93]; Республіки Польща - «будинок, помешкання, квартира, приміщення або огорожена територія» (ст. 193) [128, С. 77], Чеської Республіки - «помешкання» (ст. 178) [141, С. 115]; Королівства Іспанія - «житло» (ст. 202) [123, С. 107], Французької Республіки - «житло» (ст. 226-4) [140, С. 134]. Слід указати на те, що зокрема КК Республіки Таджикистан у примітці до ст. 147

закріплює роз'яснювальну норму, у якій надає визначення житла. Так під житлом у ст. 147, а також в інших статтях цього кодексу розуміють індивідуальний житловий будинок із житловими і нежитловими приміщеннями, що входять до нього, житлове приміщення, незалежно від форми власності, що входить до житлового фонду і придатне для постійного проживання, а також інше приміщення або будівля, що не входить до житлового фонду, але призначене для тимчасового проживання [129, С 95-96]. Отже, предмет кримінального правопорушення у деяких КК зарубіжних країн представлено більш широко ніж в КК України, зокрема Грузії (житло й інше володіння), Республіки Польща (будинок, помешкання, квартира, приміщення або огорожена територія), Республіки Молдова (місце проживання чи перебування особи). Проте в КК Чеської Республіки навпаки більш узагальнено без конкретизації - «помешкання». На нашу думку, український законодавець міг би розширити предмет ст. 162 КК України, керуючись досвідом Республіки Польща, а також закріпити роз'яснювальну норму (примітку) в українському законодавстві (як це визначено у КК Республіки Таджикистан).

Узагальнюючий порівняльно-правовий аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн та України в частині визначення об'єкта та предмета порушення недоторканності житла надав можливість визначити такі закономірності. У більшості КК зарубіжних країн родовий об'єкт порушення недоторканності житла закріплено як суспільні відносини, що забезпечують захист та охорону конституційних прав, що має відмінність від українського тільки в тому, що вітчизняний законодавець відповідні суспільні відносини закріплює більш конкретно, зокрема виборчі, трудові, особисті права та свободи людини і громадянина. Стосовно безпосередньо об'єкта та предмета кримінально-правові норми зарубіжних країн й України не мають суттєвих відмінностей, єдиною відмінністю є розширене представлення предмета в КК

Республіки Польща. Кримінально-правова охорона житла у країнах із романо-германською правовою системою схожа на вітчизняну, а досліджувані ознаки об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, повністю відповідають європейському законодавству та пріоритетним цілям вітчизняного і зарубіжного кримінального законодавства у цій сфері [16, С. 9-13].

Характеризуючи об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, слід указати, що вона характеризується: 1) діями (порушення недоторканності житла шляхом протиправного, самовільного проникнення, вторгнення); 2) способами вчинення кримінального правопорушення (наси́льство, погрози, хитрощі); 3) засобами вчинення (застосування спеціальних технічних засобів, незаконний обшук, виселення)[120].

Розкриємо відповідні ознаки (діяння, способи, засоби та наслідки) у досліджуваних КК зарубіжних країн. Так за КК Республіки Таджикистан (ст. 147 КК) до діянь, які характерні для кримінального правопорушення, слід віднести незаконне проникнення, позбавлення кого-небудь житла; до способів – насильство, погрози, зловживання владою, до засобів – незаконне встановлення в житловому приміщенні підслуховуючих або спеціальних пристроїв [129, С. 95]. За КК Республіки Узбекистан (ст. 142 КК) до діяння слід віднести незаконне вторгнення; до способу – насильство [130, С. 83]. У КК Азербайджанської Республіки (ст. 157 КК) до діянь – проникнення, до способів – насильство, погрози, зловживання владою [121, С. 125]. КК Республіки Казахстан (ст. 149 КК) до діяння відносить незаконне вторгнення, до способів – насильство, погрози, зловживання владою, до засобів - незаконний обшук, виселення [121, С. 317]. КК Республіки Молдова (ст. 179 КК) до діяння відносить незаконне проникнення, незаконне перебування, до способів – насильство, погрози зловживання владою, до засобів – відмову, незаконний обшук та огляд [124, С. 339]. КК Грузії (ст. 160

КК) до діяння відносить незаконне проникнення, інші діяння, що порушують недоторканність житла або іншого володіння; до способів – насильство, погрози, зловживання владою, до засобів – незаконний обшук; а також наслідки – спричинення значної шкоди [122, С. 93]. КК Республіки Польща (ст. 193) до діяння відносить проникнення, до способів – насильство [128, С. 77]. У ст. 178 КК Чеської Республіки до діяння належить неправомірне проникнення, неправомірне залишення; до способів – насильство, погрози [141, С. 115]. КК Королівства Іспанія (ст. 202) до діяння відносить вторгнення; до способів – насильство, залякування [123, С. 107]. КК Французької Республіки (ст. 226-4) до діяння відносить проникнення, вторгнення, до способів – брехню, погрози, самоуправство, примушування [140, С. 134].

Отже, щодо визначених ознак об'єктивної сторони кримінального правопорушення порушення недоторканності житла у КК зарубіжних країн маємо зазначити такі закономірності: щодо діяння – у формі проникнення та вторгнення; щодо способів – насильство, погрози, зловживання владою, виняток має КК Королівства Іспанії (залякування) та КК Французької Республіки (брехня, примушування); щодо засобів – у більшості країн не визначені (КК Азербайджанської Республіки, КК Республіки Узбекистан, КК Республіки Польща, КК Чеської Республіки, КК Королівства Іспанія, КК Французької Республіки). Серед інших ті, що мають схожі засоби зі ст. 162 КК України – КК Республіки Казахстан (ст. 149) – незаконний обшук, виселення; Республіки Молдова (ст. 179) – відмова, незаконний обшук та огляд; КК Грузії (ст. 160) – незаконний обшук. Проте можна виділити КК Республіки Таджикистан, у якому законодавець як кваліфікуючу ознаку визначає такі засоби, як незаконне встановлення в житловому приміщенні підслуховуючих або спеціальних пристроїв.

Усі основні склади кримінальних правопорушень мають формальний склад, за ч. 2, 3 матеріальний – через вказівку на них способів, зокрема насильство. Проте за КК Грузії (ст. 160) основний склад кримінального правопорушення має матеріальний склад кримінального правопорушення, адже вказує на наслідки у вигляді спричинення значної шкоди. Порівняння зі ст. 162 КК України засвідчує, що практично всі діяння, способи, засоби вчинення порушення недоторканності житла ідентичні діянням, указаним у нормах КК зарубіжних країн, за ч. 1 кримінальне правопорушення має формальний склад кримінального правопорушення, за ч. 2 – матеріальний склад кримінального правопорушення.

Кримінальне законодавство країн світу, які ми розглядаємо, менш конкретне у визначенні суб'єктивних ознак розглянутих видів поведінки. Типовою рисою кримінально-правових положень іноземних держав, які розглядаються, є те, що вони в основному стосуються загального суб'єкта кримінального правопорушення, а саме фізичної, осудної особи, яка досягла віку кримінальної відповідальності.

Стосовно суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, то ним є будь-яка особа, також і службова [136, С. 161]. За ст. 147 КК Республіки Таджикистан (ч. 1) - будь-яка особа, ч.2 – службова особа [129, С. 95]; ст. 142 КК Республіки Узбекистан - будь-яка особа [130, С. 83], ст. 157 КК Азербайджанської Республіки – 157.1. - 157.2 - будь-яка особа, 157.3 – службова особа [121, С. 125]; ст. 149 КК Республіки Казахстан - ч. 1, 2 ст. 149 – будь-яка особа, ч.3 ст. 149 КК – службова особа [120, С. 317]; ст. 179 КК Республіки Молдова – ч. 1, 2 ст. 179 – будь-яка особа, ч.3 ст. 179 КК – службова особа [124, С. 339]; ст. 160 КК Грузії ч. 1, 2 ст. 160 – будь-яка особа, ч. 3 ст. 160 КК – службова особа [122, С. 93]; ст. 193 КК Республіки Польща – це будь-яка особа [128, С. 77]; ст. 178 КК Чеської Республіки – будь-яка особа [141, С. 107]; ст. 202 КК Королівства Іспанія – будь-яка особа [123, С. 107]; ст. 226-4 КК Французької

Республіки – будь-яка особа [140, С. 134]. Отже, у більшості норм зарубіжних країн до кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла притягується загальний суб'єкт кримінального правопорушення, а також як кваліфікуюча ознака виступає наявність спеціального суб'єкта – службової особи (у тексті статей визначено використання службового становища), як і в КК України. У КК Республіки Узбекистан, КК Французької Республіки, КК Чеської Республіки законодавець передбачає тільки загальний суб'єкт кримінального правопорушення.

У ст. 162 КК України відсутні будь-які вказівки на суб'єктивну сторону кримінального правопорушення. Однак структура об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення порушення недоторканності житла, характер дії, вказівка на проникнення, незаконне проведення огляду чи обшуку, незаконне виселення, застосування насильства чи погрози його застосування вказують на те, що це кримінальне правопорушення може вчинятись лише умисно. Мотиви зазначених умисних дій можуть бути різними: неправильно зрозумілі інтереси осіб, егоїзм, помста тощо. Однак на кваліфікацію вчиненого вони не впливають, а можуть лише бути враховані судом під час призначення покарання чи при звільненні від реального відбування покарання [223, С. 88]. Щодо досліджуваних країн маємо зазначити, що відповідні пояснення мають аналогічне значення.

У проаналізованих кримінальних кодексах відповідальність за порушення недоторканності житла передбачена в різних розділах, що відображає неоднаковий підхід до класифікації цього правопорушення в різних країнах. У Німеччині (розділ 7 КК) та Нідерландах (розділ 5 КК) це порушення кваліфікується як злочин проти громадського порядку. Швейцарія (розділ 4 КК) і Польща (глава 13 КК) розглядають це як злочин проти свободи. У Швеції (глава 4 КК) воно оцінюється як злочин проти свободи і громадського спокою, тоді як в Болгарії (глава 3 КК) та Данії (глава 27 КК) це кваліфікується як злочин проти

прав особи. Особливість кодексів Болгарії та Іспанії полягає в наявності окремих структурних підрозділів для регулювання відповідальності за порушення недоторканності житла. Зокрема, у Болгарії це прописано в розділі 3 глави 2 КК «Порушення недоторканності житла, приміщення або транспортного засобу», а в Іспанії – у главі 3 розділу 10 КК, яка охоплює посягання, пов'язані з порушенням недоторканності житла, приміщень юридичних осіб або відкритих установ.

У багатьох кримінальних кодексах виділяється окрема стаття, яка регулює відповідальність за порушення недоторканності житла. Зокрема, це можна побачити у § 264 КК Данії, ст. 170 КК Болгарії, ст. 193 КК Польщі, ст. 186 КК Швейцарії та ст. 6 КК Швеції. Водночас КК Німеччини виділяє два різні склади злочину: порушення недоторканності житла (§ 123) і тяжке порушення недоторканності житла (§ 124).

Характерним для кримінального законодавства європейських країн є встановлення відповідальності не лише за вторгнення до житла, а й до приміщень, що належать юридичним особам. При цьому підхід до інтеграції відповідних норм у кодекси варіюється. Наприклад, КК Нідерландів (ст. 139) та КК Іспанії (ст. 204) містять окремі статті щодо порушення недоторканності приміщень юридичних осіб. Водночас у деяких кодексах ці положення об'єднано з нормами про порушення недоторканності житла фізичних осіб в одній статті, як це зроблено у § 123 КК Німеччини, ст. 6 КК Швеції та ст. 439 КК Бельгії.

Окремо варто відзначити кримінальні кодекси Бельгії та Нідерландів, де передбачено спеціальні статті для відповідальності державних службовців за порушення недоторканності житла. Це свідчить про більш детальний підхід законодавців до захисту прав і свобод громадян у контексті професійної діяльності посадових осіб. Відповідні статті законодавства згруповані в окремих структурних розділах, які передбачають кримінальну відповідальність за злочини, учинені посадовими суб'єктами. Наприклад, глава III КК Бельгії

охоплює питання порушень прав, гарантованих конституцією, з боку публічних чиновників, а розділ XXVIII КК Нідерландів стосується злочинів, пов'язаних зі зловживанням службовим становищем. У більшості кримінальних кодексів європейських країн факт учинення злочину посадовою особою розглядається як обтяжуюча обставина у випадках порушення недоторканності житла.

Аналіз кримінальних кодексів окремих європейських країн демонструє суттєве розмаїття у підходах до визначення понять «житло» і «приміщення». У деяких законодавчих актах встановлюється відповідальність за порушення недоторканності житла, однак саме поняття «житло» не отримує нормативного визначення (ч. 1 ст. 170 КК Республіки Болгарії, ст. 203 КК Іспанії, ст. 432-8 КК Франції). Інші кодекси розширюють перелік об'єктів злочину, включаючи житло, а також приміщення й території, що належать потерпілому, зокрема транспортні засоби або інші закриті простори. Наприклад, § 123 КК Німеччини охоплює житло, виробничі приміщення чи приміщення, які захищені від чужого доступу, або закриті простори, призначені для громадських потреб чи транспорту. Аналогічно кримінальне законодавство Нідерландів розширює предмет злочину до житлових закритих кімнат чи приміщень, якими користується інша особа (ст. 138, ст. 370 КК), або до кімнат, призначених для публічної служби (ст. 139 КК). КК Данії (§ 264), Швейцарії (ст. 186), Польщі (ст. 193), Болгарії (ч. 3 ст. 170), Бельгії (ст. 439) та Швеції (ст. 6) також включають широкий спектр об'єктів: будинки, квартири, закриті господарські приміщення, огорожені території, службові приміщення чи транспортні засоби. У кримінальному праві Німеччини поняття «житло» визначається як родове й охоплює всі приміщення, призначені для проживання однієї або кількох осіб, таких як сім'я. Це включає приміщення як для постійного, так і тимчасового перебування людей, а також номери в готелях, кораблі, вагончики або навіть кемпінгові намети. У судовій практиці Німеччини під категорію житла можуть підпадати допоміжні приміщення, такі

як комори, сходові майданчики чи санітарно-технічні зони, новобудови або навіть порожні приміщення. Однак важливо зазначити обмежувальні елементи судової практики Німеччини: транспортні засоби та приміщення, що використовуються виключно для тимчасової ночівлі, не визнаються житлом. Це свідчить про певну доктринальну точність законодавчого регулювання у визначенні меж цього поняття. У кримінальному праві Німеччини поряд із визначенням поняття «житло» встановлюється зміст низки термінів, які застосовуються в КК. Зокрема, поняття «виробничі приміщення» охоплює об'єкти, які тимчасово або постійно використовуються переважно для здійснення виробничої, наукової, художньої чи аналогічної діяльності. Судова практика ФРН розширює це визначення, визнаючи виробничими приміщеннями, наприклад, споруди, зайняті закордонними місіями та консульствами, за умови, що вони не виконують функцію житла (рішення Верховного суду землі в м. Кельн). Також до цієї категорії було віднесено галерею — прибудову до торгового приміщення, яка не використовувалася для торгівлі, але містила виставкові стенди (рішення суду м. Ольденбург). Поняття «приміщення, яке охороняється від чужого доступу» визначається як місце, що належить певній особі і захищене від незаконного проникнення сторонніх осіб фізичними бар'єрами, наприклад, стінами чи огорожами. Судова практика Німеччини визнає такими приміщеннями допоміжні простори (комори, сходові майданчики, санітарні приміщення тощо), якщо вони не утворюють єдиного цілого з житлом. До цієї групи також належать зачинені приміщення, які використовуються для громадських потреб чи транспорту і захищені будівлями або природними перешкодами від загального доступу (наприклад, школи, державні установи, суди, вокзали, зали очікування, вагони метро, трамваї, автобуси тощо). Водночас судова практика ФРН не визнає приміщеннями, що охороняються від чужого

доступу, споруди, призначені для знесення, які втратили свої захисні конструкції, наприклад, двері чи вікна.

Об'єктивна сторона злочинів, спрямованих на порушення недоторканності житла або інших володінь особи, у більшості кримінальних кодексів європейських країн характеризується переважно двома альтернативними формами діянь: активними діями і бездіяльністю. Активні дії включають, зокрема, проникнення до житла (§ 123, § 124 КК Німеччини; частини 1–3 ст. 170 КК Республіки Болгарія; ст. 186 КК Швейцарії; ст. 193 КК Республіки Польщі; ст. 432-8 КК Франції; ст. 439 КК Бельгії) та незаконне вторгнення (ст.ст. 138, 139 КК Нідерландів; ст. 6 КК Швеції; ст.ст. 203, 205 КК Іспанії), а також отримання доступу (§ 264 КК Данії). В аспекті бездіяльності йдеться про протиправне залишення певного житлового приміщення всупереч наполегливим вимогам уповноваженої особи щодо виходу (§ 123 КК Німеччини; ч. 4 ст. 170 КК Болгарії; статті 138, 139 КК Нідерландів; ч. 2 § 264 КК Данії; ст. 186 КК Швейцарії; ст. 6 КК Швеції; ст. 193 КК Польщі). Додатково важливо зазначити, що у ст. 432-8 КК Франції передбачається кримінальна відповідальність не лише за фактичне проникнення до житла, але й за спробу такого проникнення. Окрім факту суспільно небезпечного діяння, окремі кримінальні кодекси також деталізують способи порушення недоторканності житла. Наприклад, ч. 1 ст. 170 КК Болгарії визначає кримінально караним проникнення до житла із застосуванням насильства, погроз, хитрощів, майстерності, зловживання владою чи використанням спеціальних технічних засобів. У ст. 439 КК Бельгії вказується на проникнення шляхом погроз, насильства, зламу або застосування підроблених ключів. Усі склади злочинів, проаналізовані в зазначених кримінальних кодексах, характеризуються формальним складом і визнаються завершеними з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння.

У кримінальних кодексах окремих європейських держав суб'єкт більшості відповідних злочинів визначається як загальний. Згідно з нормами кримінального законодавства Німеччини та Іспанії, кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла настає з досягненням особою 14-річного віку. У кримінальному праві Нідерландів подано специфічне визначення суб'єкта такого злочину, яке стосується особи, що увійшла або незаконно проникла в приміщення, використала відмичку, підроблені документи, наказ чи форму, або проникла в приміщення не помилково і перебувала там у нічний час без дозволу. Особливі характеристики суб'єкта злочину встановлюються лише у ст. 432-8 КК Франції, відповідно до якої таким суб'єктом може бути особа, яка представляє державну владу чи виконує функції в рамках державного апарату, здійснюючи свої службові обов'язки або виконуючи покладене на неї завдання.

Суб'єктивна сторона всіх без винятку складів злочинів, розглянутих у статтях кримінальних кодексів, визначається умисною формою вини. У ряді кодексів встановлено лише основні склади порушення недоторканності житла (як, наприклад, ст. 193 КК Польщі, ст. 186 КК Швейцарії, ст. 432-8 КК Франції, §123 КК Німеччини). Зокрема, у судовій практиці Німеччини дії винної особи, яка порушила недоторканність житла та водночас скоїла інші злочини, можуть кваліфікуватися за сукупністю правопорушень (*Tatmehrheit, Realkonkurrenz*).

Водночас більшість аналізованих статей кримінальних кодексів містить кваліфікуючі ознаки, які конкретизують склади злочину. Серед них – учинення злочину групою осіб (за термінологією КК України), що передбачено також у кримінальних кодексах Бельгії, Болгарії та Нідерландів; застосування зброї – у Бельгії й Болгарії; використання погроз або залякування – у Нідерландах та Іспанії; учинення злочину із застосуванням насильства – в Іспанії; злочини, скоєні вночі, – у Бельгії й Болгарії; застосування засобів, що можуть спричинити переляк, – у Нідерландах. Крім того, окремими обтяжуючими обставинами у КК

Данії визначено дії, спрямовані на доступ до інформації про торговельні секрети компаній або на реалізацію інших особливо тяжких намірів.

У кримінальних кодексах Німеччини, Швейцарії передбачені кримінально-процесуальні норми, згідно з якими початок провадження можливий лише після подання скарги потерпілим. Аналізуючи законодавство зарубіжних країн щодо порушення недоторканності житла, можна спостерігати широкий спектр покарань за цей злочин. До таких заходів належать: штрафи (Бельгія, Нідерланди, Данія, Франція, Німеччина, Швейцарія, Швеція), тюремне ув'язнення (Бельгія, Нідерланди, Данія, Франція, Швейцарія), позбавлення свободи (Болгарія, Іспанія, Польща, Німеччина), обмеження прав (Іспанія), виправні роботи (Болгарія) та обмеження свободи (Польща).

Дослідження норм кримінального законодавства європейських країн демонструє ефективність їхнього підходу до забезпечення кримінально-правового захисту недоторканності житла та іншого володіння особи. У всіх розглянутих державах в окремих статтях кримінальних кодексів передбачена відповідальність за подібні порушення, що підтверджує важливість захисту цього права. У контексті вдосконалення українського законодавства варто врахувати позитивний досвід інших країн. Зокрема, слід розглянути можливість установлення відповідальності не лише за порушення недоторканності житла фізичних осіб, але й приміщень, що належать юридичним особам. Крім того, доцільним є закріплення відповідальності за такі порушення, як результат бездіяльності (наприклад, невихід винного із житла), а також введення додаткових кваліфікуючих ознак, таких як учинення злочину групою осіб за попередньою змовою. Важливо також визначити порушення недоторканності житла або іншого володіння особи як злочин приватного обвинувачення для забезпечення більш ефективної правозахисної системи.

Аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн показує, що, як правило, кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла закріплена як суспільні відносини, що забезпечують захист та охорону конституційних прав. Щодо об'єктивних і суб'єктивних ознак складу кримінальних правопорушень, що забезпечують недоторканність житла, слід указати на те, що більшість положень подібні до ст. 162 КК України. Однак є й ті КК зарубіжних країн, що відрізняються більш детальним описом окремих ознак, зокрема предмета, засобів учинення кримінального правопорушення.

Висновки до розділу 1

1. Детально проаналізовано такі обставини (підстави) та чинники соціальної зумовленості ст. 162 КК України: суспільна небезпечність діяння; співвідношення позитивних і негативних наслідків встановлення кримінальної відповідальності; типовість і достатня поширеність антигромадської поведінки, але з урахуванням ступеня їхньої суспільної небезпечності; динаміка суспільно небезпечних діянь; забезпечення державою захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, передбачених розділом II Конституції України. Визначено, що посягання на недоторканність житла чи іншого володіння особи має виняткову суспільну небезпечність, показником якої виступають відповідні санкції. Окрім обставин (підстав) соціальної зумовленості ст. 162 КК України визначені й чинники, до яких належать: 1) соціально-кримінологічний; 2) конституційної адекватності; 3) нормативно-правовий; 4) психологічний; 5) історичний; 6) міжнародно-правовий.

2. На підставі історико-правового дослідження запропоновано етапи становлення та розвитку кримінально-правової охорони та регулювання права на

недоторканність приватного житла. Перший етап охоплює період з 1917 р. до 1921 р., коли на тлі відновлення української державності на конституційному рівні було закріплено гарантії недоторканності житла. Другий етап тривав із 1922 р. до 1960 р. і позначався значним регресом у захисті права на недоторканність житла. Третій етап починається з 1960 р. і триває до прийняття чинного КК України у 2001 р. Він супроводжувався загостренням кризи радянської системи та переходом до незалежної України. Значних зрушень у цьому напрямку вдалося досягти лише після прийняття Конституції України в 1996 р. Четвертий етап триває з 2001 р. до сьогодні, характеризується значним кроком уперед у нормативному регулюванні. У чинному КК України вперше закріплено норми, що забезпечують охорону базових компонентів права на повагу до приватного та сімейного життя людини, зокрема недоторканність житла як одну з фундаментальних засад.

3. На підставі системно-порівняльного дослідження кримінального законодавства окремих зарубіжних держав визначено, що там діє ефективний механізм для захисту недоторканності житла або іншого володіння особи. Практично в усіх країнах відповідальність за порушення недоторканності житла передбачена окремими статтями кримінальних кодексів. Під час удосконалення українського законодавства слід урахувати позитивний досвід інших держав: зокрема передбачити відповідальність не лише за порушення недоторканності житла особи, але й за аналогічні дії щодо приміщень, які перебувають у власності юридичних осіб; урахувати порушення недоторканності житла як шляхом активних дій, так і через бездіяльність; закріпити додаткову кваліфікуючу ознаку таких злочинів (їх учинення за попередньою змовою групою осіб), а також визнати порушення недоторканності житла або іншого володіння особи злочином приватного обвинувачення. У більшості країн суб'єктом є загальна особа, а службова особа виступає як кваліфікуюча ознака, що свідчить про

особливу небезпеку, коли злочин учиняється з використанням службового становища. Суб'єктивна сторона досліджуваного злочину вказує на універсальний характер, що підтверджує загальноприйняту доктринальну позицію. У більшості країн передбачено кваліфікуючі ознаки, що підвищують покарання, наприклад, учинення злочину групою осіб, озброєною особою, уночі або з використанням насильства. Хоча основні принципи кримінально-правового захисту недоторканності житла в європейських країнах схожі, існують значні відмінності в деталях. У деяких країнах законодавець передбачає лише загальний суб'єкт злочину, відповідальність настає з 14-ти років, а спеціальним суб'єктом може бути представник державної влади.

РОЗДІЛ 2.

ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА

2.1. Об'єктивні ознаки порушення недоторканності житла

До об'єктивних ознак кримінального правопорушення в кримінальному праві України традиційно відносять об'єкт та об'єктивну сторону кримінального правопорушення. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення становить систему передбачених законом про кримінальну відповідальність зовнішніх ознак злочинного посягання, а також об'єктивних умов його здійснення. Не заглиблюючись у дослідження теоретичних аспектів визначень об'єкта та об'єктивної сторони, оскільки це перебуває за межами теми, зазначимо лише, що необхідно погодитись з висновком Налуцишина В. про те, що зарубіжне кримінальне право здебільшого не надає такого важливого значення визначенням понять об'єкта та об'єктивної сторони кримінального правопорушення (злочину), як в українському кримінальному праві. Науковець це пов'язує з домінуванням у кримінальних законах формального визначення злочину як діяння, що порушує кримінальний закон [174]. І хоча концепція складу злочину є змістовно пов'язаною з вченням про *corpus delicti*, його розуміння в західному континентальному праві зводиться до встановлення ознак факту вчинення злочину особою.

Правильне визначення об'єкта складу кримінального правопорушення має суттєве значення як із теоретичної, так і з практичної точок зору. Оскільки об'єкт є одним із чотирьох ключових елементів складу кримінального правопорушення, він слугує основою для розкриття соціальної природи самого кримінального діяння. У науці кримінального права загальновизнаною є думка, згідно з якою

«об'єктом складу злочину завжди є те, чому злочином завдається реальна шкода або створюється загроза заподіяння такої шкоди» [113, С. 101]. Існує кілька підходів до визначення об'єкта складу кримінального правопорушення. Найбільша за кількістю група науковців відстоює позицію, що об'єкт кримінального правопорушення – суспільні відносини [100, С. 121; 233, С. 75–76].

Інша група вчених вважає об'єктом кримінального правопорушення соціальні цінності [2, С. 11–30]. Дещо схожою є позиція Гавриша С.Б., за якою об'єкт – це правове благо [45, С. 62]. Цікавими уявляються також думки Костенка О.М. та Андрушка П.П., які під об'єктом злочину розуміють охоронюваний законом порядок суспільних відносин [55, С. 165], Лихової С. Я., яка об'єктом складу злочину вважає саме правові відносини [151, С. 573].

Різноманіття поглядів на те, що саме слід уважати об'єктом складу кримінального правопорушення (суспільні відносини, особа, благо, соціальні цінності чи правові відносини), свідчить про наукову невизначеність у вирішенні питання ролі цього об'єкта. Хибним було б стверджувати, що серед усіх підходів до визначення об'єкта кримінального правопорушення існують кращі чи, навпаки, гірші варіанти. Кожен із підходів має право на існування, тим більше, що в науковій спільноті жоден із них не заперечується в повному обсязі чи критично.

Аналіз різних поглядів на визначення об'єкта складу кримінального правопорушення виходить за рамки цього дослідження. У межах цієї роботи буде використано найбільш поширений підхід, який розглядає об'єкт складу кримінального правопорушення як суспільні відносини, що перебувають під охороною кримінального закону та зазнають шкоди або загрози її заподіяння внаслідок кримінального правопорушення.

Щодо об'єкта порушення недоторканності житла слід зазначити, що право на недоторканність житла є складовою частиною права на таємницю приватного

життя. Основний зміст цього конституційного права викладено в ст. 30 Конституції України, відповідно до якої «не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше, як за вмотивованим рішенням суду» [96]. Конституція України в невідкладних випадках передбачає інший, крім установленого законом, порядок проникнення до житла чи іншого володіння особи, а також проведення в них огляду чи обшуку [96]. Об'єктом даного кримінального правопорушення є правовідносини, змістом яких є реалізація громадянами конституційного права на недоторканність житла. Здійснення даного права гарантується цілою низкою законів України (ЦК України, КПК України, Закон України «Про виконавче провадження») [248; 144; 201]. Суспільна небезпечність цього кримінального правопорушення полягає в самому факті порушення конституційного права, яке має важливе значення для кожної людини. Його дотримання забезпечує реалізацію інших основоположних прав, таких як право на життя, особисту недоторканність, захист від втручання у приватне та сімейне життя, а також право на власність. Праву на недоторканність житла відповідає зобов'язання третіх осіб утримуватися від втручання у сферу індивідуальних форм життєдіяльності особи.

Оскільки родовий і видовий об'єкти не входять як структурний елемент до юридичного складу кримінального правопорушення, підвищений інтерес викликає безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, який є обов'язковою ознакою кожного складу кримінального правопорушення. Під безпосереднім об'єктом розуміють конкретні суспільні відносини (правовідносини, інтереси, цінності, блага тощо), які поставлені законодавцем під охорону певної норми Особливої частини КК, на які посягає винний і яким завдається або може завдатися шкода цим посяганням, що підпадає під ознаки конкретного складу кримінального правопорушення. Існує думка, що при формулюванні поняття безпосереднього об'єкта слід виходити з того, що немає

злочинів, безпосередні об'єкти яких ідентичні за змістом. Безпосередній об'єкт є частиною відповідного родового об'єкта і співвідноситься із ним як частина і ціле [239, С. 168]. У результаті проведеного дослідження визначено, що основним об'єктом порушення недоторканності житла згідно зі ст. 162 КК України є суспільні відносини, які забезпечують реалізацію права людини на особисте життя, зокрема щодо гарантування недоторканності житла або іншого її володіння.

Не менш актуальним питанням є визначення *потерпілого* як факультативної ознаки об'єкта кримінального правопорушення передбаченого ст. 162 КК України. Питання про суб'єкта права на недоторканність житла – це, у першу чергу, питання про потерпілого від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, розгляд якого дозволить глибше розкрити зміст безпосереднього об'єкта зазначеного діяння. Ми підтримуємо думку Лащука Є.В. щодо подвійної ролі потерпілого, який є «і учасником правових відносин як безпосереднього об'єкта у складі злочину, і одним із компонентів у складі злочину, який додатково характеризує його об'єкт» [168, С. 81].

Відповідно до науково-практичного коментаря до КК України потерпілим від даного злочину може бути тільки фізична особа – громадянин України, іноземець або особа без громадянства. Порушення встановленого законом порядку проникнення в приміщення, яке належить на праві власності юридичній особі, не містить складу злочину, передбаченого ст. 162 КК. Такі дії за наявності для того підстав можуть бути кваліфіковані як перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК), самоуправство (ст. 356 КК) або інший злочин [132, С. 161]. Особа, яка зазнала порушення недоторканності житла чи іншого володіння, передбаченого ст. 162 КК України, може бути не лише юридичним власником даного майна, але й тією, яка фактично здійснює його використання. Порушення недоторканності іншого володіння має місце в разі протиправного проникнення

обвинуваченого на територію огороженого домоволодіння, яким постійно користується потерпілий, однак який не є власником такого домоволодіння, а здійснює правомочності з користування домоволодінням у встановленому законом порядку. Відкриття кримінального провадження та проведення дізнання про кримінальний проступок, передбачений ч. 1 ст. 162 КК, є законним у разі, коли підставою для цього була заява потерпілого про порушення недоторканності житла або іншого володіння, який є не власником, а постійним користувачем домоволодіння. У разі завдання особі фізичної чи моральної шкоди, що проявилася в погрозі застосування насильства, вона вважається потерпілою від злочину, який регулюється ч. 2 ст. 162 КК України.

Предмет порушення недоторканності житла. Якщо об'єкт кримінального правопорушення є обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення, то предмет кримінального правопорушення – факультативною. Проблема предмета кримінального правопорушення в науці кримінального права є однією з найбільш суперечливих і маловивчених. Положення про предмет кримінального правопорушення розглядалися переважно у зв'язку з відмежуваннями його від об'єкта кримінального правопорушення. Проте значення предмета кримінального правопорушення як самостійної ознаки складу кримінального правопорушення та його роль у механізмі заподіяння шкоди у сфері певних суспільних відносин у виявленні об'єкта посягання і кваліфікації діяння має дуже важливе самостійне теоретичне та практичне значення. Перш за все, вивчення предмета кримінального правопорушення сприяє більш глибокому і правильному з'ясуванню сутності об'єкта кримінального правопорушення, його конкретизації. Багато кримінально-правових норм сконструйовано таким чином, що об'єкт кримінально-правової охорони в них не названий. У подібних випадках його з'ясуванню сприяє вказівка на предмет кримінального правопорушення. Без установлення предмета кримінального правопорушення в багатьох випадках

ускладнюється конкретизація об'єкта кримінального правопорушення. «Поки невідомо, на кого або на що, на який матеріальний об'єкт було спрямоване злочинне діяння (вплив) при вчиненні багатьох суспільно небезпечних діянь, до тих пір неможливо визначити і об'єкт цих посягань» [72, С. 111].

За ст. 162 КК України предметом може бути житло або інше володіння особи. У контексті цієї статті житлом фізичної особи слід визнавати житловий будинок, квартиру, інше приміщення, призначені та придатні для постійного проживання в них. Інше, крім житла, «володіння особи – це земельні ділянки, гаражі, погребі, інші будівлі господарського, у т. ч. виробничого призначення, відокремлені від житлових будівель, будь-які інші об'єкти, щодо яких особа здійснює право володіння (наприклад, транспортний засіб)» [179, С. 404-406]. Указані предмети мають свої особливості та багато спірних питань. Адже кожен із зазначених предметів має свої властивості за тих чи інших умов та обставин.

Слід зазначити, що житло – це така ж необхідна річ для сучасної людини, як їжа та одяг. Воно є однією з важливих сторін особистого життя. Регулювання цієї групи відносин в основному здійснюється нормами моралі. Право ж може лише встановлювати межі їх недоторканності, а, отже, і межі припустимого втручання. Право на недоторканність житла є одним із тих інструментів, за допомогою яких регулюються вказані відносини. За радянських часів учені здебільшого розглядали його з позиції конституційного-правового регулювання. На сучасному етапі відбулися зміни пріоритетів на користь цивільного права [251; 15, С. 124-127]. Велике значення приділяється кримінально-правовому [220; 75], кримінально-процесуальному правовому регулюванню [155, С. 3-14].

Отже, актуальним є дослідження змістового наповнення терміна «житло» в праві на недоторканність житла шляхом системного підходу до осмислення цієї категорії в праві. Це зумовлено недостатністю наукових пошуків, пов'язаних із визначенням поняття і природи житла, виявленням прав як у майновій, так і в

немайновій сфері правовідносин. Розкриваючи поняття «житло», перш за все необхідно з'ясувати походження слова, щоб потім зрозуміти його використання на законодавчому рівні. Як відомо, в українській мові вживаються різноманітні відтінки одного й того ж явища. Це стосується і житла, що означає «приміщення (будівля, квартира чи окрема кімната, в якій поміщається хто-, що-небудь, яка використовується для чогось» [228, С. 677]), «у якому живуть люди, або приміщення, у якому можна жити» [67, С. 199]. До житла також належить «приміщення пристосоване, призначене для життя людей: дім, оселя, домівка, господа, мешкання, хата, житво» [183, С. 30], ще житло розуміється як «місце для перебування, проживання людей» [227, С. 497].

Наведена семантика поняття дозволяє виділити декілька ознак, притаманних житлу. По-перше, це місце або об'єкт матеріального світу, де живуть люди, тобто фактично проживають. По-друге, це місце, де можуть жити люди. По-третє, це місце, призначене для проживання людей, тобто відповідає певним установленим вимогам. Виходячи із цього, можна узагальнено охарактеризувати житло як об'єкт матеріального світу, що задовольняє матеріальні і духовні потреби людини та призначене для проживання в ньому. Цим розкривається буквально (вузьке) розуміння поняття житла як місця проживання. Поряд з об'єктом чи місцем (предметом матеріального світу) існує ще одна (четверта) ознака житла – це його призначення для сімейного чи інтимного життя людини. Тобто особисте життя – це той чинник, який відмежовує житло від інших місць перебування людей, що значно збільшує коло об'єктів, які можна віднести до житла в указаній нормі права (наприклад, намет, курінь, трейлер тощо), і що дає можливість більш широкого його розуміння.

Проте Конституція України (ст.ст. 30, 47) не містить офіційного тлумачення поняття житла, як і КК України (ст. ст. 162, 185-187) та КПК України (ст. 141). У кримінальному праві та кримінально-процесуальному праві тлумачення поняття

«житло» відсутнє. Єдине офіційне тлумачення вказаного терміна закріплено в п. 30 постанови Пленуму Верховного Суду України № 12 від 25.12.1992 р. «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності» [208]. Зауважимо, що головним призначенням цього поняття є правильне вирішення судами питання про наявність у діях певної особи такої кваліфікуючої ознаки (за складами злочинів, що передбачені ст.ст. 185-187 КК України), як проникнення до житла, тобто тлумачення терміна «житло» в постанові пленуму має кримінально-правове спрямування (Матишевський П., Мельник М., Коржанський М. та більшість інших учених, які були авторами коментарів до КК України, погоджуються з таким визначенням житла) [83, С. 67]. Проте існує думка, що тлумачення житла в постанові пленуму є занадто розширеним. На думку Коваленка О., поняття «житло» має бути тотожним поняттю «жиле приміщення». Приміщення для тимчасового проживання (дача, садовий будинок, намет, трейлер), або приміщення, що примикають до житла і таким чином утворюють складову його частину (самовільно споруджені балкони, веранди, перегородки тощо), відносяться ним до іншого володіння (на його думку, Ленінський суд м. Дніпропетровськ у своєму вироку від 22.05.1998 р. неправильно відніс до житла відгороджену частину сходового майданчика перед вхідними дверима у квартирі, що спричинило засудження В. на тривалий строк за злочин, передбачений ч. 3 ст. 140 КК України (1960 р.) [90, С. 15]. Отже, можна стверджувати, що в праві термін «житло» стосовно його недоторканності є складним поняттям.

Слід зауважити, що з'ясуванням визначенням предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, займалися Морквін Д.А. [167], Маляренко В.Т. [156], Салій П.І. [220], Хавронюк М.І. [212], Жмур Ю.М. [75]. Зокрема, на думку Хавронюка М.І., «забороненим є незаконне проникнення до будь-якого приміщення, у якому тимчасово проживають групи людей

(казарми і кубрики військовослужбовців, палати в лікарнях, келії в монастирях, кімнати в дитячих будинках тощо), незаконне проведення в ньому огляду чи обшуку» [212, С. 183]. Маляренко В.Т. під поняттям «житло» в кримінально-процесуальному розумінні пропонує розглядати: «1) особистий будинок зі всіма приміщеннями, які призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, а також ті приміщення, які хоча й не призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, але є складовою будинку; 2) будь-яке житлове приміщення, незалежно від форми власності, яке належить до житлового фонду і використовується для постійного або тимчасового проживання; 3) будь-яке інше приміщення або забудова, які не належать до житлового фонду, але використовуються для тимчасового проживання. Тобто це можуть бути приватний будинок, квартира в будинку будь-якої форми власності, окрема кімната у квартирі, дача, садовий будиночок, кімната в гуртожитку, номер у готелі, лікарняні та санаторні палати, кімнати баз відпочинку, туристичні палатки тощо. В окремих випадках, наприклад при тривалому перебуванні, тимчасовим житлом можуть бути визнані купе поїздів та каюти кораблів. Що стосується приміщень у місцях ув'язнення та в казармах військовослужбовців, то з урахуванням специфіки перебування в них контингенту визнати, що обмеження права на недоторканність житла і проникнення в них допускаються на тих же умовах, що і в житло, неможливо» [156, С. 6–7]. Жмур Ю.М. свого часу запропонував нову редакцію ст. 162 КК України, де у примітці до статті наводить визначення терміна «житло»: «житлом у статтях 36, 167, 185-187, 270-1 та 444 цього Кодексу необхідно визнавати будівлі, призначені для постійного та тимчасового проживання (квартири, кімнати в квартирах, чи одноквартирних житлових будинках), незалежно від правових підстав їх надання, форми власності, спеціального призначення та від того, чи користується мешканець житлом одноосібно, чи це місце проживання декількох людей» [75, С. 16]. Проте,

незважаючи на запропоноване доповнення серед статей, які наводить науковець, не зазначається ст. 162 КК України. Морквін Д.А. як житло пропонує розглядати «будь-яке приміщення, призначене для постійного чи тимчасового проживання, у якому особа (особи) здійснюють життєво важливі функції – відпочинок, спілкування, харчування тощо, під час яких особа може встановлювати особливий режим поведінки (обмеження перебування) для інших осіб» [167]. При цьому вказує на те, що необхідне певне уточнення: для можливості порушення недоторканності житла, не повинно мати значення кому саме належить приміщення, адже достатньо лише наявності в особі права на законне перебування в ньому. Так, наприклад, таким приміщенням, яке має ознаки житла, може виступати: номер у готелі, санаторії чи будинку відпочинку, кімната в гуртожитку, туристичний намет або купе поїзда чи каюта корабля тощо, у чому погоджується з Маляренком В.Т. [167]. Отже, проаналізовані точки зору вчених указують на необхідність широкого тлумачення поняття «житло», щоб ефективно захистити конституційне право особи на недоторканність житла, незалежно від його форми власності чи тимчасового характеру.

Ураховуючи, що до предмета за ст. 162 КК України належить житло або інше володіння особи, слід звернути увагу й на термінологічний зміст такого поняття, як «володіння» чи «інше володіння». Терміни «володіння» чи «інше володіння» хоча й використано у ст. 30 Конституції України, не трапляються в розглянутих міжнародно-правових актах. Тлумачення терміна «інше володіння» було надано в листі Мін'юсту України від 31.07.2013 р. № 423-0-2-13/11 «Щодо надання роз'яснення терміна «інше володіння особи», де вказувалось, що «під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи» [150]. На відміну від терміна «житло», що розглядалося вище, у теорії

кримінального права визначення терміна «інше володіння» здійснено більш детально. Так Хавронюк М.І. вказує, що цим терміном «охоплюють будь-які об'єкти, щодо яких людина здійснює право володіння» [212, С. 182]. Маляренко В.Т. під іншим володінням особи в кримінально-процесуальному розумінні розглядає: «1) усі приміщення, крім житла, які належать особі; 2) усі речі, які належать особі і знаходяться в житлі чи поза житлом. Під іншим володінням особи потрібно розглядати і землю, і воду, і ліс та інші насадження, худобу, птицю, транспортні засоби та будь-яке інше майно, яке належить особі» [155, С. 7]. На думку Жмур Ю.М., інше володіння – «це вся майнова власність, яка належить особі на праві власності, усе, окрім того, що є житлом» [75, С. 16]. Салій П.І., запропонував нову редакцію ст. 162 КК України, зазначаючи, що поняття «житло», «житловий будинок», «садиба», «квартира» визначені в ст.ст. 282, 378, 381 Цивільного кодексу України (п.1 Примітки), а отже пропонував закріпити у примітці до цієї статті визначення терміна «інше володіння»: «Іншим володінням особи слід уважати приміщення, призначені для постійного або тимчасового проживання людей: дача, кімната в готелі, садовий будинок, транспортний засіб, придатний для проживання в ньому протягом певного часу, офісні приміщення для службової діяльності, усі господарсько-побутові та виробничі приміщення, усі майнові об'єкти, які входять або не входять в один комплекс із житлом особи, але перебувають у постійному чи тимчасовому правовому зв'язку з цією особою (п.2 Примітки)» [220, С. 126]. На думку Морквіна Д.А., зважаючи на положення, указані у листі Мін'юсту України від 31.07.2013 р. № 423-0-2-13/11 та висловлені наукові позиції, під «іншим володінням» слід розуміти транспортні засоби, земельні ділянки, гаражі, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення, які перебувають у володінні особи та щодо яких встановлено особливий режим поведінки для інших осіб. При цьому обмеження,

що стосуються поведінки осіб, повинні бути очевидними для оточуючих: присутні механізми запирання, наявні засоби сигналізації тощо. У контексті цієї позиції слід указати й на певні обмеження, що стосуються поширення права особи на недоторканність житла чи іншого володіння: спірним, на думку науковця, є визнання предметом недоторканності житла (ст. 162 КК України) транспортного засобу, що залишається без нагляду власника, земельної ділянки за відсутності на ній огорожі, попереджувальних, межових чи інших розділових знаків тощо. Адже, «спираючись на принцип суб'єктивного ставлення у вину, слід ураховувати, що притягнення до кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла можливе лише в випадках, коли винний усвідомлює суспільну небезпечність діяння: для нього є очевидним, що, учиняючи певну дію (у контексті складу – проникнення), він втручається у сферу приватного – порушує встановлені носієм права обмеження» [167]. Отже, поняття «інше володіння» є динамічним і включає в себе широкий спектр об'єктів. Хоча наукові позиції різняться, більшість сходиться на тому, що це будь-яке майно, крім житла, яке перебуває у володінні особи. Однак для кваліфікації кримінального правопорушення за ст. 162 КК України, вирішальним є не лише факт володіння, а й наявність об'єктивних ознак, що свідчать про встановлення власником особливого режиму недоторканності. Це узгоджується з принципом суб'єктивного ставлення до вини, де винний має усвідомлювати, що його дії є втручанням у приватну сферу іншої особи. Таким чином право на недоторканність житла та іншого володіння тісно пов'язане з правом на недоторканність приватного життя. Разом із цим указані пропозиції та судження мають дискусійний характер та можуть бути підґрунтям для подальшого наукового пошуку.

Окрім зазначеного маємо також указати й на деякі недосконалість щодо назви ст. 162 КК України, яка вужча за її зміст, оскільки в ній ідеться про охорону

недоторканності не тільки житла, але й про охорону недоторканності будь-якого іншого володіння особи. Більшість авторів вважає житло чи інше володіння предметом кримінального правопорушення. На нашу думку, ці терміни можуть характеризувати місце вчинення кримінального правопорушення, адже вони є характеристикою того, де саме вчинюється порушення недоторканності приватного життя особи: у житлі чи іншому володінні.

Як уже зазначалося, поняття «житло» визначене в п. 30 постанови Пленуму ВС України від 25 грудня 1992 р. № 12 «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності», відповідно до якого «житлом вважається приміщення, призначене для постійного чи тимчасового проживання людей (приватний будинок, квартира, кімната в готелі, дача, садовий будинок тощо), а також ті його складові частини, які використовуються для відпочинку, зберігання майна або задоволення інших потреб людини (балкони, веранди, комори тощо). Не можуть визнаватися житлом приміщення, не призначені і не пристосовані для постійного чи тимчасового проживання (відокремлені від житлових будівель погребі, гаражі, інші будівлі сільськогосподарського призначення)» [192, С. 145]. У постанові Пленуму Верховного Суду України, як ми бачимо, наводяться ознаки житла, а також приблизний перелік приміщень, які слід уважати житлом. Незважаючи на це, у юридичній літературі щодо визначення змісту поняття «житло» єдності в поглядах вчених не спостерігається. Поняття «інше володіння особи» у вказаній постанові Пленуму Верховного Суду України не визначене. На нашу думку, поняття «володіння» більш широке, ніж поняття «житло» і воно включає в себе поняття «житло». Окремі автори саме так це і розуміють. Наприклад, Мельник М.І. пише: «інше, крім житла, володіння...», «вторгнення у житло (інше володіння)» [180, С. 361]. На думку Матишевського П.С., житло чи інше володіння – це те «приміщення чи будівля, якою володіє громадянин на праві власності, за договором оренди чи найму або на інших

правових підставах» [177, С. 301]. Хавронюк М.І. в основу визначення поняття житла та іншого володіння кладе «цивільно-правове визначення цих термінів (ст. 379 ЦК України), що дає можливість охоплювати цими поняттями будь-які об'єкти, щодо яких людина здійснює право володіння» [212, С. 182].

У своїй праці Лихова С.Я. слушно порушує питання про необхідність об'єднання в тексті кримінального закону цих двох понять. Як зазначає авторка, «як у назві статті, так і в тексті диспозиції слід уживати термін «володіння». Це надасть змогу уникнути необхідності тлумачення цих двох термінів, адже житло – це теж володіння особи. Тому, застосовуючи більш широкий термін, ми охоплюємо ними більш вузький» [151, С. 286].

Отже, назва ст. 162 КК України є вузькою і не відображає її повного змісту, оскільки вона захищає не лише житло, але й інше володіння особи. Дотримуючись логіки, висловленої в тексті, пропонуємо перейменувати статтю на «Порушення недоторканності володіння особи». Така назва буде ширшою та точніше відповідатиме диспозиції статті, яка охоплює обидва поняття. Оскільки термін «володіння» є ширшим і включає в себе «житло», слід відмовитися від окремого визначення обох понять. Натомість пропонуємо закріпити в примітці до ст. 162 КК України єдине, комплексне визначення терміна «володіння». «Володінням» слід уважати будь-яке приміщення, будівлю, земельну ділянку або рухоме майно, щодо якого особа на законних підставах (право власності, оренди, найму, тимчасового користування) встановила особливий режим недоторканності. Цей режим має бути очевидним для сторонніх осіб, наприклад, через наявність замків, огорож, сигналізації, чітких межових або попереджувальних знаків. Таке визначення має враховувати як функціональне призначення об'єкта (для проживання, роботи, зберігання майна), так і цивільно-правовий аспект (правова основа володіння). Важливо, щоб у ньому було чітко зазначено, що захист поширюється лише на ті об'єкти, де особа виявила намір

обмежити доступ сторонніх. Це вирішить спірні питання щодо необгороджених земельних ділянок чи покинутих транспортних засобів, які з точки зору власника не мають режиму недоторканності. Такий підхід не тільки усуне термінологічні суперечності, але й зробить застосування ст. 162 КК України більш зрозумілим і точним, що відповідатиме принципу суб'єктивного ставлення до вини.

Наступною об'єктивною ознакою досліджуваного складу кримінального правопорушення, яку необхідно проаналізувати, є об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення виражається у виконанні однієї з таких дій: «а) незаконне проникнення до житла або іншого володіння особи проти її волі; б) незаконне проведення в них огляду або обшуку; в) незаконне виселення; г) інші дії, що порушують недоторканність житла громадян» [134].

Зовнішня сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, як свідчить вивчення наукової літератури, на сьогодні не знайшла свого достатнього дослідження. Вона надто складна, багатоаспектна, має істотні дискусійні в юридичному аспекті моменти, які так чи інакше впливають на законотворчу і правозастосовну практику та теорію кримінального права. Розглянемо точки зору вітчизняних і зарубіжних дослідників стосовно об'єктивної сторони цього складу кримінального правопорушення. Так Селецький С.І. вважає, що об'єктивна сторона цього складу злочину може бути виражена в незаконному проникненні до житла чи іншого володіння особи, незаконному проведенні в них огляду чи обшуку, незаконному виселенні чи інших діях, що порушують недоторканність житла. Під незаконним проникненням до житла, на його думку, слід розуміти «вторгнення сторонніх осіб без добровільної згоди власника та проведення обшуку особами, які мають на це право лише за певних умов, передбачених КПК України, у супереч положенням цих норм» [225, С. 73]. Незаконним виселенням цей автор вважає «виселення із

житла без рішення суду, яке вступило в законну силу» [225, С. 74]. Цієї ж точки зору дотримується Зінченко І.О., зазначаючи, що «якщо згода на проникнення до житла сторонніх осіб була отримана в результаті насильства або погроз, то виключається і правомірність проникнення» [116, С. 109-110]. Кузнєцов В.О., Стрельбицький М.П., Гіжевський В.К., аналізуючи цю складову об'єктивної сторони складу злочину порушення недоторканності житла, указують також на такі дії, «як самовільне вселення до чужого житла, тимчасове використання житла без згоди його власника, незаконне проведення виїмки» [112, С. 132-133]. На всі вищевказані дії, передбачені об'єктивною стороною складу цього кримінального правопорушення, указує Бабій А.П. [116, С. 70-71]. Мельник М.І., дотримуючись аналогічної точки зору, зазначає, що в усіх випадках способом учинення злочину є незаконне проникнення до житла чи іншого володіння особи. Крім того автор не обмежує поняття «інші дії, що порушують недоторканність житла громадян» самовільним вселенням до чужого житла, тимчасового використання житла без згоди його власника та незаконне проведення виїмки. Він підкреслює, що «склад досліджуваного злочину можуть утворювати будь-які дії, які полягають у неправомірному проникненні у житло чи інше володіння громадянина» [176, С. 131-132]. Матишевський П.С. зазначає, що всі ті дії «складають об'єктивну сторону злочину порушення недоторканності житла, які вказані всіма вищезазначеними дослідниками» [177, С. 301]. Серед підручників з кримінального права та науково-практичних коментарів до КК України, на нашу думку, елементи об'єктивної сторони цього складу злочину досить ґрунтовно проаналізував Андрушко П.П. Як і інші дослідники, автор указує чотири дії, визначені як альтернативні у диспозиції ч. 1 ст. 162: «а) незаконне проникнення до житла чи іншого володіння особи; б) незаконне проведення в них обшуку чи огляду; в) незаконне виселення особи з житла чи іншого її володіння; г) інші дії, що порушують недоторканність житла» [178, С. 480-482]. Отже, можемо зробити

висновок, що, незважаючи на дискусійність, у науковій літературі сформувався загальний підхід, згідно з яким об'єктивна сторона кримінального правопорушення за ст. 162 КК України є формальним складом кримінального правопорушення. Це означає, що для кваліфікації діяння достатньо самого факту вчинення будь-якої із зазначених дій (проникнення, обшук, виселення тощо), без обов'язкового настання шкідливих наслідків. І хоча законодавство не містить вичерпного переліку, наукова доктрина надає ширше тлумачення, акцентуючи на тому, що основним критерієм є незаконне втручання у сферу недоторканності житла чи іншого володіння.

Коротко зупинимося на структурних складових об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, незаконне проникнення до житла чи іншого володіння особи. На думку Андрушка П.П., це «будь-яке вторгнення до них проти волі особи чи нехтування нею» [178, С. 480-482].

Незаконне проникнення до житла або іншого володіння особи проти її волі. Одна із суспільно небезпечних дій порушення недоторканності житла або іншого володіння особи відповідно до ст. 162 КК України – це проникнення. Особливою кваліфікуючою ознакою крадіжки, грабежу та розбою (ч. 3 ст. 185, ч. 3 ст. 186, ч. 3 ст. 187 КК України) є проникнення до житла, іншого приміщення або сховища.

У теорії кримінального права науковці приділяють, зокрема, увагу встановленню змісту поняття «проникнення». Так окреслене питання розглядали Лихова С.Я., Мачковський Л.Г., Мельник М.І., Навроцький В.О., Савкін Є.В., Хавронюк М.І. та інші вчені. Однак вони здебільшого обмежуються тлумаченням, запропонованим у постанові Пленуму Верховного Суду України № 12 від 25 грудня 1992 р. «Про судову практику у справах про корисливі злочини проти приватної власності», що втратила чинність [208]. Отже, спробуємо виділити важливі риси терміна «проникнення» та запропонувати його

визначення. Іменник «проникнення» в українській мові походить від дієслова «проникати» і означає: «1. Удаючись до хитрощів, обману і т. ін., спритно пробиратися, прокрадатися куди-небудь. // Пробиратися в яку-небудь організацію, товариство. ... // Бути здатним пролазити, проходити куди-небудь» [29, С. 1161]. Це слово набуло значення терміна у КК України, оскільки використовується законодавцем на позначення суспільно небезпечної дії. У п. 22 постанови Пленуму Верховного Суду України № 10 від 6 листопада 2009 р. «Про судову практику у справах про злочини проти власності» роз'яснюється, що «... під проникненням... слід розуміти незаконне вторгнення ... будь-яким способом (із застосуванням засобів подолання перешкод або без їх використання; шляхом обману; з використанням підроблених документів тощо або за допомогою інших засобів), який дає змогу винній особі викрасти майно без входу до житла, іншого приміщення чи сховища» [209].

Деякі науковці пропонують таке визначення поняття «проникнення»: «... будь-яке вторгнення в житло (інше володіння), здійснене всупереч волі законного володільця, за відсутності визначених законом підстав чи в порушення встановленого законом порядку» [109, С. 118]; «... вторгнення у нього будь-яким способом (таємним, відкритим) усупереч законній волі володільця цього житла» [151, С. 286]. Привертає увагу та обставина, що в роз'ясненні пленуму Верховного Суду України, а також у науковій та навчальній літературі зміст поняття «проникнення», як правило, розкривається через слово «вторгнення». Тобто вторгненням позначається лише насильницький спосіб входження до житла або іншого володіння особи. Тобто якщо так визначати поняття «проникнення», то значно звужується його зміст, оскільки ненасильницькі способи проникнення до житла чи іншого володіння особи не будуть у нього включатися. На думку Присяжнюка І., «доцільно термін «проникнення» визначати через слово «входження». Проникнення характеризується суттєвими

ознаками» [196, С. 50]. По-перше, проникнення може бути вчинено лише шляхом дії. Таке тлумачення впливає із семантики цього слова, а також із тлумачення диспозиції ст. 162 КК України. Тому у випадках, коли людина незаконно перебуває в житлі чи іншому володінні особи без згоди володільця (володільців) або потрапила до житла чи іншого володіння з дозволу володільця (володільців), однак не залишає його на наполегливе прохання його покинути, такі діяння не можна кваліфікувати за ст. 162 КК України. Проте, на думку Присяжнюка І., «відповідна бездіяльність є суспільно небезпечною, тому що заподіює істотну шкоду праводносинам, пов'язаним із реалізацією людьми права на недоторканність житла» [196, С. 50]. Але вона не є протиправною, оскільки у ст. 162 КК України передбачається відповідальність лише за незаконні дії, що порушують недоторканність житла. Кримінальна відповідальність за бездіяльність, якою порушується недоторканність житла, законодавчо закріплена в більшості кримінальних кодексів зарубіжних держав. А отже він пропонує в диспозиції ч. 1 ст. 162 КК України альтернативно з дією (незаконним проникненням у житло або інше володіння особи) «передбачити кримінальну відповідальність і за бездіяльність (т. зв. незаконну присутність особи) – незаконне перебування в житлі, іншому володінні особи або приміщенні, яке належить юридичній особі, без згоди володільця (володільців) або відмову їх покинути на наполегливе прохання володільця (володільців)» [196, С. 50].

По-друге, за способом проникнення може вчинятися як відкрито, так і таємно, а також шляхом обману. Проникнення до житла чи іншого володіння особи вважатиметься таємним, якщо за вчиненням ніхто не спостерігав, а ця обставина усвідомлювалася винним. Відкрите проникнення до житла має місце, коли діяння відбувається за присутності потерпілого або інших осіб, і ця обставина ігнорується винним. Однією з форм прояву відкритого проникнення до житла чи іншого володіння особи є застосування до потерпілого насильства

або погрози насильством. Проникнення також може вчинятися шляхом обману. Обман – «це спосіб впливу на людську психіку, що полягає в умисному введенні в оману іншої особи чи підтримання у неї омани, яка вже існувала шляхом передачі інформації, що не відповідає дійсності, або замовчування про різні факти, речі, явища тощо з метою схилити цю особу до відповідної поведінки» [214, С. 32]. По-третє, за фізичними параметрами проникнення – це «фізичні дії людини, які можуть здійснюватися винним як безпосередньо, так і опосередковано» [196, С. 50].

Незаконне проникнення до житла або іншого володіння особи може бути як безпосереднім, так і опосередкованим. При цьому лише особисте входження людини в них, а також використання для цього осіб, які відповідно до КК України не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне (наприклад, неосудних, осіб, які не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність), повинно однозначно оцінюватися як незаконне проникнення і кваліфікуватися за ст. 162 КК України. У разі «фрагментарного» проникнення, коли особа повністю не заходить до житла, а лише просунула туди будь-яку частину свого тіла (наприклад, руку або ногу) чи помістила яке-небудь пристосування, заважаючи зачинити двері або вікно, дію потрібно визнавати закінченою і також кваліфікувати за ст. 162 КК України. Однак, на думку Присяжнюка І., у таких випадках «доцільно за відсутності негативних наслідків застосовувати положення про малозначність діяння (ч. 2 ст. 11 КК України). Не можна визнавати незаконним проникненням у житло або інше володіння особи кидання якихось предметів у приміщення, будівлю, а також пошкодження житлових будівель або інших приміщень, оскільки проникнення передбачає лише фізичні дії людини, що порушують недоторканність житла» [196, С. 51]. У таких ситуаціях хоча й наявні фізичні дії людини, проте вони спрямовані не на порушення недоторканності житла, а на його умисне знищення або

пошкодження. Тому, на його думку, у таких випадках дії винного потрібно кваліфікувати за ст. 194 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна» (за наявності інших ознак складу злочину). Учений не погоджується з думкою, що за ст. 162 КК України відповідальність повинна нести особа, яка вчинила «візуальне» проникнення, адже, як було зазначено вище, «незаконне проникнення передбачає лише фізичні дії людини» [196, С. 51]. Присяжнюк І. також посилається на тлумачний словник української мови, за допомогою якого зміст поняття «незаконне проникнення» найточніше передається через слово «входження», яке в українській мові означає: «1. Ідучи, потрапляти, проникати куди-небудь, у межі, усередину чого-небудь» [29, С. 213]. Для включення до змісту цього поняття «фрагментарного» проникнення до житла, як наголошується, дефініцію «незаконне проникнення» доцільно визначати через формулювання «входження або інше фізичне порушення меж житла» [196, С. 51].

По-четверте, проникнення має бути незаконним, про що прямо йдеться в диспозиції ч. 1 ст. 162 КК України. У ст. 13 КПК України зазначено: «Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених цим Кодексом» [144]. Отже, проникнення до житла чи іншого володіння особи вважатиметься незаконним, якщо у винного немає законної підстави (законного права) увійти в нього. Питання про законність (незаконність) проникнення до житла або іншого володіння особи має вирішуватися на підставі аналізу чинного законодавства. У ст. 30 Конституції України прописано, що право на недоторканність житла може обмежуватися вмотивованим рішенням суду. У ч. 2 цієї статті передбачається виняток із цього правила: «У невідкладних випадках, пов'язаних з урятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються в учиненні злочину, можливий інший, установлений законом, порядок проникнення до

житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку» [93, С. 9]. Слід зауважити, що відповідні підстави проникнення до житла або іншого володіння особи мають визначатися лише законами України, а не підзаконними нормативно-правовими актами. Тому до прийняття відповідних законів проникнення до житла може мати місце лише за наявності крайньої необхідності (ст. 39 КК України). Отже, «відповідно до чинного законодавства України правовою підставою для порушення недоторканності житла є вмотивоване рішення суду» [196, С. 52].

Оцінюючи законність (незаконність) проникнення до житла або іншого володіння особи, також необхідно окреслити коло осіб, які мають право давати попередню згоду на входження в них. Особливої актуальності це питання набуває в тих випадках, коли житло або інше володіння має декількох володільців. Проникнення вважатиметься незаконним як у випадках, коли всі володільці заперечують проти входження до житла чи іншого володіння особи, так і в тому разі, коли один із них висловлюється проти цього, хоча інші володільці дають відповідну згоду. Також слід наголосити, що «погоджуватися на входження до житла чи іншого володіння можуть лише т. зв. належні володільці (повнолітні, дієздатні). Інакше така «згода» повинна визнаватися нікчемною, а дії винних потрібно кваліфікувати за ст. 162 КК України» [196, С. 53]. Розглянуті вище ознаки незаконного проникнення дають підстави для визначення відповідної суспільно небезпечної дії в складі злочину, передбаченого ст. 162 КК України: «Незаконне проникнення – це входження або інше фізичне порушення меж житла, іншого володіння особи або приміщення, яке належить юридичній особі, що вчиняється безпосередньо або опосередковано, відкрито або таємно чи шляхом обману та здійснюється за відсутності законної підстави і без попередньої згоди володільця (володільців)» [120].

Наступна дія, яка є обов'язковою для встановлення порушень, передбачених

ст. 162 КК України, - незаконне проведення в них огляду або обшуку. Відповідна ознака має міжгалузевий характер, тому що для її розкриття необхідно звернутися і до кримінального і до кримінального процесуального законодавства.

При зверненні до доктринальних суджень щодо термінів «незаконний огляд», «незаконний обшук» маємо зазначити, що незаконний огляд, на думку Мельника М.І., - це «проведення такої слідчої дії, як огляд житла чи іншого володіння особи з порушенням вимог щодо його проведення або з порушенням порядку його проведення, передбаченого ст.ст. 233-237 КПК України» [176, С. 132-133]. Незаконний обшук, на думку автора, має місце тоді, коли він: «а) проведений особою, яка не мала на це права; б) проведений службовою особою, яка мала на це права, але за відсутності підстав для нього або з порушенням порядку його проведення, передбаченого ст. ст. 234-236 КПК України» [176, С. 130-132].

Стаття 283 КПК України передбачає ситуацію, коли «слідчий, прокурор до постановлення ухвали слідчого судді мають право увійти до житла чи іншого володіння особи лише у випадках, пов'язаних з рятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, що утворює склад злочину» [145, С. 130]. Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану» [206] від 16 березня 2004 р. (п. 4 ч.1 ст. 6) передбачено, що в указі Президента України про введення надзвичайного стану вказується перелік та межі надзвичайних заходів і вичерпний перелік конституційних прав та свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежені із зазначенням строку цих обмежень. Пунктом 2 ч. 2 ст. 18 закону передбачено можливість проведення таких дій, як перевірка документів у громадян, а при необхідності – проведення особистого огляду, огляду транспортних засобів, речей, багажу, вантажів, службових приміщень та житла громадян [206]. Слід погодитися з позицією Лихової С.Я., що «дозвіл (згода) на проникнення в житло

чи інше володіння особи (коли не має законних підстав для такого проникнення без згоди) має надаватись лише законним володільцем житла» [151, С. 287]. Крім того Присяжнюк І.І. зазначає, що «до законних володільців можуть належати повнолітні і дієздатні особи. У разі, якщо їх декілька, потрібна згода всіх» [193, С. 119]. Таким чином законність проникнення залежить як від дотримання процесуальних норм, так і від наявності чітко висловленої згоди всіх уповноважених на це осіб.

Проникненням правоохоронців до житла чи іншого володіння особи слід уважати входження до цих об'єктів. Положення КПК України визначають застосування проникнення здебільшого для проведення слідчих (розшукових) дій (огляду та обшуку), а також затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Водночас проникнення до житла чи іншого володіння може не пов'язуватися з проведенням певних кримінально-процесуальних дій (наприклад, для надання допомоги громадянам, складання протоколу про адміністративне правопорушення, отримання певної інформації тощо). Для проникнення до житла чи іншого володіння особи в КПК України передбачено три способи (порядки): «1) добровільна згода особи, яка володіє чи користується житлом (добровільний позасудовий); 2) наявність ухвали слідчого судді (судовий); 3) без ухвали слідчого судді в невідкладних випадках із подальшим отриманням такої ухвали після проникнення до житла чи іншого володіння особи (невідкладний)» [144].

Розглянемо кожен із зазначених вище способів (порядків) проникнення до житла чи іншого володіння особи.

1. Добровільна згода особи, яка володіє чи користується житлом чи іншим володінням. Працівник правоохоронного органу перед проникненням звертається до особи, яка володіє (користується) житлом чи іншим володінням, для отримання згоди (дозволу) на проникнення і подальше вчинення певних

процесуальних дій. У законодавстві не визначено, у якій формі має бути одержано цю згоду (усно чи письмово). У випадку виїзду за викликом патрульної поліції можливе проникнення до житла чи іншого володіння особи для надання допомоги, одержання необхідної інформації, складання протоколу про адміністративне правопорушення. У таких випадках добровільну згоду в письмовій формі здебільшого не беруть. Однак для проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій згоду слід зафіксувати письмово. Її оформляє власноручно власник (користувач) у письмовій формі, вона є доказом його добровільного волевиявлення. Власноручне написання такої згоди фіксує ту обставину, що людина з власної волі надає дозвіл на вчинення певних дій у її житлі чи іншому володінні. «Дозвіл оформляють у довільній формі, зокрема у вигляді згоди/заяви на ім'я керівника певного органу чи підрозділу правоохоронного органу з обов'язковим зазначенням дати складання цього документа, відомостей про власника (користувача), виду житла чи іншого володіння, точної адреси або місця розташування. Бажано зазначати в ньому і точний час надання такої згоди, оскільки це надасть змогу згодом оцінити правомірність дій правоохоронців та уникнути певних складнощів (наприклад, якщо власник (користувач) не надасть добровільної згоди під час досудового слідства, судового розгляду)» [43, С. 69-70].

Проте найбільш дискусійним є питання про проведення огляду в житлі чи іншому володінні особи за її добровільною згодою. Згідно із ч. 2 ст. 237 КПК України, такий огляд здійснюють за правилами цього кодексу, що передбачені для обшуку житла чи іншого володіння особи. Натомість одним із правил обшуку є проведення його на підставі ухвали слідчого судді, якщо немає невідкладних випадків, передбачених ч. 3 ст. 233 КПК України. Тому й огляд житла чи іншого володіння особи слід проводити на підставі ухвали слідчого судді, якщо немає підстав для проведення його в невідкладних випадках [59]. В окремих випадках

«такий огляд не можна провести навіть за ухвалою слідчого судді. Наприклад, огляд житла чи іншого володіння, що є місцем події, проводиться в невідкладних випадках до внесення відомостей до ЄРДР. Таких висновків можна дійти на підставі буквального й системного тлумачення кримінально-процесуальних норм» [43, С. 71]. Отже, є закономірним, що «в разі проведення огляду місця події в житлі чи іншому володінні особи за її добровільною згодою без ухвали слідчого судді та за умови відсутності невідкладних випадків суб'єкти правозастосування по-різному тлумачать КПК України: в одних випадках вважають такий огляд законним, в інших – ні» [59, С. 56].

Незважаючи на такі суттєві вади кримінально-процесуального порядку щодо проведення слідчих (розшукових) дій у житлі чи іншому володінні особи, практика засвідчує, що слідчі, прокурори та судді вважають допустимим проведення в таких місцях огляду місця події за добровільною згодою. Однак «цей спосіб проникнення до житла чи іншого володіння особи застосовують здебільшого у випадку звернення власника (користувача) житла чи іншого володіння особи, а також інших осіб до правоохоронців у зв'язку з учиненням кримінального правопорушення та необхідністю в проведенні огляду місця події. Буквальне тлумачення ч. 1 ст. 233 КПК України дає підстави для висновку, що добровільний порядок проникнення до житла чи іншого володіння особи не потребує дозволу суду, оскільки в цій частині статті використано сполучник «або», що свідчить про альтернативність відповідних варіантів. Попри це слідчі в певних випадках (зокрема за наявності «рекомендації» прокурора) звертаються до суду з клопотанням про дозвіл на проведення огляду» [43, С. 71].

2. Проникнення до житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді здійснюють переважно тоді, коли відповідна особа не надає добровільної згоди на проникнення або є висока ймовірність того, що не надасть, а також коли немає підстави для проникнення до житла в невідкладних випадках,

або коли слідча (розшукова) дія повинна чи може бути проведена на підставі ухвали слідчого судді, незалежно від згоди власника на її проведення в його житлі чи іншому володінні (обшук, огляд). У такому випадку перед проникненням необхідно обов'язково отримати ухвалу слідчого судді на проведення огляду чи обшуку житла або іншого володіння особи. Для отримання такої ухвали слідчий (дознавач) за погодженням із прокурором або прокурор складає клопотання про проведення огляду чи обшуку. У клопотанні обґрунтовується необхідність проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії. До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів й інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання, а також витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, у межах якого подається клопотання (ст. 234 КПК України). Якщо необхідно провести невідкладний обшук та дозволяють обставини, слідчий може винести постанову про його проведення в порядку, передбаченому ст. 100, 233 КПК України. У такій постанові обов'язково зазначають мету обшуку й невідкладний випадок, що спонукав до проведення цієї слідчої (розшукової) дії без ухвали слідчого судді. Таку постанову пред'являють особі, у приміщенні чи володінні якої мають проводити обшук. Після проведення обшуку складають протокол і готують клопотання про його легалізацію. «У тому випадку, коли отримано ухвалу слідчого судді на проведення огляду місця події, однак на місці події постає необхідність у проведенні обшуку, слідчий має після його проведення підготувати клопотання та отримати ухвалу на проведення обшуку, для легалізації (узаконення) таких дій, що пов'язані з проникненням до житла чи іншого володіння особи. У клопотанні слідчий повинен обов'язково зазначити, який невідкладний випадок спонукав його до проведення слідчої (розшукової) дії в такий спосіб. Водночас, якщо огляд певного володіння особи не пов'язаний із проникненням до нього, то не потрібно ані ухвали слідчого судді, ані

добровільної згоди цієї особи. На підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку, передбаченому ст.ст. 246, 248, 249 КПК України, можна також провести таку негласну слідчу (розшукову) дію, як обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи шляхом таємного проникнення в них, зокрема з використанням технічних засобів (ст. 267 КПК України)» [43, С. 73-74].

3. Проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді в невідкладних випадках із подальшим отриманням такої ухвали після проникнення можливе, якщо наявні невідкладні випадки, пов'язані з: «1) урятуванням життя людей та майна (наприклад, у випадку позбавлення волі або викрадення людини, погрози вбивством, підтвердженого факту захоплення заручників, загрози знищення майна, яке може бути предметом, знаряддям чи засобом учинення кримінального правопорушення тощо); 2) безпосереднім переслідуванням осіб, яких підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення (наприклад, переслідування злочинця, який щойно вчинив злочин (ст.ст. 207–208 КПК України) або під час виконання ухвали про затримання особи з метою доставлення її до суду для обрання міри запобіжного заходу (ст. 188 КПК України)» [43, С. 74]. Отже, проникнення до житла чи іншого володіння особи чітко регламентується законом. Це є важливим елементом захисту прав людини. Однак, як засвідчує практика, деякі норми, зокрема щодо огляду житла за добровільною згодою, мають розпливчате тлумачення. Це створює труднощі для правоохоронців і може впливати на законність зібраних доказів.

Ще однією дією, описаною в ст. 162 КК України, є незаконне виселення особи із житла. Згідно зі ст. 47 Конституції України «ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду» [95, С. 10]. Чинний Житловий кодекс України від 30.06.1983 № 5464-Х у ст. 109

передбачає такі види виселення: «із наданням іншого упорядкованого житлового приміщення; із наданням іншого жилого приміщення; без надання жилого приміщення» [71]. Чинне законодавство України (цивільне, житлове, про виконавче провадження) визначає підстави та порядок виселення. Такий захід є крайнім, про що йшлося в конституційній нормі. Виселення в адміністративному порядку із санкції прокурора осіб, які самовільно зайняли житло або проживають у будинках, яким загрожує обвал, суперечить цій нормі. Отже, незаконне виселення – це виселення із житлового приміщення за відсутності законних підстав, чи з порушенням установленої законом процедури. Зрозуміло, що предметом кримінального правопорушення порушення недоторканності житла в даному випадку інше володіння особи не є, оскільки йдеться лише про житло – приміщення, що придатне до проживання і в якому особа мешкає.

До інших дій, які порушують недоторканність житла та іншого володіння особи, усі автори, які аналізують склад цього злочину, відносять незаконне проведення виїмки. Ця слідча дія була встановлена ст. 178 КПК України 1961 р. У новому КПК України така слідча дія відсутня. Натомість у главі XXI «Негласні слідчі (розшукові) дії», § 3 «Інші види негласних слідчих (розшукових) дій» є ст. 267 «Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи». Згідно із цією статтею, «слідчий має право обстежити публічно недоступні місця, житло чи інше володіння шляхом таємного проникнення в них, зокрема з використанням технічних засобів, з метою:

- виявлення і фіксація слідів учинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, речей і документів, що мають значення для їх досудового розслідування;
- виготовлення копій чи зразків зазначених речей і документів;
- виявлення та вилучення зразків для дослідження під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину;

- виявлення осіб, які розшукуються;
- установлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи» [144].

Таке обстеження проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку, передбаченому ст.ст. 246, 248, 249 КПК України [145, С. 148]. До «інших дій, що порушують недоторканність житла» дослідники також відносять: а) незаконне виселення із житла; б) незаконне використання житла; в) незаконна відмова залишити житло. Останнє порушення є пасивним, тобто має місце злочинна бездіяльність.

Іншими діями, якими може порушуватись недоторканність житла чи іншого володіння особи, є дії, які пов'язані з несанкціонованим проникненням до них та порушують законний порядок здійснення такого проникнення. Несанкціоноване проникнення до житла чи іншого володіння особи, порядок його вчинення передбачені ст. 17 Закону України «Про житлового комунальні послуги» [204]. До таких дій, пов'язаних і несанкціонованим доступом (без отримання згоди володільця житла та іншого володіння особи – споживача житлово-комунальних послуг) до житла чи іншого володіння особи у невідкладних випадках, належать дії, пов'язані з рятуванням життя людей та майна, для проведення в них огляду та ліквідацією аварій. Якщо споживач відсутній і при цьому немає можливості встановити зв'язок із ним з метою його поінформування про необхідність негайного прибуття до приміщення, він відмовляється допустити в займані ним приміщення представників виконавця/виробника і при цьому є об'єктивні підстави. У випадку, коли аварія, неполадки, які унеможливають надання житлово-комунальних послуг іншим споживачам, відбулися саме в цих приміщеннях, - доступ у приміщення відбувається без отримання згоди споживача. Порядок такого несанкціонованого доступу встановлено ст. 29 Закону [204]. Згідно з Кодексом цивільного захисту України під час гасіння пожеж працівники пожежно-рятувального підрозділу мають право на

безперешкодний доступ до всіх житлових, виробничих та інших приміщень, а також на застосування будь-яких заходів, спрямованих на рятування населення, запобігання поширенню вогню та ліквідацію пожежі. «Відповідальність за дотримання порядку доступу до житла чи іншого володіння особи під час гасіння пожежі покладається на керівника гасіння пожежі» [91]. Пункт 4 ч. 3 ст. 18 Закону України «Про виконавче провадження» встановлює можливість «за наявності вмотивованого рішення суду про примусове проникнення до житла чи іншого володіння фізичної особи безперешкодно входити на земельні ділянки, до житлових та інших приміщень боржника – фізичної особи, особи, у якій перебуває майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, проводити в них огляд, у разі потреби примусово відкривати їх в установленому порядку із залученням працівників поліції, опечатувати такі приміщення, арештовувати, опечатувати та вилучати належне боржникові майно, яке там перебуває та на яке згідно із законом можливо звернути стягнення. Примусове проникнення на земельні ділянки, до житлових та інших приміщень у зв'язку з примусовим виконанням рішення суду про виселення боржника та вселення стягувача і рішення про усунення перешкод у користуванні приміщенням (житлом) здійснюється виключно на підставі такого рішення суду» [201]; п. 12 закону закріплює можливість «звертатися до суду з поданням про розшук дитини, про постановлення вмотивованого рішення про примусове проникнення до житла чи іншого володіння боржника – фізичної або іншої особи, у якій перебуває дитина, стосовно якої складено виконавчий документ про її відібрання» [201]; п. 13 закону визначає можливість «звертатися до суду з поданням про примусове проникнення до житла чи іншого володіння боржника – фізичної або іншої особи, у якій перебуває майно боржника чи майно та кошти, що належать боржникові від інших осіб тощо» [201].

Згідно з Кодексом цивільного захисту України «працівники аварійно-

рятувальних служб, з якими укладено угоди про аварійно-рятувальне обслуговування суб'єктів господарювання, мають право безперешкодного доступу для проведення обстежень на відповідність протиаварійних заходів планам локалізації і ліквідації наслідків аварій на об'єктах підвищеної небезпеки, сил цивільного захисту для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт у разі виникнення пожеж та інших небезпечних подій» [91].

У доктрині кримінального права до інших дій, що порушують недоторканність житла громадян, прийнято відносити самовільне вселення до чужого житла, тимчасове використання житла без згоди його власника, незаконне проведення виїмки, а також відмову залишити житло. На думку Андрушка П.П., це «незаконне виселення особи з житла чи іншого її володіння; незаконне вселення до житла; незаконне тимчасове користування ним; незаконне проведення виїмки» [178, С. 482]. Александров Ю.В., Дудоров О.О., Клименко В.А. до них відносять ще «самовільне вселення» [111, С. 132]. Матишевський П.С. окремо вказує на незаконну ночівлю [177, С. 301]. Мельник М.І. не обмежує незаконні дії вищевказаними, а підкреслює, що «інші дії» - це будь-які дії, що полягають у неправомірному проникненні до житла чи іншого володіння [176, С. 362]. Отже, «інші дії, що порушують недоторканність житла», включають широкий спектр несанкціонованих дій, що не зводяться лише до прямого фізичного вторгнення. Вони можуть бути вчинені як службовими, так і приватними особами, а їх незаконність визначається порушенням спеціальних норм, що регулюють доступ до житла.

Інші (факультативні) ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення порушення недоторканності житла. Розглянемо загальнотеоретичні підходи кримінально-правової науки до них.

Спосіб – це «сукупність заходів і методів, які використовує суб'єкт злочину в процесі вчинення свого злочинного наміру» [108, С. 95].

Засіб учинення – це «речі, за допомогою яких вчиняється злочин» [108, С. 95].

Місце вчинення – це «певна територія, де було почато та / або закінчено злочинне діяння та / або настали злочинні наслідки» [108, С. 95].

Час учинення – це «певна частина року, місяця, тижня, доби або наявність соціальних подій, що можуть мати загальне часове значення» [108, С. 95].

Обстановка вчинення – це «певна сукупність зовнішніх обставин, які вказані в законі і додатково характеризують злочин» [108, С. 95].

На нашу думку, учинення кримінального правопорушення порушення недоторканності житла загально небезпечним способом є обтяжуючою кримінальну відповідальність обставиною. Крім того проникнення до житла чи іншого володіння особи може бути відкрите, таємне чи вчинене обманним шляхом. Використання засобу вчинення проникнення до житла чи іншого володіння особи, наприклад, холодної чи вогнепальної зброї для погроз, яка перебуває в незаконному володінні суб'єкта кримінального правопорушення, створює склад іншого кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним придбанням, виготовленням і зберіганням холодної або вогнепальної зброї.

Час учинення кримінального правопорушення також може створити обтяжуючу кримінальну відповідальність обставину в разі, якщо порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи вчинено в умовах надзвичайного стану, стихійного лиха тощо. Місце вчинення стосується предмета кримінального правопорушення.

2.2. Суб'єктивні ознаки порушення недоторканності житла

Для кримінальної відповідальності важливо визначити суб'єктивні ознаки будь-якого кримінального правопорушення, що характеризують суб'єкта та суб'єктивну сторону кримінального правопорушення. Тому дослідження суб'єктивних ознак, зокрема суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, має важливе значення для практичного застосування правоохоронними органами під час розслідування. Основною особливістю правової характеристики суб'єктивних ознак, їх практичного застосування в слідчій практиці має сам суб'єкт вчинення кримінального правопорушення. Аналіз юридичного складу кримінального правопорушення, передбаченого в диспозиції ст. 162 КК України, не буде повним без розгляду питань щодо суб'єкта порушення недоторканності житла. Наукові знання про суб'єкт кримінального правопорушення еволюціонували від визнання суб'єктом людей, тварин та неживих предметів до констатації, що до цієї категорії слід відносити тільки людей як фізичних осудних осіб, однак остаточної сталої теоретичної моделі розглядуваного поняття вченими не створено [12; 47; 185, С. 122].

Проблема суб'єкта кримінального правопорушення і діяння, передбаченого ст. 162 КК України, має певну теоретичну розробку в кримінально-правовій науці [235, С. 130-141; 240, С. 1-104].

Відносно суб'єкта кримінального правопорушення, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 162 КК України, у диспозиції прямих вказівок на спеціальні ознаки не передбачено, а зі змісту тексту диспозиції статті не впливає. Тому суб'єкт порушення недоторканності житла є загальним і характеризується трьома обов'язковими ознаками: 1) наявністю статусу фізичної особи; 2) осудністю; 3) досягненням установленого законом віку, з якого

відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність (у цьому складі – із 16 років). Відсутність будь-якої з ознак як загального, так і для спеціального суб'єкта кримінального правопорушення виключає склад конкретного злочинного діяння й застосування до особи покарання. Ці вимоги стосуються і кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України. Така значущість суб'єкта складу порушення недоторканності житла потребує значної уваги щодо його дослідження.

Суб'єкт кримінального правопорушення як елемент складу кримінального правопорушення має низку обов'язкових і додаткових (факультативних) ознак. Зокрема, обов'язковими є такі ознаки: а) фізична особа; б) загальний вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність; в) осудність. Факультативними є ознаки т. зв. спеціального суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 18 КК України (фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа). Оскільки суб'єкт кримінального правопорушення є елементом складу кримінального правопорушення, то його ознаки встановлені в нормах Загальної частини КК України або, за умов визначення законодавцем його спеціальних ознак, – у диспозиціях статей Особливої частини кодексу.

Відповідно до загальноприйнятої позиції у вітчизняній кримінально-правовій доктрині [46, С. 94], суб'єкт злочину наділений трьома обов'язковими ознаками: він має бути фізичною особою, досягти відповідного віку та бути осудним. Проте, як стверджують Галабала М.В., Куц В.М., Меркулова В.О., «цих ознак недостатньо для повноцінної кримінально-правової характеристики суб'єкта злочину» [46, С. 94]. Так Куц В. М. для вирішення цієї проблеми пропонує дещо дистанціюватися від вищезгаданої загальноприйнятої позиції шляхом наділення суб'єкта злочину й іншими ознаками, що закріплені в Особливій частині КК України. Учений наголошує, що «визначення суб'єкта

злочину має вади, головна з котрих – недостатня повнота ознак, і як наслідок, недостатньо докладна характеристика явища, що відображається у визначенні. Це призводить серед іншого до чисто формальної класифікації суб'єктів, що у свою чергу породжує різночитання та труднощі під час кримінально-правового оцінювання суспільно небезпечних діянь, зокрема при кваліфікації співучасті в злочині зі спеціальним суб'єктом. Суб'єкт злочину доцільно визначити, як фізичну, осудну особу, яка вчинила у віці, з якого настає кримінальна відповідальність, суспільно небезпечне діяння, заборонене кримінальним законом, та має інші ознаки, закріплені в Особливій частині КК. Це визначення дає змогу виділити дві групи ознак суб'єкта: обов'язкові та факультативні» [148, С. 18]. Меркулова В. О. пропонує запровадити в науковий обіг поняття «суб'єкт кримінальної відповідальності», що відображатиме додаткові властивості особи [166, С. 112]. На думку Галабали М.В., визначення, запропоновані Куцом В.М., суперечать сучасним науковим положенням про поняття спеціального суб'єкта, представленим у працях Брич Л.П., Бараненка Д.В., Навроцького В.О., Терентьєва В.І. та інших учених [46, С. 94].

Ураховуючи зазначені вище обов'язкові ознаки суб'єкта кримінального правопорушення, не зменшуючи значення таких ознак, як осудність та вік кримінальної відповідальності, більш конкретно зупинимося на такій обов'язковій ознаці, як наявність статусу фізичної особи відносно ст. 162 КК України.

Суб'єктом даного кримінального правопорушення може бути приватна особа, яка без рішення суду виселяє особу із займаного нею житла. Такою особою може бути, наприклад, власник квартири, який вирішує достроково розірвати договір оренди житла. Варто вказати, що Сташис В.В., Тацій В.Я., визначаючи суб'єкт злочину, уживають термін «приватна особа» [119]. На думку Харь І.О., це поняття «не зовсім точно відображає зміст, який вказані автори намагаються

представити» [244, С. 80]. Щодо приватної особи, погоджуємося з думкою Матвійчука В.К., який зазначає, що «розроблення ознак приватної особи має не тільки теоретичне, але й істотне практичне значення» [163, С. 70], що аргументовано при визначенні кола осіб злочинця, передбаченого ст. 162 КК України. Відносно вказаного поняття слід зауважити, що в кримінальному праві зміст терміна «приватна особа» до сьогодні не був розроблений. Автори існуючих підручників із кримінального права, монографій, навчальних посібників і статей називають суб'єктів складів кримінальних правопорушень, що стосуються багатьох кримінальних правопорушень, передбачених Особливою частиною КК України та кримінальних кодексів ряду зарубіжних країн, його не визначають та не дають пояснення, які ж ознаки повинна мати приватна особа, на відміну від поняття «службова особа». Щоб одержати в цьому питанні вичерпну відповідь, важливо дати тлумачення терміна «приватна особа», з'ясувати, який зміст у нього вкладається, і що, власне, під ним треба розуміти та як його треба аргументувати. Згідно з тлумачним словником української мови «приватний»: «який належить окремій особі (особами); не державний, не суспільний. Який стосується окремої особи (осіб) особливий // перв., у сполуч. зі слов. життя. Не пов'язаний зі службовою або суспільною діяльністю, який не має офіційного значення ... виконується поза державною службою ... який не перебуває на державній службі ... Приватним способом: а) неофіційно; б) для окремої особи поза державною службою ...» [30, С. 926]. Проте з існуючого тлумачення терміна «приватний», який є у словнику, ще не можна визначити ознаки приватної особи. Для з'ясування слід звернутися до положень чинного кримінального законодавства (ст. 364 КК України). Матвійчук В.К. у своїх працях визначає ознаки службової особи, які даються в юридичній літературі. Порівнюючи зазначені ознаки й правові наслідки, які мають місце на практиці, і які належать як до службової особи, так і до неслужбової, використовуючи для

пояснення тлумачення терміна «приватна», що дається у словниках, спробуємо визначити ознаки суб'єкта приватної особи як суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України. Прийнятними є визначення й обґрунтування ознак суб'єкта кримінального правопорушення через діяльність і функції суб'єкта, тобто функціональну діяльність такої особи. Зазначена позиція Матвійчука В.К. вимагає лише певного уточнення, яке повинне, на наш погляд, мати такий зміст: «крім функцій і діяльності (функціональної діяльності) такої особи ще потрібно у зазначеній динаміці врахування і відповідного статусу суб'єкта» [163, С. 70-71]. Службовими є особи, які дають розпорядження, вказівку на вчинення злочину, або які його особисто вчиняють, якщо їхня діяльність, згідно зі ст. 364 КК України, стосується здійснення на постійній чи тимчасовій основі функцій представників влади, а також якщо вони (постійно чи тимчасово) обіймають посади в установах, організаціях, закладах, на підприємствах різних форм власності, пов'язані зі здійсненням організаціями владно-розпорядчих, адміністративних, господарських обов'язків чи виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням [134]. Суть однієї з функцій полягає в «безпосередньому управлінні окремими людьми, колективами, виробничими, виховними організаціями чи технологічними процесами» [163, С. 62-63]. Суть другої функції полягає в обов'язках, пов'язаних із розпорядженням і управлінням приватним чи державним майном, засобами виробництва тощо [163, С. 62-63; 165, С. 495; 244, С 80- 81].

У частині суб'єктів функції та статус службової особи відсутній. Неможливо дати всебічне й об'єктивне визначення суб'єкта досліджуваного складу кримінального правопорушення (у частині, що стосується неслужбової особи) без розкриття змісту професійних і виробничих функцій, які такий суб'єкт виконує під час учинення кримінального правопорушення. Такими є: «а) виробничі функції, які здійснюються у процесі виробництва; б) професійні

функції як постійний чи тимчасовий вид трудової діяльності, що передбачає певні теоретичні знання, трудові навички та практичний досвід; в) коло обов'язків такого працівника регламентується трудовим договором, контрактом, службовою інструкцією чи іншими відомчими нормативними актами» [244, С. 81]. Цю точку зору Матвійчука В.К. також підтримує Салій П.І., проте доповнює ознакою статусу: «працівник немає статусу службової особи і владно-розпорядчих повноважень» [222, С. 89; 244, С. 81-82]. Отже, повнота поняття «суб'єкт кримінального правопорушення» полягає в тому, що воно повинно мати повноту обсягу, та має бути відсутня порожнеча, відсутність наповнення змісту цього поняття. Особливо слід зауважити на визначення приватної особи як суб'єкта кримінального правопорушення, надане Салій П.І. Вона пропонує приватну особу розуміти як фізичну осудну особу, «якій виповнився до моменту вчинення злочину вік кримінальної відповідальності (16 років), яка вчиняє злочин, не маючи функцій та статусу службової або неслужбової, не перебуває в трудових правовідносинах, діє як приватна особа за власною ініціативою у власних інтересах, тобто поза інтересами суспільства та держави» [222, С. 89; 244, С. 82-83]. Водночас Салій П.І. не згодна з думкою Гавриша Б.С. щодо заперечення виділення такого суб'єкта злочину, як приватна особа, та ототожнення приватної особи і неслужбової, тобто «приватна особа і є неслужбовою» [45, С. 48]. Авторка вказує, що зазначене має бути враховане і в чинному законодавстві про порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи службовою особою. Це пов'язано з їхніми функціями і статусом, свідчить про більшу суспільну небезпечність їхнього діяння, аніж учиненого приватною особою, та висловлює своє заперечення щодо позиції Гавриша Б.С. про те, що громадянин чи особа без громадянства не є приватними особами, а виступають як спеціальні суб'єкти [222, С. 90; 45, С. 48; 244, С. 82-83]. Таким чином указані позиції вчених щодо ознак приватної, неслужбової та службової

осіб надали можливості уникнути протиріччя поняття «суб'єкт кримінального правопорушення». Отже, суб'єктом кримінального правопорушення за ст. 162 КК є будь-яка фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Хоча в науці й існують розбіжності, ключовим критерієм для віднесення особи до «приватної» є її діяльність, що не пов'язана з виконанням службових, владно-розпорядчих чи професійних функцій.

Поділ суб'єктів на загальні і спеціальні для кримінальних правопорушень, передбачених розділом V Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» взагалі, і для кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162, зокрема, не є достатнім, тому що не відображає соціального і правового статусу суб'єкта, є певною абстракцією, яка позбавлена соціального змісту, тобто реальності суб'єкта як такого. Проте слід зазначити, що найчастіше незаконне виселення вчинюється службовою особою (директором гуртожитку, судовим виконавцем, селищним головою та ін.). Діяння, передбачене ст. 162 КК України, учинене службовою особою, підлягає кваліфікації за сукупністю складів кримінальних правопорушень за наявності ознак службового кримінального правопорушення, за ст. 162 КК України та за ст. 364-365 КК України.

Згідно із ч. 2 ст. 162 КК України кваліфікуючою ознакою цього кримінального правопорушення є вчинення його службовою особою [134]. Згідно з примітками 1-2 до ст. 364 КК України «Службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-

господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом» [134]. Як зазначав Мельник М.І., представники влади – це «працівники державних органів і установ, які наділені правом у межах своєї компетенції пред'являти вимоги та приймати рішення, які є обов'язковими для виконання всіма особами будь-якої відомчої належності чи підлеглості. Це депутати рад всіх рівнів, судді, прокурори, слідчі, оперативні працівники служби безпеки України, міліції, податкової міліції, інспектори державних інспекцій, військові коменданти та ін.» [165, С. 491].

Організаційно-розпорядчі обов'язки, на думку Мельника М.І., - «це функції з керування галуззю промисловості, трудовим колективом, виробничою діяльністю на певній ділянці або окремих працівників на підприємствах, установах, організаціях всіх форм власності. Це керівники міністерств та відомств, підприємств, організацій, їхні заступники, керівники структурних підрозділів та ділянок робіт (майстри дільниць, бригадири та ін.)» [165, С. 491]. Адміністративно-господарськими функціями вказаний автор визначав повноваження з управління чи розпорядження майном всіх форм власності. Працівники, які виконують чисто матеріально-технічні та виробничі функції, не вважаються службовими особами. Згідно з п. 2 другої примітки до ст. 364 КК України службовими особами також визнаються «посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, зокрема присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні третейські судді, особи, уповноважені

вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів» [134].

Точку зору Мельника М.І. стосовно службової особи як суб'єкта складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, поділяють Андрушко П.П. [178, С. 482], Селецький С.І. [225, С. 70], Стрельбицький М.П. [112]. Максимович Р.Л. зазначає, що в переліку статей Особливої частини КК України, у яких є пряма вказівка на службову особу як суб'єкта злочину, ст. 162 КК України не включена, хоча ч. 2 статті прямо вказує на службову особу як суб'єкта цього злочину [154, С. 43-48]. Таким чином кримінальне правопорушення, передбачене ст. 162 КК України, може бути вчинене як приватною особою, так і службовою, причому в останньому випадку це розглядається як обтяжуюча обставина, що веде до більш суворої кваліфікації.

Досліджуючи суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, окрім визначення та розгляду необхідних ознак суб'єкта кримінального правопорушення важливе значення має визначення кримінологічного портрета особи, котра вчиняє посягання на недоторканність житла. Під час статистичного дослідження з метою побудови кримінологічного портрета особи, яка вчиняє посягання на недоторканність житла, нами були досліджені звіти Державної судової адміністрації України про склад засуджених за 2019 – 2024 рр. (т. зв. «Форма 7»). Аналіз здійснювався на підставі даних про 2103 засуджених, також відповідно до таких категорій як: вік засуджених на момент учинення злочину; заняття засуджених на момент учинення злочину; освіта на час скоєння злочину. Також статистичні дані було проаналізовано стосовно ч. 1 та ч. 2 ст. 162 КК України [79].

Так у 2019 р. за ч. 1 ст. 162 КК України кількість засуджених осіб дорівнює 207 осіб з них: громадян України – 202, громадян іншої держави – 3. Щодо віку засуджених на момент вчинення злочину: від 16 до 18 років – 4 особи; від 18 до 25 років – 22 особи, від 25 до 30 років – 27 осіб; від 30 до 50 років – 121 особа; від 50 до 65 років – 30 осіб; від 65 років і старше – 3 особи.

За ч. 2 ст. 162 КК України кількість засуджених осіб складає 13 осіб, з них: громадян України – 13 осіб. Стосовно віку засуджених на момент учинення злочину: від 18 до 25 років – 3 особи, від 25 до 30 років – 1 особа; від 30 до 50 років – 8 осіб; від 50 до 65 років – 1 особа; від 65 років та старше – 3 особи. Стосовно роду занять засуджених на час скоєння злочину слід вказати такі показники за 2019 р.: за ч. 1 ст. 162 КК України: робітники – 13 осіб; військовослужбовці – 1 особа; приватні підприємці – 1 особа; працівники господарських товариств – 2 особи; учні шкіл, ліцеїв, коледжів, гімназій – 1 особа; студенти закладів освіти – 1 особа; інші заняття – 3 особи; пенсіонери, у т.ч. інваліди – 7 осіб; безробітні – 1 особа; працездатні, які не працювали і не навчалися – 175 осіб; з них мають не зняту та непогашену судимість (з гр. 33) – 47 осіб. За ч. 2 ст. 162 КК України: робітники – 1 особа; інші заняття – 2 особи; працездатні, які не працювали і не навчалися – 10 осіб; з них мають не зняту і непогашену судимість (з гр. 33) 3 особи.

Освіта на час учинення злочину за ст. 162 КК України у 2019 р. має такі статистичні дані: повну вищу мали 6 осіб; базову вищу – 3 особи; професійно-технічну – 57 осіб; повну загальну середню – 84 осіб; базову загальну середню – 54 особи; початкову загальну – 2 особи; без освіти – 1 особа. За ч. 2 ст. 162 КК України мають: професійно-технічну – 4 особи; повну загальну середню – 9 осіб.

У 2020 р. за ч. 1 ст. 162 КК України кількість засуджених осіб складає 308 осіб з них: громадян України – 304 особи, громадян іншої держави – 1 особа. Стосовно віку засуджених на момент вчинення злочину: від 16 до 18 років – 1

особа; від 18 до 25 років – 49 осіб, від 25 до 30 років – 28 осіб; від 30 до 50 років – 183 особи; від 50 до 65 років – 42 особи; від 65 років і старше – 5 особи.

За ч. 2 ст. 162 КК України кількість засуджених осіб складає 19 осіб з них: громадян України – 19 осіб. Стосовно віку засуджених на момент вчинення злочину: від 18 до 25 років – 5 осіб, від 25 до 30 років – 5 осіб; від 30 до 50 років – 8 осіб; від 65 років і старше – 1 особа.

Стосовно заняття засуджених на момент вчинення злочину слід вказати такі показники за 2020 р.: за ч. 1 ст. 162 КК України: робітники – 17 осіб; військовослужбовці – 2 особи; приватні підприємці – 1 особа; студенти – 2 особи; інші заняття – 9 осіб; пенсіонери, у т.ч. інваліди – 12 осіб; безробітні – 6 осіб; працевдатні, які не працювали і не навчалися – 259 осіб; з них мають незняту і непогашену судимість (з гр. 33) – 92 особи.

За ч. 2 ст. 162 КК України: робітники – 1 особа; військовослужбовці – 1 особа; приватні підприємці – 1 особа; інші заняття – 3 особи; працевдатні, які не працювали і не навчалися – 13 осіб; з них мають незняту і непогашену судимість (з гр. 33) – 2 особи.

Освіта на час учинення злочину за ст. 162 КК України у 2020 р. має такі статистичні дані за ч. 1 ст. 162 КК України мають: повну вищу – 9 особи; базову вищу – 4 особи; професійно-технічну – 62 особи; повну загальну середню – 144 особи; базову загальну середню – 88 осіб; без освіти – 1 особа.

За ч. 2 ст. 162 КК України мають: базову вищу – 1 особа; професійно-технічну – 8 осіб; повну загальну середню – 7 осіб; базову загальну середню – 3 особи.

У 2021 р. за ч. 1 ст. 162 КК України було засуджено 399 осіб, серед яких 396 є громадянами України, а 2 особи – громадянами інших держав. Стосовно вікової категорії засуджених на момент вчинення злочину, розподіл є таким: від 16 до 18 років – 4 особи, від 18 до 25 років – 42 особи, від 25 до 30 років – 36 осіб, від 30 до 50 років – 256 осіб, від 50 до 65 років – 56 осіб, та від 65 років і старше – 5 осіб.

За ч. 2 ст. 162 КК України кількість засуджених осіб становить 13 осіб з них: громадян України – 13 осіб. Щодо віку засуджених на момент вчинення злочину: від 18 до 25 років – 1 особа, від 25 до 30 років – 3 особи; від 30 до 50 років – 10 осіб.

Відносно заняття засуджених на момент учинення злочину маємо такі показники за 2021 р.: за ч. 1 ст. 162 КК України: робітники – 20 осіб; державні службовці – 1 особа; інші службовці – 2; військовослужбовці – 3 особи; приватні підприємці – 1 особа; працівники господарських товариств – 1 особа; учні шкіл, ліцеїв, коледжів, гімназій – 3 особи; студенти навчальних закладів – 2 особи; інші заняття – 12 осіб; пенсіонери, у т.ч. інваліди – 9 осіб; безробітні – 2 особи; працевдатні, які не працювали і не навчалися – 343 особи; з них мають не зняту і непогашену судимість (з гр. 33) – 87 осіб.

За ч. 2 ст. 162 КК України: інші заняття – 1 особа; працевдатні, які не працювали і не навчалися – 11 осіб; з них мають не зняту і непогашену судимість (з гр. 33) – 2 особи.

Статистика щодо рівня освіти засуджених за ст. 162 КК України у 2021 р. демонструє таку картину: за ч. 1 ст. 162 КК України показники виглядали так: повна вища освіта – 7 осіб, базова вища – 3, професійно-технічна – 64, повна загальна середня – 87, базова загальна середня – 236, початкова загальна – 1, без освіти – 1 особа. За ч. 2 ст. 162 КК України: професійно-технічна освіта – 2 особи, повна загальна середня – 1, базова загальна середня – 10 осіб.

У 2022 р. кількість засуджених за ч. 1 ст. 162 КК України становила 313 осіб, з них громадян України – 309, громадян інших держав – 2. Розподіл за віковими групами на момент вчинення злочину був таким: від 16 до 18 років – 2 особи, від 18 до 25 років – 26, від 25 до 30 років – 54, від 30 до 50 років – 184, від 50 до 65 років – 40, від 65 років і старше – 7 особи. За ч. 2 ст. 162 КК України

було засуджено всього двох людей: обидва громадяни України. Щодо їхнього віку – одна особа належала до групи від 25 до 30 років, інша – від 30 до 50 років.

Аналіз зайнятості засуджених на момент вчинення злочину у 2022 р. за ч. 1 ст. 162 КК України показує такі результати: робітники – 12 осіб, приватні підприємці – 1 особа, працівники господарських товариств – 1, інші заняття – 20 осіб, пенсіонери (включно з інвалідами) – 10 осіб, безробітні – 1 особа; працевдатні, які не працювали й не навчалися – аж 268 осіб, з яких судимість мали на момент злочину (з гр. 33) – 83 особи. За ч. 2 ст. 162 КК України: інші заняття – одна особа; працевдатна особа без роботи і навчання – також одна. Статистика рівня освіти засуджених у 2022 р. за ч. 1 ст. 162 КК України виглядає так: повна вища освіта – 10 осіб, базова вища – 3 особи, професійно-технічна – 45 осіб, повна загальна середня – 59 осіб, базова загальна середня – 188 осіб, початкова загальна освіта – 6 осіб, без освіти – двоє. За ч. 2 ст. 162 КК України освіта засуджених: одна особа мала повну вищу освіту, одна – професійно-технічну.

У 2023 р. статистика за ч. 1 ст. 162 КК України свідчить, що засуджено 397 осіб, всі з яких є громадянами України. Розподіл за віковими групами на момент вчинення злочину виглядає так: від 16 до 18 років – 5 осіб; від 18 до 25 років – 47 особи, від 25 до 30 років – 40 осіб; від 30 до 50 років – 226 осіб; від 50 до 65 років – 74 осіб; від 65 років і старше – 5 осіб.

За ч. 2 ст. 162 КК України кількість засуджених становить 17 осіб, з яких 16 є громадянами України, а одна особа – громадянином іншої держави. Вікова структура таких засуджених: від 18 до 25 років – 2 особи, від 25 до 30 років – 1 особа; від 30 до 50 років – 10 осіб, від 50 до 65 років – 4 особи. Щодо професійної діяльності засуджених під час вчинення злочину за ч. 1 ст. 162 КК України: робітники – 12 осіб; інші службовці – 2 особи; військовослужбовці – 14 осіб; приватні підприємці – 1 особа; працівники господарських товариств – 1 особа; учні шкіл, ліцеїв, коледжів, гімназій – 4 особи; інші заняття – 20 осіб; пенсіонери,

у т.ч. інваліди – 10 осіб; безробітні – 2 особи; працевдатні, які не працювали і не навчалися – 331 особа; з них мають незняту і непогашену судимість (з гр. 33) – 72 особи. За ч. 2 ст. 162 КК України: інші службовці – 2 особи; інші заняття – 1 особа; пенсіонери, у т.ч. інваліди – 2 особи; працевдатні, які не працювали і не навчалися – 12 осіб; з них мають не зняту і непогашену судимість (з гр. 33) – 2 особи.

Освіта на час учинення злочину у 2023 р. має такі статистичні дані за ч. 1 ст. 162 КК України мають: повну вищу – 8 осіб; базову вищу – 12 осіб; професійно-технічну – 66 осіб; повну загальну середню – 122 особи; базову загальну середню – 181 особа; початкову загальну – 7 осіб; без освіти – 1 особа. Згідно з ч. 2 ст. 162 КК України, розподіл осіб за рівнем освіти є таким: з повною вищою освітою – 2 особи, з базовою вищою освітою – 2 особи, з професійно-технічною освітою – 4 особи, з повною загальною середньою освітою – 4 особи, а з базовою загальною середньою освітою – 6 осіб.

У 2024 р. кількість осіб, засуджених за ч. 1 ст. 162 КК України, становила 472 особи. Серед них громадянами України виявилися 472 особи. Віковий розподіл засуджених на момент учинення злочину був таким: від 16 до 18 років – 3 особи; від 18 до 25 років – 43 особи; від 25 до 30 років – 45 осіб; від 30 до 50 років – 291 особа; від 50 до 65 років – 82 особи; від 65 років і старше – 8 осіб. За ч. 2 ст. 162 КК України кількість засуджених становила 7 осіб, усі вони були громадянами України. Щодо вікової категорії на момент учинення злочину розподіл мав такий вигляд: від 18 до 25 років – 3 особи; від 25 до 30 років – 1 особа; від 30 до 50 років – 6 осіб. Статистика щодо заняття засуджених у момент скоєння злочину за ч. 1 ст. 162 КК України у 2024 р. виглядає таким чином: робітники – 23 особи; військовослужбовці – 25 осіб; приватні підприємці – 1 особа; працівники господарських товариств – 2 особи; учні шкіл, коледжів, ліцеїв та гімназій – 2 особи; студенти – 2 особи; інші види зайнятості – 27 осіб;

пенсіонери, включаючи осіб з інвалідністю – 15 осіб; безробітні – 7 осіб. Найбільшу категорію становлять працездатні особи, які не працювали та не навчалися на момент вчинення злочину – їх було 368 осіб, серед яких судимість мали не знятою та непогашеною (з гр. 33) – 110 осіб. Згідно з даними за ч. 2 ст. 162 КК України, розподіл зайнятості показує таке: інші заняття мали одна особа, працездатними, які не працювали і не навчалися, були 6 осіб, одна з яких мала незняту та непогашену судимість (з гр. 33). Освітній рівень на час вчинення злочину також демонструє цікаві тенденції. Згідно з даними за ч. 1 ст. 162 КК України, розподіл освітньої підготовки серед засуджених був таким: повну вищу освіту мали 18 осіб; базову вищу освіту – 9 осіб; професійно-технічну освіту здобули 88 осіб; повною загальною середньою освітою володіли 148 осіб; базову загальну середню освіту отримали 206 осіб; початкову загальну освіту мала лише одна людина, ще одна була без освіти. Для тих, хто був засуджений згідно з ч. 2 ст. 162 КК України, освітній рівень розподілився таким чином: вища освіта у двох осіб; базова вища освіта у однієї особи; професійно-технічна освіта у двох осіб; базова загальна середня освіта у однієї особи; ще одна людина була без освіти.

Узагальнення відповідних звітних показників має такий підсумок: не зважаючи на об'єктивну наявність незначних помилок у статистичних даних, можемо описати: найбільша частка засуджених за порушення недоторканності житла належить до вікової групи 30-50 років. Ця тенденція є сталою протягом усіх досліджених років. Другою за чисельністю групою є особи від 50 до 65 років, що вказує на схильність до вчинення цього злочину людьми середнього та старшого віку. Кількість засуджених віком від 16 до 25 років значно менша.

Табл. 2.1.

**Кримінологічний портрет засуджених відповідно до ст. 162 КК України
(за період з 2019 по 2024 рр.)**

Категорія	Характеристики
Громадянство	Переважає більшість засуджених є громадянами України (їх кількість значно перевищує кількість громадян інших держав).
Вік	Найбільша частка засуджених припадає на вікову групу від 30 до 50 років. Значна кількість також належить до групи від 50 до 65 років. Найменше засуджених – віком до 25 років.
Заняття	Абсолютна більшість засуджених – це працездатні особи, які не працювали і не навчалися. Інші категорії, такі як робітники, пенсіонери, військовослужбовці, зустрічаються значно рідше.
Освіта	Найпоширенішим є середній освітній рівень: повна або базова загальна середня освіта та професійно-технічна освіта. Кількість осіб з вищою освітою незначна.
Судимість	Значна частина засуджених мають не зняту або непогашену судимість (рецидивісти), що особливо виражено серед осіб, які не мали постійної зайнятості.
Частина статті	Кількість засуджених за ч. 1 ст. 162 КК (звичайне порушення) значно переважає кількість засуджених за ч. 2 ст. 162 КК (учинене службовою особою). За 2019-2024 рр. за ч. 1 було засуджено 1786 осіб, за ч. 2 – лише 71 особу.

Переважає більшість засуджених є громадянами України. Частка громадян інших держав вкрай незначна. Переважає більшість засуджених є працездатними особами, які не працювали і не навчалися. Їх частка є значно вищою за будь-яку іншу категорію зайнятості. Це свідчить про високий рівень безробіття або неформальної зайнятості серед осіб, які вчиняють цей злочин. Невелика кількість засуджених були робітниками, військовослужбовцями, приватними підприємцями, пенсіонерами та іншими категоріями. Значна частка засуджених, особливо серед тих, хто не працював і не навчався, мають не зняту або непогашену судимість, що вказує на схильність до рецидиву. Найбільш

поширеною є базова або повна загальна середня освіта (школа). Значна кількість засуджених також має професійно-технічну освіту. Кількість осіб із вищою освітою є незначною. Порівняння між частинами 1 та 2 ст. 162 КК України, кількість засуджених за ч. 1 (просте порушення недоторканності житла) значно переважає кількість засуджених за ч. 2 (вчинення злочину службовою особою). За 2019-2024 рр., кількість засуджених за ч. 1 коливається від 207 до 472 осіб, тоді як за ч. 2 – від 2 до 19 осіб. Хоча ч. 2 передбачає вчинення злочину службовою особою, надані статистичні дані не підтверджують, що засуджені за цією частиною дійсно є службовцями. Більшість з них також є «працевдатними, які не працювали і не навчалися». Це може свідчити про неточне відображення соціального статусу в судових звітах або про те, що службові особи рідше потрапляють у цю категорію засуджених, можливо, через кваліфікацію їхніх дій за іншими статтями (наприклад, зловживання владою). Отже, кримінологічний портрет типового злочинця, що вчиняє порушення недоторканності житла: це, найчастіше, громадянин України у віці від 30 до 50 років, який не працює і не навчається, має середню освіту та схильний до рецидиву [18; С. 207-211].

Отже, аналіз теоретичних поглядів дає нам можливість зробити висновок про суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України. До ознак суб'єкта слід віднести таке: 1) фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку (загальний суб'єкт); 2) приватна особа, громадянин України, іноземний громадянин, особа без громадянства; 3) службові особи, які уповноважені здійснювати оперативно-розшукові та слідчі дії, виконавче провадження (представники державної влади) – спеціальні суб'єкти; 4) службові особи, пожежно-рятувальних підрозділів, які виконують будь-які заходи, спрямовані на рятування населення, запобігання поширенню вогню та ліквідацію пожежі; 5) неслужбові особи, залучені до виконання оперативно-розшукових, слідчих заходів або дій, пов'язаних із виконавчим провадженням, що включають

проникнення до житлових приміщень чи інших володінь особи, можуть бути представлені як поняті, фахівці з електромереж, слюсарі, сантехніки, працівники газових служб, водоканалів, пожежної охорони, рятувальники, медичні працівники, викликані для надання екстреної допомоги, а також сусіди. Їх участь можлива як у випадках санкціонованого доступу до приватного простору, так і за обставин, що не передбачають попереднього дозволу на такі дії. Відповідно до ч. 1 ст. 162 КК України, суб'єкт кримінального правопорушення має загальний характер, тоді як ч. 2 зазначеної статті визначає спеціальний суб'єкт. При цьому хоча вчинення кримінального правопорушення службовцем є обтяжуючою обставиною, згідно зі статистикою, більшість засуджених за цей злочин є безробітними особами середнього віку з середньою освітою.

Ключовим компонентом складу будь-якого кримінального правопорушення є його суб'єктивна сторона. Її встановлення ґрунтується на попередньому визначенні об'єкта, об'єктивної сторони та суб'єкта, що формують базу для всебічного аналізу суб'єктивної складової кримінального правопорушення.

Саме з аналізу цих елементів починається розкриття та правове осмислення механізму реалізації помислів, почуттів особи, установа її в конкретному вигляді. Кримінальному праву України притаманна суб'єктивна осудність. Вона протилежна об'єктивній, коли відповідальність особи залежить від наслідків, які фактично настали [106, С. 52–53]. У кримінальному праві суб'єктивна сторона – це внутрішній прояв суспільно небезпечного діяння, що дає уяву про психічні процеси, які відбуваються у свідомості винної особи під час учинення нею злочину [106, С. 114; 218, С. 45; 217, С. 101–102].

Суб'єктивна сторона включає в себе дві групи юридичних ознак: обов'язкові і факультативні. До обов'язкових ознак належить вина, до факультативних – мотив, мета та емоційний стан. Відповідно до ст. 23 КК України вина – це психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої

кримінальним законом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності [106, С. 53].

Під час конструювання як умисної, так і необережної форм вини, законодавець використовує лише два елементи психіки: інтелектуальний і вольовий [134].

Кримінально-правовий аналіз складу кримінального правопорушення обов'язково передбачає дослідження ознак (елементів), що формують суб'єктивну сторону складу правопорушення. Аналіз поглядів науковців [33; 133, С. 495] дає підставу для висновку, що суб'єктивну сторону складу кримінального правопорушення слід розглядати як його обов'язковий елемент, що характеризує психічну діяльність суб'єкта кримінального правопорушення та відображає внутрішні психічні процеси, які пов'язують усі елементи (компоненти) складу кримінального правопорушення і, по суті, детермінують учинення саме конкретного суспільно небезпечного діяння.

Традиційно зміст суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення утворюють вина, мотив і мета, хоча окремі науковці до ознак суб'єктивної сторони відносять ще й емоції або емоційний стан суб'єкта в момент учинення кримінального правопорушення [114, С. 173]. Ми приєднуємося до позиції тих авторів, які підходять до визначення змісту суб'єктивної сторони традиційно [114, С. 170]. Ця позиція відповідає нормативному визначенню вини [241, С. 145]. Вина є одним, хоча і обов'язковим компонентом суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, мотив і мета в більшості складів кримінальних правопорушень відіграють факультативну роль. Слід зауважити, що в диспозиції ст. 162 КК України відсутня пряма вказівка на форму вини, а також на інші компоненти суб'єктивної сторони.

В юридичній літературі існує одностайна думка, що цей злочин вчинюється лише умисно [151; 80]. Цю точку зору підтверджують й інші дослідники, які

зазначають, що вчинення цього злочину з необережності є неможливим [51, С. 147-148; 52, С. 118, 124]. Учинення необережного порушення недоторканності житла, наприклад, службовою особою, має кваліфікуватися за наявності підстав за ст. ст. 367, 425 КК України. Окремі автори вказують, що «відсутність прямої вказівки в законі на форму вини викликає необхідність тлумачення тексту закону» [243, С. 80]. Ураховуючи зазначене, доцільним є внесення прямого уточнення у диспозицію ст. 162 КК України щодо умисної форми вини в рамках порушення недоторканності житла. Відмітною рисою цього складу кримінального правопорушення є потреба в аналізі змісту умислу у злочинах із формальними складами (ч. 1 ст. 162 КК України, а частково й ч. 2 ст. 162 КК України). Загальноприйнятою як у науці, так і у судовій практиці є думка, що злочини з формальним складом можуть бути вчинені лише з прямим умислом [66, С. 190-191; 62, С. 222-223; 118, С. 368]. Ми підтримуємо таку позицію і дійшли висновку, що кримінальне правопорушення, передбачене диспозицією ст. 162 КК України, може бути вчинене виключно з прямим умислом. Однією з основних ознак, які характеризують злочин, передбачений ст. 162 КК України, є суспільна небезпечність. Визначаючи зміст умислу, а точніше інтелектуального критерію вини, треба встановити і факт усвідомлення вчиненого нею діяння. Таке усвідомлення повинно включати дві складові: по-перше, усвідомлення особою фактичного змісту та характеру подій, яка утворює діяння, як акт вольової поведінки людини, і, по-друге, усвідомлення особою соціальної корисності або, навпаки, шкідливості її поведінки для інтересів суспільства, громади чи окремої людини, які охороняються законом. Послідовність такого усвідомлення, етапи формування думок особи щодо своєї поведінки можуть бути різними. В одних випадках особа взагалі не зважає на суспільну небезпечність, заборону, караність свого діяння, зосереджуючи свою увагу лише на своїх бажаннях щодо певних дій, передбачених ст. 162 КК України. При цьому, якщо людина не усвідомлює

фактичного змісту та характеру діяння, то усвідомлення його суспільної небезпечності також виключається. У той же час усвідомлення суспільно небезпечного характеру поведінки передбачає розуміння і змісту дій, що описані в ст. 162 КК України. Аналіз змісту умислу злочину дає можливість стверджувати, що суспільно небезпечний характер цих діянь охоплюється повним розумінням особи. Підставою такого твердження є обставина, що закладена в нормах процесуального законодавства: обов'язки особи, які вона повинна виконувати щодо недопущення порушення недоторканності житла. Таким чином, особа має можливість у повному обсязі оцінити майбутні наслідки своєї поведінки, її заборону, а, отже, й усвідомити, що караність діяння означає його підвищену суспільну небезпечність. Це складає, на нашу думку, перший етап формування умислу винного, інтелектуальний критерій вини. На другому етапі особа приймає рішення діяти у заборонений ст. 162 КК України спосіб чи утриматись від нього. При незаконному проникненні до житла чи до іншого володіння особи, незаконному проведенню в них огляду чи обшуку, а так само, незаконному виселенні чи інших діях, що порушують недоторканність житла або вчинення таких самих дій службовою особою або із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування бажання особи буде підтверджено. У цьому випадку «винний усвідомлює, що він вчиняє зазначені вище дії, переслідуючи мету, протилежну інтересам потерпілого і бажає вчинити такі дії. У цьому контексті можна стверджувати, що саме від волі винної особи залежить рішучість учинити заборонені дії, незважаючи на загрозу кримінальної відповідальності» [223, С. 89-90].

Аналіз суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, встановленого диспозицією ст. 162 КК України, ускладнюється додатково через те, що дана стаття має бланкетну диспозицію. «Усвідомлення протиправності

діяння є невід'ємною складовою інтелектуального моменту умислу в складах злочинів з бланкетними диспозиціями» [104, С. 370].

Вина хоча і є ключовою ознакою суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, але не вичерпує всього її змісту. У контексті характеристики суб'єктивної сторони важливу роль відіграють також мотив і мета, які виступають невід'ємними складовими вольової поведінки особи. Водночас законодавець не включає ці ознаки до обов'язкових елементів суб'єктивної сторони порушення недоторканності житла, адже вони не закріплені в ст. 162 КК України та не впливають безпосередньо з її формулювання. Мета визначається як уявний результат, досягнення якого прагне особа. Мотив і мета тісно взаємопов'язані: вони не лише впливають один на одного, але іноді збігаються за своїм змістом. З огляду на зазначене, можна аргументовано стверджувати, що мотиви злочинного діяння перебувають у тісному взаємозв'язку з особистістю злочинця, яка є внутрішньою, складною й інтегрованою системою психічних станів, якостей та процесів. Відсутність знань про мотиви правопорушення значно ускладнює, а в деяких випадках навіть унеможлиблює встановлення причин його здійснення, адекватну оцінку ситуації та вжиття заходів для їх усунення. Крім того, правильно кваліфікувати дії особи, яка вчинила правопорушення, та обґрунтовано призначити покарання також стає проблематичним. З огляду на це, для слідчого під час визначення суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення особливо важливим є встановлення мотиву та причин протиправних дій, адже це сприяє забезпеченню об'єктивності при оцінці таких діянь.

Втім, слід зазначити, що відповідно до положень ст. 162 КК України ці фактори можуть бути різними і прямо не впливати на кваліфікацію даного кримінального правопорушення. Однак вони мають суттєве юридичне значення як для теоретичних досліджень у сфері кримінального права, так і для

правозастосовної практики. Ці аспекти потребують окремого аналізу та правової оцінки для їх належного врахування в процесі судочинства.

Останньою факультативною характеристикою суб'єктивної сторони кримінального правопорушення вважається емоційний стан особи. Емоційний стан – це «певний психічний стрес, у стані якого особа вчиняє злочин» [149, С. 128]. Це «емоції, які впливають на характер суспільної небезпечності діяння» [218, С. 50]. Щодо емоційного стану як ознаки суб'єктивної сторони кримінальних правопорушень, учинених у відношенні ст. 162 КК України, суттєвих характеристик окрім загальних ознак суб'єктивної сторони кримінального правопорушення не виявлено.

Отже, суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, характеризується виключно прямим умислом, тоді як мотив і мета, хоч і є факультативними, відіграють важливу роль у кримінально-правовій оцінці діяння.

Висновки до розділу 2

1. Визначено, що безпосередній об'єкт за ст. 162 КК України – суспільні відносини, пов'язані з реалізацією права людини на особисте життя, зокрема у сфері недоторканності житла чи іншого володіння. Суспільна небезпечність цього злочину полягає саме в посяганні на це конституційне право. Потерпілим визнається не лише власник, а й особа, яка фактично користується житлом чи іншим володінням на законних підставах. Предметом кримінального правопорушення за ст. 162 КК України є житло або інше володіння особи. Через невідповідність назви ст. 162 КК її змісту та розбіжності в трактуванні понять «житло» та «інше володіння», запропоновано об'єднати їх в один термін – «володіння». Це дозволить уникнути термінологічних суперечностей і зробити

застосування норми більш послідовним. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, має формальний склад і виражається в одній із чотирьох альтернативних дій: незаконне проникнення; незаконне проведення огляду або обшуку; незаконне виселення; інші дії, що порушують недоторканність житла чи іншого володіння. Законодавство та правозастосовна практика продовжують формувати єдине розуміння цих дій, а наукова доктрина пропонує розширити межі відповідальності для повнішого захисту права особи на недоторканність житла.

2. Суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, виступає будь-яка фізична особа, яка є осудною та досягла віку 16-ти років. Кримінальне правопорушення за ст. 162 КК України може бути вчинене також і службовою особою, причому це розглядається як обтяжуюча обставина. Узагальнення відповідних звітних показників дає такий підсумок: найбільша частка засуджених за порушення недоторканності житла належить до вікової групи 30-50 років, переважна більшість засуджених є громадянами України, працездатними особами, які не працювали і не навчалися. Значна частка засуджених має незняту або непогашену судимість. Найбільш поширеним рівнем освіти є базова або повна загальна середня освіта.

Порівняння між частинами 1 та 2 ст. 162 КК України, кількість засуджених за ч. 1 (просте порушення недоторканності житла) значно переважає кількість засуджених за ч. 2 ст. (учинення злочину службовою особою).

Згідно із ч. 1 суб'єкт кримінального правопорушення – загальний, згідно із ч. 2 – спеціальний. При цьому хоча вчинення кримінального правопорушення службовцем є обтяжуючою обставиною, згідно зі статистикою, більшість засуджених за цей злочин є безробітними особами середнього віку з середньою освітою. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, характеризується виключно прямим умислом, тоді як мотив

і мета, хоч і є факультативними, проте відіграють важливу роль у кримінально-правовому оцінюванні діяння.

РОЗДІЛ 3.

СПЕЦІАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА

3.1. Відмежування порушення недоторканності житла від суміжних складів кримінальних правопорушень

Розмежування складів кримінальних правопорушень є важливим етапом, який забезпечує якісну кримінально-правову кваліфікацію. Значна частина помилок у процесі кваліфікації виникає саме через некоректне визначення меж складів правопорушень. Унаслідок цього порушуються базові принципи, зокрема принцип повноти кваліфікації та недопущення подвійного інкримінування. Такі помилки можуть призводити не лише до неправильного визначення покарання, а й до неналежного застосування додаткових заходів, наприклад строків погашення судимості, звільнення від відповідальності чи покарання. Саме чітке розмежування складів кримінальних правопорушень надає можливість глибше розкрити їхні ознаки та функціональну роль, що значно підвищує ефективність і точність кваліфікації.

Слід зауважити, що загальнотеоретичним проблемам кваліфікації кримінальних правопорушень, зокрема питанням їх розмежування, приділено належну увагу в науковій літературі. Теоретичні основи зазначеної проблеми заклали такі науковці, зокрема Брич Л.П. [27], Навроцький В.О. [170] та інші. Окремі проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень розглядають у своїх працях Дудоров О.О. [87], Коржанський М.Й. [99], Марін О.К. [158], Марітчак Т.М. [160] та інші.

Кваліфікація кримінального правопорушення, пов'язаного з порушенням недоторканності житла, часто потребує чіткого розмежування цього складу злочину від інших суміжних суспільно небезпечних діянь. Як відомо, у процесі кримінально-правової кваліфікації різні склади злочинів можуть одночасно містити спільні риси, які об'єднують їх, а також відмінні ознаки, що дозволяють визначити їх специфіку. Такі злочини кримінально-правова наука класифікує як суміжні. До них належать, зокрема, посягання на громадянські правовідносини, власність із проникненням до житла або службові кримінальні правопорушення.

Порушення недоторканності житла може мати спільні ознаки з іншими статтями КК України. Наприклад, такі аспекти можуть бути присутні у статтях 163 («Порушення таємниці листування, телефонних розмов і кореспонденції»), 182 («Порушення недоторканності приватного життя»), 356 («Самоправство»), 294 («Масові заворушення»), 185 («Крадіжка»), 186 («Грабіж»), 187 («Розбій») та 270-1 («Умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства»). Також це стосується певних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (Розділ XVII КК України). Серед них можна виокремити статті 364 («Зловживання владою або службовим становищем»), 364-1 («Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права»), а також 365 («Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу»). Існування спільної ознаки, яка має однакове значення в кількох складах кримінальних правопорушень, зумовлює необхідність не лише теоретичного дослідження відмінностей між такими складами, але й чіткого розмежування сфери застосування кожної норми, що регулює відповідні склади злочинів. Особливу увагу при цьому слід приділити нормам, ключовою ознакою яких є порушення недоторканності житла. Питання про розмежування конкретних складів кримінальних правопорушень, де об'єктом є право людини

на недоторканність житла, на сьогодні практично не досліджене, хоча це питання висвітлювали чимало авторів, зокрема Ільченко С. Ю. [82; 83], Фетисенко К.Г. [82], Малярєнко В.Т. [157], Батиргарєєва В.С. [13] та інші науковці. Отже, розкриваючи питання щодо відмежування порушення від суміжних складів кримінальних правопорушень, маємо дотримуватися зазначених складів кримінальних правопорушень, стосовно їх схожих та відмінних рис, що і надасть у підсумку можливість визначити відмежування ст. 162 КК України від інших суміжних складів кримінальних правопорушень.

Стаття 162 КК України належить до категорії правопорушень, які посягають на інші особистісні права та свободи громадян. До подібних кримінальних правопорушень також належать: порушення рівноправності громадян за ознаками расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності чи інших критеріїв (ст. 161); порушення таємниці листування, телефонних переговорів, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163); порушення недоторканності приватного життя (ст. 182); обмеження права на отримання освіти (ст. 183) та права на безоплатну медичну допомогу (ст. 184). Особливість складу таких правопорушень полягає у тому, що їх родовим об'єктом є громадянські правовідносини. Ця група правопорушень об'єднується за видовим критерієм об'єкта в дві основні підгрупи: правопорушення, що посягають на правовідносини в процесі реалізації права на недоторканність приватного життя (зокрема ст.ст. 162, 163, 182), і правопорушення, які впливають на релігійні правовідносини (ст.ст. 178–181). Особливої уваги потребує аналіз ст. 162 у зв'язку зі ст.ст. 182 та 163, адже всі вони мають спільний видовий об'єкт. Ці статті характеризуються схожими суб'єктивними ознаками, проте між ними існують певні специфічні відмінності, які заслуговують детального розгляду.

Стаття 162 КК України має певні спільні риси зі ст. 163, яка регулює питання порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної або іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку чи через комп'ютер. При аналізі цих двох статей можна помітити, що між ними існує значна схожість. Насамперед ця схожість полягає в тому, що об'єктом кримінального правопорушення у кожній з них є конституційне право громадян. Спільним родовим об'єктом статей 162 і 163 є суспільні відносини, які регулюють забезпечення реалізації конституційних прав людини.

Однак попри схожість ці статті все ж охоплюють різні аспекти кримінальних правопорушень. Саме тому варто всебічно дослідити їхні складові, щоб з'ясувати, за якою зі статей найкраще кваліфікувати певне діяння. Важливим аспектом є розрізнення безпосереднього об'єкта кожного із цих правопорушень. За ст. 162 безпосереднім об'єктом виступає право людини на недоторканність житла та іншого володіння, тобто суспільні відносини, які забезпечують захист цього права. Натомість у ст. 163 йдеться про порушення права на таємницю листування та іншої кореспонденції.

Також важливо враховувати об'єктивну сторону кожного правопорушення. У межах ст. 162 це проявляється в незаконних діях, таких як проникнення до житла чи іншого володіння, проведення огляду чи обшуку без підстав, незаконне виселення, а також інші дії, що посягають на недоторканність житла. За ст. 163 порушення проявляються через втручання у листування, телефонні розмови чи передачу повідомлень засобами зв'язку або через комп'ютер. Порівнюючи ці дії, можна побачити, що обидва типи порушень зачіпають конституційні права особи, її приватне життя та особисті інтереси. Водночас залишається відкритим питання надання чіткої юридичної оцінки деяким складним ситуаціям. Наприклад, чи може прослуховування телефонних розмов або використання спеціальних пристроїв для підслуховування без згоди особи вважатися

порушенням недоторканності її житла? З одного боку, злочинець збирає конфіденційну інформацію, з іншого – може проникати до житла або машини опосередковано, щоб установити обладнання для стеження. Деякі дослідники висловлюють думку, що такі дії можуть прирівнюватися до обшуку чи навіть збору доказів у житлі особи. Теоретично проникнення у володіння може здійснюватися різними способами – шляхом установлення стеження за допомогою пристроїв на території житла, автомобіля чи навіть одягу людини. Водночас прослуховування може проводитися і дистанційно, без фізичного доступу до простору чи майна особи. Таким чином, правильна кваліфікація подібних дій часто потребує додаткового аналізу та врахування всіх обставин справи. Для визначення правильної статті для кваліфікації кримінального правопорушення важливо встановити мету незаконних дій. Одним із невирішених аспектів українського законодавства, зокрема КПК України, є відсутність чіткого визначення термінів «житло» та «інше володіння» особи. Це створює труднощі в ситуаціях, коли розглядаються такі об'єкти, як автомобіль чи приміщення, які можуть бути під прослуховуванням. Однак очевидним є те, що злочини, пов'язані з незаконним прослуховуванням або отриманням інформації з каналів зв'язку, потрібно кваліфікувати за ст. 163 КК України. Для правильної кваліфікації слід чітко розмежовувати об'єкти злочину. Якщо йдеться про порушення фізичної недоторканності певного простору, як-от житла чи іншого володіння, застосовується ст. 162 КК України. У випадку порушення таємниці інформації, що передається засобами зв'язку, незалежно від локації особи, це підпадає під ст. 163 КК України. Наприклад, прослуховування телефону без проникнення до житла має кваліфікуватися саме за ст. 163 КК України, адже його сутність полягає у порушенні комунікаційної конфіденційності, а не у втручанні в недоторканність житлового простору.

Варто також детально проаналізувати межі розмежування між статтями 182 та 162 КК України. Стаття 182 регулює питання щодо порушення недоторканності приватного життя, тоді як ст. 162 спрямована на захист недоторканності житла. Оскільки поняття «житло» та «приватне життя» є дуже схожими за своїм змістом, постає необхідність чіткого визначення кваліфікації та вибору відповідної статті, яка охоплюватиме конкретне посягання. Розмежування складів цих кримінальних правопорушень слід здійснювати насамперед за предметом злочину та характером суспільно небезпечних дій. У ст. 162 КК України предметом злочину визначено житло або інше володіння особи, тоді як у ст. 182 КК предметом виступає конфіденційна інформація про особу. Незаконні дії, передбачені ст. 162 КК, включають неправомірне проникнення до житла, проведення огляду або обшуку, виселення, а також інші подібні дії, які порушують право особи на недоторканність її житла. Таким чином, ключовим критерієм розмежування відповідних складів злочинів є саме зміст суспільних відносин, що ставляться під охорону кожною із зазначених норм закону. Склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 182 КК, з об'єктивної сторони характеризується здійсненням таких незаконних дій щодо інформації: збирання, зберігання, використання, поширення. Таким чином, з огляду на те, що кожен злочин має свої відмінні конститутивні ознаки, яких немає в іншому посяганні, можна зробити висновок, що відповідні кримінальні правопорушення співвідносяться як суміжні. Як відзначають у літературі, «суміжні норми характеризуються тим, що вони за однією або декількома ознаками відрізняються при збіганні інших. Розмежувальні ознаки суміжних складів злочинів протиставляються, вони завжди мають пару в іншому із суміжних складів злочинів» [26, С. 263–282]. Як слушно зазначає Брич Л.П., якщо «суміжні злочини порівнювати зі злочинами, що перебувають у конкуренції норм, то на противагу ознакам суміжних злочинів, специфічні ознаки складу

злочину, передбаченого спеціальною нормою, не мають відповідної протилежної ознаки у загальній нормі» [25, С. 157]. Тому варто не погодитися з думкою, висловленою в літературі, що «норми про злочини, передбачені ст. 162 КК та ст. 182 КК, співвідносяться як загальна і спеціальна» [151, С. 303].

У юридичній літературі розглядаються окремі аспекти оцінки дій, що полягають у незаконному збиранні конфіденційної інформації про людину шляхом проникнення до її житла. Так Дем'яненко Ю.І. зазначає, що «додаткова кваліфікація за ст. 182 КК можлива тільки за наявності ознак незаконного без згоди особи збирання документованих відомостей, які знаходяться в житлі чи іншому володінні, наприклад, огляд та копіювання змісту листів чи іншої особистої кореспонденції, отриманої особою, її щоденників, відеозаписів про особисте чи сімейне життя тощо» [63, С. 177]. Зінченко І.О. зауважує, що «у випадку збирання конфіденційної інформації про особу було поєднане з порушенням недоторканності житла, учинене слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 182 КК і ст. 162 КК» [80, С. 42].

На нашу думку, для вирішення цього питання кваліфікації слід правильно розуміти зміст окремих ознак посягання, передбаченого ст. 162 КК України. Зокрема, належить з'ясувати поняття «проникнення до житла», «інші дії, що порушують недоторканність приватного житла». Це потрібно зробити для того, щоб з'ясувати, чи охоплюються зазначеними поняттями такі дії, як збирання конфіденційної інформації про особу в житлі. Це дозволить зайняти певну позицію щодо кваліфікації дій особи, які полягають у збиранні конфіденційної інформації, поєднаному з проникненням до житла чи іншого володіння особи. У юридичній літературі поняття «проникнення до житла» зазвичай тлумачать у контексті аналізу злочинів проти власності. Тому автори переважно посилаються на визначення цього поняття, надане в постанові пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 6

листопада 2009 року № 10. Так у п. 22 зазначеної постанови під проникненням до житла слід розуміти «незаконне вторгнення будь-яким способом (із застосуванням засобів подолання перешкод або без їх використання; шляхом обману; з використанням підроблених документів тощо або за допомогою інших засобів), який дає змогу винній особі викрасти майно *без входу до житла*, іншого приміщення чи сховища» [209]. Таке визначення дало підставу деяким ученим тлумачити поняття «проникнення» дуже широко. Тому під проникненням вважають як звичайне входження через двері та інші способи вторгнення (через вікно, дах, стелю), так і складні форми вторгнення. «Вилучення із житла чи іншого володіння особи будь-яких речей або підкидання таких речей за допомогою різних пристроїв, коли правопорушник перебуває за межами житла чи іншого володіння, як звичайне підслуховування розмов, що відбуваються в житлі чи в іншому володінні особи, так і за допомогою електронних та складів тимчасового зберігання, що також є проникненням у житло, оскільки таким чином порушується таємниця розмов у цьому житлі» [155, С. 2–13]. Зокрема, до змісту цього поняття включають недоторканність приватного і сімейного життя особи, таємниці розмов у цьому житлі або іншому володінні й усього, що там відбувається та знаходиться [155, С. 2–13]. Однак наша позиція відрізняється від думок дослідників, які включають до змісту поняття «проникнення до житла» збирання інформації, що знаходиться в цьому житлі. Ми вважаємо, що першочергово слід зважати на семантичне значення слова «проникнення». Поняття «проникнення до житла» тлумачать через слово «вторгнення». У тлумачному словнику української мови слово «вторгнення» має таке ж значення, як «вдертися» і означає «входити, вбігати, в'їжджати куди-небудь, пробиваючись силою через певну перепону, перешкоду» [32, С. 117]. З тлумачення цього слова можна зробити висновок, що слово «вторгнення» передбачає застосування певних саме фізичних дій для проникнення до приміщення, застосування

насилля. На цю ж обставину вказує Присяжнюк І.І., який зазначає, що при визначенні поняття «проникнення» потрібно використовувати таке слово, яке б найбільш адекватно відображало специфіку відповідної суспільно небезпечної дії. Тому автор пропонує визначати незаконне проникнення як «входження або інше фізичне порушення меж житла чи іншого володіння особи» [193, С. 121]. За такого підходу автор намагався довести, що, наприклад, «візуальне проникнення», яке наводять у літературі, не може включатись до порушення недоторканності приватного житла. Поняття «інші дії, що порушують недоторканність приватного житла» у літературі тлумачать як будь-яке інше вторгнення до житла всупереч волі осіб, які там проживають, за винятком випадків крайньої необхідності, зокрема тимчасове використання житла без згоди його власника, самовільне вселення до чужого житла інших осіб [80, С. 42; 110, С. 141; 115, С. 117]. Тобто такими діями також не охоплюється незаконне збирання інформації про особу. На користь цієї думки свідчить також і висловлене в літературі зауваження про те, що «наявність у нормі про порушення недоторканності приватного житла приблизного переліку способів, шляхом яких це порушення може бути здійснено, а також вказівка, що воно може полягати і в інших діях, засвідчує, що інші дії мають бути однопорядковими з незаконним обшуком та незаконним виселенням» [171, С. 771]. Крім того, до предмета складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК, не входить інформація приватного характеру, відповідне посягання має свій окремий предмет, у зв'язку з яким вчиняють порушення недоторканності приватного житла. Отже, у ситуації, коли особа незаконно проникає до житла (чи іншого володіння) з метою збирання конфіденційної інформації, її дії слід кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених статтями 162 та 182 КК України. Це дозволяє адекватно відобразити всі суспільно небезпечні наслідки діяння, оскільки злочинець порушує не лише фізичну недоторканність

житла, але й таємницю приватного життя особи, що є окремим об'єктом кримінально-правового захисту.

Суб'єкти кримінальних правопорушень проти громадянських (особистих) правовідносин загалом є загальними. Однак у деяких складах злочинів (наприклад, ст.ст. 162, 163 КК) кваліфікуючою ознакою може бути спеціальний суб'єкт, такий як службова особа. Кримінальна відповідальність за ці діяння настає з 16-річного віку. Суб'єктивна сторона цих правопорушень характеризується умисною виною. Виходячи із цього, можна визначити: кримінальними правопорушеннями проти громадянських (особистих) правовідносин є передбачені статтями 162, 163, 182 КК України суспільно небезпечні діяння, які порушують конституційні права громадян на недоторканність особистої та сімейної таємниці, свободу комунікацій та право на недоторканність житла.

Окремо слід зосередити увагу на відмежуванні ст. 162 КК і ст. 356 КК України. Відповідно до диспозиції ст. 356 самоправство – «самовільне, усупереч установленому законом порядку, учинення будь-яких дій, правомірність яких оспорується окремим громадянином або підприємством, установою чи організацією, якщо такими діями була заподіяна значна шкода інтересам громадянина, державним чи громадським інтересам або інтересам власника» [136]. Самовільне вчинення будь-яких дій як форма об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення включає в себе надзвичайно широкий діапазон діянь до складу яких можна віднести й ті, які утворюють об'єктивну сторону порушення недоторканності житла (ст. 162). Приєднуємося до висловленої у літературі позиції, згідно з якою «самовільне вчинення дій – це здійснення особою свого дійсного або уявного права чи вчинення інших дій всупереч установленому порядку і без законних повноважень» [179, С. 929]. Слід зауважити, що за своїм змістом дії, що утворюють самоправство, не є очевидно

злочинними. До того ж якщо відсутній факт їх оспорювання з боку окремого громадянина або підприємства, установи чи організації, навіть у випадку заподіяння ними значної шкоди інтересам громадянина, державним чи громадським інтересам або інтересам власника. Проте у випадках, коли ці дії утворюють склад іншого кримінального правопорушення, передбаченого Особливою частиною КК України, відповідальність настає за тими статтями, що передбачають відповідальність за їх учинення. Зокрема, Жмур Ю.М. вважає, що «порушення недоторканності житла є спеціально передбаченим в Особливій частині КК України видом самоуправства, поряд із такими, як самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво (ст. 197-1 КК України), незаконна порубка лісу (ст. 246 КК України), самовільне без нагальної потреби зупинення поїзда (ст. 283 КК України) тощо. Тому при можливості кваліфікації діяння за двома чи більше нормами одночасно, за загальним правилом перевага віддається спеціальній нормі, якою й виступає ст. 162 КК України. Додаткової кваліфікації за ст. 356 КК України ці дії не потребують» [74, С. 185-191]. У правовій практиці трапляються численні випадки, що потребують кваліфікації за ст. 356 КК України, яка регламентує діяння, пов'язані із самоуправством, тобто дією особи, яка ігнорує встановлений законодавством порядок. Прикладом можна вважати ситуацію, коли громадянин, отримавши ордер на квартиру чи кімнату, самовільно займає це житло, не дочекавшись процесуального виселення попередніх мешканців. Такі дії можуть включати пошкодження замків, а також незаконне захоплення житлової площі. У контексті правової оцінки таких ситуацій виникає дилема: чи варто кваліфікувати їх як порушення недоторканності житла за ст. 162 КК України, або ж як самоуправство за ст. 356 КК України. Для визначення правильної кваліфікації необхідно передусім провести аналіз об'єктів правопорушення, адже саме установлення характеру та спрямованості дій відіграє ключову роль у виборі відповідної статті.

Порушення недоторканності житла можна розглядати як спеціальний склад кримінального правопорушення порівняно із самоправством, що підтверджується аналізом їх безпосередніх об'єктів. Основним об'єктом самоправства є дотримання законодавчо встановленого порядку реалізації прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб. У випадку порушення недоторканності житла об'єктом виступають правовідносини, пов'язані із забезпеченням права особи на недоторканність житла та іншого володіння, а також її особисте життя. Отже, суспільні відносини, які охороняються ст. 162 КК, є значно вужчими за змістом і водночас входять до об'єкта самоправства.

Додаткові аргументи для цього висновку ґрунтуються на аналізі ознак об'єктивної сторони відповідних складів злочинів. Самоправство передбачає дії, що здійснюються самовільно та суперечать визначеному законом порядку, якщо їх правомірність викликає сумнів в окремого громадянина або організації. Умовою кваліфікації таких дій є заподіяння значної шкоди інтересам особи, держави чи громадським інтересам або інтересам власника. Натомість порушення недоторканності житла охоплює конкретні форми діянь, які деталізують склад самоправства.

Аналіз кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, демонструє чотири ключові форми: незаконне проникнення до житла чи іншого володіння особи; незаконний огляд чи обшук у житлі або іншому володінні; незаконне виселення особи з житла; інші дії, спрямовані на порушення недоторканності житла. Усі ці форми становлять лише частину дій, описаних у диспозиції ст. 356 КК України, що підтверджує їх спеціальний характер.

Важливим аспектом для розмежування між самоправством і порушенням недоторканності житла, як загальним і спеціальним складом злочинів, є особливості конструкції їх об'єктивної сторони. Це підкреслює необхідність диференційованого підходу до оцінки суспільної небезпечності таких діянь.

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 162 КК України, визначається як формальне правопорушення, завершення якого законодавець пов'язує з фактом учинення діяння хоча б в одній з указаних форм. На відміну від цього, самоправство є кримінальним правопорушенням із матеріальним складом, завершення якого пов'язане з настанням суспільно небезпечних наслідків. Ці наслідки проявляються у вигляді оскарження правомірності дій окремою особою, підприємством, установою чи організацією, якщо такі дії завдали значної шкоди інтересам громадянина, державним чи суспільним інтересам або інтересам власника.

Ураховуючи подібність суб'єктів кримінальних правопорушень, принципово важливо акцентувати увагу на розбіжностях в їх суб'єктивній стороні. Зокрема, незаконне проникнення до житла характеризується виною у формі прямого умислу, котрий, зважаючи на формальну структуру об'єктивної сторони, обмежується двома аспектами, сутність яких була висвітлена раніше. Суб'єктивна сторона самоправства як кримінального правопорушення з матеріальним складом характеризується виною у формі умислу, що включає три ключові елементи (ознаки). Перший інтелектуальний елемент (ознака) умислу полягає в усвідомленні суб'єктом суспільної небезпечності своїх свавільних дій, що суперечать установленому законодавством порядку. Другий інтелектуальний елемент (ознака) передбачає усвідомлення ймовірності настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді оскарження правомірності цих діянь фізичною особою або юридичною особою (підприємством, установою чи організацією), у випадку, коли зазначені дії завдали значної шкоди інтересам громадянина, державним чи суспільним інтересам або інтересам власника. Вольова ознака умислу, як третій компонент, передбачає прагнення особи до реалізації відповідних діянь. Таким чином суб'єктивна сторона кримінального правопорушення за ст. 162 КК України характеризується прямим умислом,

винний усвідомлює, що порушує недоторканність чужого житла і бажає це вчинити, тоді як за ст. 356 КК України суб'єктивна сторона характеризується теж умислом, як прямим, так і непрямым, проте в цих діях винний може вбачати здійснення свого певного права на те чи інше житло, на яке він, можливо, і претендує, проте не зважає на встановлені правила і норми законодавством. Отже, ст. 162 і ст. 356 КК України відрізняються одна від одної об'єктом кримінального правопорушення, об'єктивною стороною та суб'єктивною стороною кримінального правопорушення. Тож, якщо особа проникла до чужого житла чи іншого володіння, то такі дії слід кваліфікувати за ст. 356 КК України, адже в цьому випадку винний переслідує певну мету – здійснення свого певного права, своїх інтересів, проте незаконним неправомірним шляхом. Виходячи з аналізу, можна дійти висновку, що порушення недоторканності житла (ст. 162 КК України) є спеціальним складом кримінального правопорушення по відношенню до самоправства (ст. 356 КК України). Це означає, що у випадках, коли самовільні дії особи, які вона вчиняє з метою реалізації свого дійсного чи уявного права, містять ознаки порушення недоторканності житла, вони повинні кваліфікуватися за ст. 162 КК України. Наприклад, якщо особа, яка має ордер на квартиру, самовільно її займає, виламавши замки, це буде кваліфікуватися за ст. 162 КК України, оскільки її дії конкретно порушують недоторканність житла. Додаткової кваліфікації за ст. 356 КК України не потрібно, оскільки спеціальна норма поглинає загальну. Стаття 356 КК України застосовується лише тоді, коли самовільні дії не утворюють складу іншого, спеціального, кримінального правопорушення та спричиняють значну шкоду.

Доцільно проаналізувати відмежування ст. 162 КК України від окремих кримінальних правопорушень, що охороняють громадський порядок, зокрема ст.ст. 294, 296 КК України. Відповідно до ст. 294 КК України масові заворушення можуть супроводжуватися захопленням будівель, споруд та насильницьким

виселенням громадян із свого житла. Для здійснення примусового виселення громадян з їхнього місця проживання насамперед необхідно вчинити порушення недоторканності житла чи іншого володіння. Постає запитання щодо належної кримінально-правової кваліфікації цього діяння, а саме: чи підпадає воно під дію ст. 162 або ст. 294 КК України? З метою вирішення цієї дилеми необхідне порівняльне дослідження протиправних діянь, передбачених обома зазначеними статтями. Першим етапом такого аналізу є зіставлення родових об'єктів кримінальних правопорушень. Безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, виступає недоторканність житла та іншого володіння особи, у той час як безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, визначеного ст. 294 КК України, є громадський порядок. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 294 КК України, характеризується масовими заворушеннями та безпосередньою участю в них. Слід зазначити, що масові заворушення в контексті цієї статті розглядаються як засіб примусу громадян до залишення місця проживання (виселення) під впливом фізичного або психологічного тиску. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, характеризується посяганням на недоторканність житла, що виражається у проникненні, проведенні огляду чи обшуку, незаконному виселенні та інших протиправних діях. Слід зазначити, що явище виселення осіб присутнє як у загальному правовому полі, так і в контексті зазначеної статті. Проте, на відміну від інших випадків, для кваліфікації дій за ст. 162 КК України незаконне виселення не потребує наявності масових заворушень чи інших форм групового тиску, що спонукали потерпілих до залишення житла. Дії, передбачені ст. 294 КК України (масові заворушення), що призводять до незаконного виселення осіб із їхніх помешкань, слід розглядати як наслідок деструктивних дій, спрямованих на провокування натовпу, а не як безпосереднє посягання на конституційне право

на недоторканність житла. У даному контексті, житло виступає засобом демонстрації сили та непокори владі, а основна загроза спрямована проти суспільного порядку. На відміну від цього, ст. 162 КК України (порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи) охоплює дії, що безпосередньо порушують конституційні права.

Досить часто суб'єкт кримінального правопорушення під час (або після) вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, скоює інші суспільно небезпечні діяння. Практичні працівники найчастіше стикаються з труднощами щодо кваліфікації діянь винного, який порушив недоторканність житла і при цьому застосував насильство або з хуліганських, або з особистих мотивів. Актуальним є питання розмежування обсягу кримінально-правової охорони, передбаченого ч. 2 ст. 162 КК України, та необхідності кваліфікації вчиненого за сукупністю з іншими кримінально-правовими нормами, зокрема, ст. 296 КК України. Не можемо погодитися з тим, що встановлюється співвідношення між ч. 2 ст. 162 КК та ст. 296 КК як конкуренцію цілого і частини, адже, як зазначалося у теорії кримінального права, про цей вид конкуренції йдеться лише «за наявності так званих складених злочинів (складів злочинів), як законодавчо врахованої сукупності відповідних простих складів злочинів» [158, С. 137]. Як демонструє аналіз диспозицій цих двох статей, частиною обох складів злочинів є насильство (у ст. 162 КК ця ознака використовується як кваліфікуюча, а у ст. 296 КК належить до конститутивних ознак хуліганства і охоплюється поняттям особливої зухвалості). Отже, вище викладене дозволяє зробити висновок, що у випадку вчинення винним порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи, що поєднувалося з грубим порушенням громадського порядку, діяння винного потрібно кваліфікувати за сукупністю ст. 162 КК та ст. 296 КК. Кваліфікація дій за ч. 2 ст. 162 КК є обґрунтованою виключно за умови, що злочин супроводжувався

фізичним насильством під час незаконного проникнення до житла або іншого приміщення, що перебуває у володінні особи, і спрямований проти членів сім'ї, родичів, близьких знайомих та зумовлений особистими неприязними взаєминами, неправомірною поведінкою потерпілих тощо. Як хуліганство зазначені дії кваліфікують лише в тих випадках, коли вони «були поєднані з очевидним для винного грубим порушенням громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства та супроводжувались особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом» [211]. Саме в цій частині суди досить часто припускаються помилок, не розмежовуючи особисті мотиви від хуліганських. Злочини, які вчиняються в житлі чи іншому володінні особи після порушення їх недоторканності, повинні кваліфікуватися за сукупністю з відповідною частиною ст. 162 КК. Отже, у випадку, коли порушення недоторканності житла поєднується з грубим порушенням громадського порядку, дії слід кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень, тобто за ст.ст. 162 та 296 КК. Кожна стаття охороняє свій окремий об'єкт. Водночас якщо насильство під час проникнення до житла було мотивоване особистими неприязними стосунками (наприклад, сварка із сусідом, родичем), такі дії повинні кваліфікуватися лише за ч. 2 ст. 162 КК. У цьому випадку немає ознак хуліганства, оскільки відсутній мотив явної неповаги до суспільства.

У Розділі VI КК України передбачено відповідальність за такі кримінальні правопорушення, як крадіжка, грабіж та розбій. Обтяжуючою обставиною, що впливає на кваліфікацію зазначених діянь, є проникнення до житла: ч. 3 ст. 185 «Крадіжка» – таємне викрадення чужого майна, поєднане із проникненням до житла; ч. 3 ст. 186 «Грабіж» – відкрите викрадення чужого майна, поєднане з проникненням до житла; ч. 3 ст. 187 «Розбій» – напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи,

яка зазнала нападу, або з погрозою такого застосування, поєднаний із проникненням до житла [134].

Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 185, 186, 187 КК України, виступають суспільні відносини, що забезпечують реалізацію права особи на власність, зокрема на володіння, користування та розпорядження майном. У випадку вчинення зазначених кримінальних правопорушень із проникненням до житла, «додатковими обов'язковими об'єктами» посягання є життя та здоров'я особи, а також недоторканність житла чи іншого володіння. Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст. 162 КК України, є суспільні відносини, що гарантують дотримання конституційних прав та свобод людини, а «безпосереднім об'єктом» – право на недоторканність житла чи іншого володіння. Під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 185, 186, 187 КК України, особливого значення набуває встановлення мотиву та мети вчинення правопорушення. Необхідно з'ясувати, з якою метою особа потрапила до чужого житла, іншого приміщення чи сховища, а також момент виникнення умислу на заволодіння майном. Таким чином, корисливий мотив та корислива мета є обов'язковими суб'єктивними ознаками цих складів кримінальних правопорушень. Дії особи, яка проникла до житла, іншого приміщення чи сховища, але не мала наміру вчинити викрадення майна, не можуть кваліфікуватися як крадіжка, грабіж чи розбій із проникненням. Мотив і мета не мають значення для кваліфікації дій за ст. 162 КК України. Крадіжка, грабіж, розбій, учинені з проникненням до житла, характеризуються підвищеним ступенем суспільної небезпечності, оскільки посягають не лише на майнові права, право власності, житло, інше володіння, але й на життя та здоров'я особи. Предметом кримінальних правопорушень за ст. 162 КК України є житло та інше володіння, а за ст.ст. 185, 186, 187 КК України – перш за все речі матеріального

світу, яким притаманні специфічні ознаки фізичного, економічного та юридичного характеру. Суб'єкт кримінального правопорушення у статтях різний: за ст. 162 КК України відповідальність настає з 16-річного віку, а за ст.ст. 185, 186, 187 КК України – з 14-річного віку, і порушення недоторканності житла в цих статтях є засобом вчинення основного кримінального правопорушення. Отже, ст. 162 «Порушення недоторканності житла», хоч і має певну схожість (суміжність) із ст.ст. 185, 186, 187 КК України, але розрізнити їх можна за: безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, суб'єктивною стороною (мотив та мета), предметом кримінального правопорушення, об'єктивною стороною, суспільною небезпечністю, а також за суб'єктом кримінального правопорушення. З аналізу диспозицій аналізованих статей випливає, що вони конкурують зі ст. 162 КК як ціле і частина. Усі вчені одностайні в тому, що за наявності такого виду конкуренції повинна застосовуватися стаття Особливої частини КК, яка найбільш повно охоплює всі ознаки вчиненого посягання (тобто стаття, яка передбачає ціле діяння) [158, С. 189; 169, С. 430]. Отже, у випадку вчинення крадіжки, грабежу або розбою, поєднаного з проникненням до житла, іншого приміщення або сховища, діяння винного потрібно кваліфікувати лише за ч. 3 ст. 185 або ч. 3 ст. 186, або ч. 3 ст. 187 КК. Проте при вчиненні крадіжки з проникненням до житла, проблематичним аспектом є кваліфікація діяння в ситуаціях, коли незаконно привласнене майно має незначну вартість. Ця проблема особливо гостро стояла перед практичними працівниками в період з 1 січня 2004 р. (коли набрав чинності Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб» [205], який започаткував нове обрахування неоподаткованого мінімуму доходів громадян, що фактично призвело до абсурду в правозастосуванні, оскільки кримінальна справа за фактом учинення крадіжки на початку 2009 р. могла бути порушена, якщо розмір викраденого перевищував 907,5 грн. - три неоподатковувані мінімуми доходів

громадян) по 25 червня 2009 р. (коли набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за викрадення чужого майна» [200], відповідно до якого викрадення майна почало визнаватися кримінально караним, якщо розмір викраденого перевищує 0,2 неоподатковуваних мінімуми доходів громадян).

Однією з найбільш складних і поширених проблем у практиці застосування кримінального права є встановлення суб'єктивної сторони суспільно небезпечного діяння. Ураховуючи її обов'язковий характер у структурі складу кримінального правопорушення, особливо коли йдеться про наявність виключно прямого умислу, точне визначення й коректне застосування цього елементу є невід'ємною складовою кваліфікації, що істотно впливає на ступінь юридичної відповідальності. У судовій практиці трапляються випадки, коли під час розгляду кримінального провадження по суті виникають труднощі з установленням істинного умислу обвинуваченого, що може призводити до неоднозначних судових рішень. Зокрема, це стосується ситуацій, коли особа, яка має багаторазові судимості за ч. 3 ст. 185 КК України (таємне викрадення чужого майна, поєднане з незаконним проникненням до житла чи іншого приміщення), знову здійснює проникнення до чужого помешкання, але її дії виявляються потерпілим до моменту реалізації злочинного наміру. У подібних випадках перед судом постає дилема щодо правової кваліфікації дій: чи слід їх розглядати як кримінальне правопорушення проти недоторканності житла згідно із ч. 1 ст. 162 КК України, чи як незакінчений замах на таємне викрадення чужого майна, поєднане з незаконним проникненням до житла чи іншого приміщення, згідно з ч. 3 ст. 15, ч. 3 ст. 185 КК України? Важливість цього питання зумовлена значною різницею в передбачених санкціях за зазначені кримінальні правопорушення. Ураховуючи положення ч. 1 ст. 162 КК України, санкція за порушення

недоторканності житла передбачає альтернативні види покарань: штраф у розмірі від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, виправні роботи строком до двох років або обмеження волі на строк до трьох років. Водночас, ч. 3 ст. 185 КК України, у взаємозв'язку із ч. 3 ст. 68 КК України, яка регламентує призначення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення, передбачає позбавлення волі на строк від трьох до шести років [134]. Відповідно при здійсненні правової кваліфікації, судовим інстанціям доцільно враховувати співвідношення кримінально-правових норм та передбачені ними санкції. Важливо розмежовувати незакінчений замах на вчинення кримінального правопорушення, що підпадає під дію ч. 3 ст. 185 КК України, та добровільну відмову від його вчинення, яка містить ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України. Це зумовлено тим, що замість покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до шести років за незакінчений замах на крадіжку, поєднану з проникненням до житла, особа буде притягнута до відповідальності в межах санкції, установленої ст. 162 КК України. Згідно з презумпцією невинуватості, суди повинні пам'ятати, що будь-які сумніви інтерпретуються на користь особи, яка обвинувачується. Отже, якщо виникає неможливість однозначно визначити кваліфікацію дій особи за ч. 3 ст. 15, ч. 3 ст. 185 або ч. 1 ст. 162 КК України, логічним та правомірним рішенням буде застосування більш м'якої правової норми, а саме призначення покарання виключно за порушення недоторканності житла. У випадках конкуренції ч. 2 ст. 162 КК України з нормами, що встановлюють відповідальність службових осіб за перевищення або зловживання службовими повноваженнями, перевагу слід віддавати спеціальній нормі, виносячи рішення в межах порушення службовою особою права на недоторканність житла.

Для чіткої диференціації аналізованого кримінального правопорушення від суміжних із ним, необхідно проводити всебічний порівняльний аналіз складів

кримінальних правопорушень, з метою встановлення, під який з них підпадає конкретне діяння. Важливо зазначити, що склади суміжних кримінальних правопорушень сконструйовані як кримінальні правопорушення з матеріальним складом. Для визнання їх закінченими в основному складі необхідно встановити мінімально достатній рівень суспільно небезпечних наслідків, а саме істотної шкоди правам чи свободам, які охороняються законом. Натомість, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 162 КК України, є кримінальним правопорушенням з формальним складом і вважається закінченим з моменту вчинення самого діяння, незалежно від настання шкідливих наслідків.

Отже, для правильної кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушенням недоторканності житла, необхідно провести повний порівняльний аналіз усіх елементів складу кримінального правопорушення (об'єкт, об'єктивна та суб'єктивна сторони, предмет та суб'єкт). Найважливішим є чітке визначення мети та мотиву діяння, що дозволяє відрізнити кримінальне правопорушення проти власності від порушення недоторканності житла. При цьому слід завжди керуватися принципами конкуренції норм та презумпції невинуватості.

Відмежування порушення недоторканності житла від умисного знищення чи пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства (ст. 270-1 КК України) здійснюється на основі спільності в предметах цих кримінальних правопорушень. Стаття 270-1 КК України встановлює відповідальність за умисні дії: (ч. 1) «спрямовані на знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства, якщо це призвело або могло призвести до неможливості експлуатації, порушення нормального функціонування таких об'єктів, що спричинило небезпеку для життя чи здоров'я людей або майнову шкоду у великому розмірі» [134]; (ч. 2) «учинені повторно або загальнонебезпечним способом» [134]; (ч. 3) «спричинили майнову шкоду в

особливо великому розмірі або загибель людини чи інші тяжкі наслідки» [134]. Згідно з приміткою 1 до цієї статті, «об'єктами житлово-комунального господарства в цій статті слід розуміти житловий фонд, об'єкти благоустрою, теплопостачання, водопостачання та водовідведення, а також їх мережі чи складові (кришки люків, решітки на них тощо)» [134]. Стаття 4 Житлового кодексу України визначає, що «житловий фонд утворюють жилі будинки, а також жилі приміщення в інших будівлях, що знаходяться на території України» [71]. Необхідно підкреслити, що дефініція «житловий фонд» не включає інше майно особи, яке також може бути об'єктом кримінального правопорушення, визначеного ст. 162 КК України. Зважаючи на місце розташування ст. 270-1 в Особливій частині КК України, обґрунтовано стверджувати, що це кримінальне діяння спрямоване на завдання шкоди суспільній безпеці, що і є його родовим об'єктом. У свою чергу, порушення недоторканності житла (ст. 162 КК України) посягає на інший родовий об'єкт – конституційні права та свободи людини і громадянина. Однак більш вагомою відмінністю між цими двома кримінальними правопорушеннями є різниця у їхніх безпосередніх об'єктах. Зокрема, кримінальне правопорушення, кваліфіковане за ст. 270-1 КК України, посягає на публічну безпеку в аспекті належного функціонування та експлуатації об'єктів житлово-комунального господарства. Натомість посягання на недоторканність житла не становить загрози для публічної безпеки, оскільки факт несанкціонованого проникнення до чужого помешкання не зумовлює небезпеку для життя та здоров'я невизначеного кола осіб, майна, будівель, навколишнього середовища чи нормативної діяльності підприємств, установ та організацій. Слід підкреслити, що предметом умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства (ст. 270-1 КК України), окрім житлового фонду, що є дотичним до предмета порушення недоторканності житла, також виступають об'єкти благоустрою, теплопостачання, водопостачання та

водовідведення, а також їхні мережі або компоненти (зокрема, кришки люків, решітки). Ураховуючи безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 270-1 КК України, обґрунтованим є висновок, що посягання на публічну безпеку в частині належної експлуатації та функціонування об'єктів житлово-комунального господарства здатне завдати шкоду невизначеному колу осіб, які можуть не бути пов'язаними з проживанням чи експлуатацією об'єктів житлово-комунального господарства, наприклад, випадковим перехожим або мешканцям сусідніх зі зруйнованими будинками. Отже, зазначене кримінальне правопорушення як неодмінну ознаку передбачає узагальненого потерпілого, у той час як в основному складі порушення недоторканності житла (ч. 1 ст. 162 КК України) потерпілим є особа, житло якої належить виключно на законних підставах (спеціалізований потерпілий). Ключовою відмінністю між цими двома кримінальними правопорушеннями є сукупність ознак, що характеризують об'єктивну сторону діяння. Якщо порушення недоторканності житла має більш широкий спектр проявів, то кримінальне правопорушення, кваліфіковане за ст. 270-1 КК України, з позиції об'єктивної сторони, проявляється у двох конкретних формах: по-перше, це знищення об'єктів житлово-комунального господарства, по-друге, їх пошкодження. При аналізі об'єктивної сторони кримінального правопорушення, визначеного ст. 162 КК України, було підкреслено, що концепція недоторканності житла чи іншого володіння не зводиться до фізичної цілісності відповідного приміщення або його складових. Іншими словами, зведення сутності права на недоторканність житла до простої заборони фізичного руйнування (наприклад, зламу дверей, розбиття вікон, умисного пошкодження конструкцій) призвело б до його ототожнення з майновими правами, такими як право розпорядження або користування. Відповідно, зникла б обґрунтованість окремого конституційного закріплення цього права та криміналізації його порушення.

Об'єктивна сторона умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства (ст. 270-1 КК України) за загальним визначенням являє собою кримінальне правопорушення з матеріальним складом, тобто юридична кваліфікація завершеного правопорушення залежить від настання суспільно небезпечних наслідків, чітко визначених у диспозиції ст. 270-1 КК України. Зокрема, якщо протиправна діяльність спричинила або могла спричинити неможливість використання, порушення належного функціонування зазначених об'єктів, що створило загрозу життю або здоров'ю громадян чи завдало значної майнової шкоди. У протилежність цьому об'єктивна сторона порушення недоторканності житла (ст. 162 КК України) має формальний склад кримінального правопорушення, де настання наслідків не є необхідним елементом об'єктивної сторони. Отже, незважаючи на спільність у предметі кримінальних правопорушень (житловий фонд як частина житла), ці статті відрізняються за родовим і безпосереднім об'єктами, конструкцією складу кримінального правопорушення (формальний проти матеріального) та характером заподіяної шкоди (індивідуальна проти загальної). Це дозволяє чітко розмежовувати діяння та правильно їх кваліфікувати.

Необхідність розмежування порушення недоторканності житла від кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, зумовлена збігом низки характерних ознак, що визначають їхні склади. Зокрема, юридичне формулювання зловживання владою або службовим становищем зводиться до констатації навмисного, з корисних мотивів чи інших приватних інтересів або в інтересах сторонніх осіб, застосування посадовою особою владних повноважень або службового статусу всупереч інтересам служби, якщо це призвело до значної шкоди правам, свободам та законним інтересам окремих громадян або державним чи суспільним інтересам, або інтересам юридичних осіб, що

охороняються законом. Водночас, конкретний зміст діяння, що становить його об'єктивну сторону, у КК України не роз'яснюється. З огляду на вищезазначене існують обґрунтовані підстави вважати, що зловживання владою або службовим становищем слід розуміти як будь-яке використання посадовою особою наданих їй повноважень, що суперечить інтересам державної служби. Ураховуючи обсяг службових чи владних повноважень, визначених для кожної конкретної посадової особи, не можна виключати, що подібні дії можуть проявлятися в неправомірному проникненні до житла або іншого володіння, здійсненні незаконного огляду чи обшуку, або незаконному виселенні. Водночас зазначені дії можуть кваліфікуватися як прояви об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України (порушення недоторканності житла). Зважаючи на те, що ч. 2 ст. 162 КК України передбачає більш суворе покарання за порушення недоторканності житла чи іншого володіння, учинене посадовою особою, питання про колізію між зазначеними правовими нормами стає особливо актуальним. Аналіз законодавчого формулювання кваліфікованого складу кримінального правопорушення, визначеного у ч. 2 ст. 162 КК України, свідчить про те, що підвищена суспільна небезпечність зумовлена особливим положенням службової особи та наданими їй владними повноваженнями. Однак істотним недоліком структури зазначеної норми є відсутність прямої вказівки на використання службовою особою владних чи службових можливостей. Формулювання ч. 2 ст. 162 КК України обмежується загальною констатацією: «Ті самі діяння, учинені службовою особою...». Така конструкція потенційно дозволяє кваліфікувати за ч. 2 ст. 162 КК України будь-які дії особи, що має статус службової, навіть якщо вони не пов'язані з її професійними обов'язками. Зокрема, несанкціоноване проникнення до житла колишньої дружини з метою вирішення особистих питань може бути формально кваліфіковане за ч. 2 ст. 162 КК України лише на підставі того, що особа є

службовою. На нашу думку, така правова охорона суспільних відносин не відповідає рівню суспільної небезпечності діяння, учиненого службовою особою в особистих цілях, та не узгоджується із цілями криміналізації діянь, скоєних посадовими особами з використанням влади або службового становища. Більше того, існуюча законодавча дефініція кваліфікованого складу кримінального правопорушення, закріплена у ч. 2 ст. 162 КК України, не дозволяє однозначно визначити, чи є дії службової особи за своєю суттю зловживанням владою, перевищенням влади або перевищенням службових повноважень. У науковій праці Жмура Ю.М. свого часу було обґрунтовано, що «ймовірність колізії між нормами ст. 162 КК України та положеннями Розділу XVII КК України, що регламентують злочини у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» [74, С. 189]. Зокрема, автор стверджував, що така конкуренція може виникати між ч. 2 ст. 162 КК України, яка передбачає відповідальність за ті ж діяння, учинені посадовою особою, та злочинними діяннями, визначеними у ст.ст. 364, 364-1, 365 та 365-1 КК України. «Діяння у формі незаконного проведення огляду чи обшуку в житлі чи іншому володінні особи може бути вчинене лише спеціальним суб'єктом злочину, тобто особою, уповноваженою на проведення таких слідчих дій. Такими особами виступають службові особи правоохоронних органів, які проводять дізнання або досудове слідство. Тому окремої уваги заслуговує відмежування положень ч. 2 ст. 162 КК України від положень ч. 3 ст. 364 КК України, яка встановлює відповідальність за дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені працівником правоохоронного органу» [74, С. 189].

Деякі автори вважають, що «у випадках, коли порушення недоторканності житла вчинювалось службовою особою і супроводжувалось насильством, застосуванням зброї або діями, що завдають болю чи ображають особисту гідність потерпілого, учинене слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 162 і ч. 2 чи 3 ст. 365

КК» [179]. Наведена позиція науковців, на думку Жмур Ю.М., є вимушено виправданою. Суть питання полягає в порушенні юридичної техніки при формуванні санкцій статей Особливої частини КК України, які передбачають відповідальність за одні й ті ж за характером діяння. Зокрема, перевищення влади або службових повноважень, яке виразилося в порушенні недоторканності житла, одночасно підпадає під ознаки діянь, передбачених ч. 2 ст. 162 та ч. 1 ст. 365 КК України. Санкція в обох випадках містить покарання у виді позбавлення волі на строк від 2 до 5 років, що відповідає злочину середньої тяжкості (щоправда, діапазон санкції ч. 1 ст. 365 КК України є ширшим за рахунок інших як основних, так і додаткових покарань). «Загальна ж норма, якою є ст. 365 КК України, за перевищення влади або службових повноважень, якщо воно супроводжувалося насильством або погрозою застосування насильства, застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями (ч. 2 ст. 365 КК України), передбачає значно більше покарання (від 3 до 8 років позбавлення волі), ніж передбачене ч. 1 цієї статті» [74, С. 190]. На думку Жмура Ю.М., розмежування між нормами Розділу XVII КК України слід здійснювати, застосовуючи принципи вирішення колізії між загальною і спеціальною нормами. У разі конкуренції, загальна норма охоплює ширший спектр протиправних дій, тоді як спеціальна норма, навпаки, обмежує їх, охоплюючи лише конкретні випадки. Проте спеціальна норма характеризується більшою кількістю ознак, що відрізняють її від загальної. Спеціальна норма містить усі суттєві характеристики загальної норми, конкретизуючи один або декілька з її аспектів. Застосування спеціальної норми є пріоритетним, незалежно від того, чи передбачає вона більш суворе або менш суворе покарання порівняно з загальною нормою. Зокрема, положення ч. 2 ст. 162 КК України за змістом являє собою спеціалізований вид зловживання владою або службовим становищем, а також перевищення

службових повноважень. Це зумовлено тим, що з усього спектру дій, які можуть кваліфікуватися як зловживання або перевищення, криміналізовані лише ті, що порушують недоторканність житла чи іншого володіння. Відповідно, перевагу слід надавати саме цій нормі [74, С. 190-191]. Отже, диспозиції статей 364, 364-1, 365 КК України передбачають кримінальні правопорушення з матеріальною структурою. Для констатації їх завершеності в базовому складі необхідним є встановлення мінімального порогу суспільно небезпечних наслідків, що кваліфікуються як значна шкода правам, свободам та інтересам фізичних осіб, державним чи суспільним інтересам, або інтересам юридичних осіб, що охороняються законом. Натомість кримінальне правопорушення, визначене ст. 162 КК України, має формальну структуру і вважається закінченим із моменту здійснення самого діяння, незалежно від наявності шкоди. Порушення недоторканності житла, учинене службовою особою, слід кваліфікувати згідно з ч. 2 ст. 162 КК України як окремий склад кримінального правопорушення, що має пріоритет перед загальними положеннями щодо зловживання службовим становищем (ст.ст. 364, 365 КК). Однак існують певні законодавчі недоліки, які потребують усунення для більш точної та справедливої кваліфікації.

3.2. Кваліфікуючі ознаки порушення недоторканності житла

У теорії кримінального права під кваліфікуючими ознаками розуміють «передбачені законом притаманні частині злочинів відповідного виду суттєві обставини, що відбивають типовий, значно змінений порівняно з основним складом злочину ступінь суспільної небезпечності вчиненого й особи винного та вплив на законодавчу оцінку вчиненого й міру відповідальності» [58, С. 48]. Кваліфікуючі ознаки, поряд з іншими кримінально-правовими засобами,

виконують «функцію диференціації кримінальної відповідальності, установлюючи нові, підвищені порівняно з передбаченими санкціями за злочин з основним складом межі типового покарання» [159, С. 366]. У кримінальному праві кваліфікуючі ознаки слугують інструментом для розмежування кримінальної відповідальності, дозволяючи виокремлювати суспільно небезпечні види діянь та встановлювати в законі нові межі покарань, що перевищують передбачені за основний склад кримінального правопорушення. Зокрема, ст. 162 КК України передбачає такі кваліфікуючі обставини, як учинення кримінального правопорушення службовою особою або із застосуванням насильства чи погрозою його застосування. Хоча перелік засобів диференціації здається достатньо широким, їх непослідовне застосування може призвести до розмивання меж між покараннями за основний та кваліфікований склади кримінальних правопорушень, що, у свою чергу, може спричинити невідповідність між суворістю покарання та ступенем суспільної небезпечності і завданою шкодою від певного кримінального правопорушення.

Згідно зі ст. 67 КК України, перелік обтяжуючих покарання обставин має розширений характер. Дані обставини виходять за межі диспозиції кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, і слугують підставою для суду при визначенні більш суворої міри покарання в межах санкції зазначеної статті. Однак в окремих випадках конкретна обтяжуюча обставина може бути інтегрована як кваліфікуюча ознака певного складу кримінального правопорушення. У таких ситуаціях при призначенні покарання суд не має права враховувати її як обтяжуючу (згідно зі ст. 67 КК України), оскільки вона вже була врахована при кваліфікації діяння. Як уже було зазначено раніше, ч. 2 ст. 162 КК України передбачає відповідальність за кваліфікуючі (обтяжуючі) види діяння, зазначені в указаній диспозиції статті. До них належать: учинення його службовою особою; із застосуванням насильства чи з погрозою його

застосування.

Розпочнемо аналіз першої кваліфікуючої ознаки. Вказівка у ч. 2 ст. 162 КК України на вчинення діяння службовою особою як на обтяжуючу обставину кримінального правопорушення визначає, що суб'єктом за цією частиною статті є спеціальний суб'єкт – посадова особа. Слід підкреслити думку Гончар Т. О., яка визначає, що поняття службової особи було спочатку викладене в розділі «Злочини у сфері службової діяльності» (у теперішній редакції КК України «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язані з наданням публічних послуг») та логічно, що мало б стосуватися тільки статей цього розділу. Проте науковці обґрунтовували наскрізність цього кримінально-правового визначення, тобто необхідність його застосування до всіх випадків уживання в тексті кримінального закону поняття «службова особа». Вони обґрунтували це тим, що «використання єдиного визначення у всіх статтях КК України, допомогло б усунути непорозуміння, що можуть виникати» [48, С. 171-177]. Навроцький В. О. та Брич Л. П., зазначають, що «поняття «службова особа» – це одне з наскрізних кримінально-правових понять, тому його зміст однаково поширюється на всі норми КК України, у яких передбачено вчинення злочину службовою особою, а не лише на ті, що розміщені у розділі XVII «Злочини у сфері службової діяльності». Це відповідає засадничому положенню законодавчої техніки, яке передбачає презумпцію того, що однакові поняття вживаються з однаковим значенням у межах усього нормативного акта й навіть усієї системи законодавства» [172, С. 59; 65, С. 126]. Слід погодитися з думкою про те, що «застосування законодавчих дефініцій у текстах нормативно-правових актів – один зі способів забезпечити ясність нормативного припису та зрозумілість наміру законодавця» [245, С. 28]. Будь-яке визначення відображає предмет не повністю, воно відображає лише суттєві ознаки, залишаючи поза змістом низку інших властивих предмету ознак.

Водночас «сукупність таких істотних ознак має бути достатньою для реалізації двох пізнавальних (гносеологічних) завдань, що виконує визначення: з'ясувати властивості визначуваного предмета та відмежувати його від інших суміжних предметів чи явищ» [56, С. 182]. Така позиція щодо наскрізного використання нормативного визначення поняття службової особи стосовно всього КК України сприймалася і правозастосовною практикою як беззаперечна. Таким чином, за чинним КК України у його початковій редакції службовими особами, у всіх випадках уживання цього поняття у тексті КК України, уважались особи, які «постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з використанням організаційно-розпорядчих, адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням» [56, С. 182].

Варто підкреслити, що в чинному КК України дефініція «службова особа» зафіксована у ч. 3 ст. 18 КК України та застосовується в усіх ситуаціях, за винятком статей 364, 368, 368-5, 369. Для цих статей чинне визначення, установлене законодавцем у примітці 1 до ст. 364. Разом з тим, ч. 4 ст. 18 КК України розширює перелік осіб, що підлягають кримінальній відповідальності за відповідні протиправні діяння. Таким чином, у ч. 3 та ч. 4 ст. 18 КК України закріплено універсальне поняття службової особи, а в примітці 1 до ст. 364 – особливе. Отже, слід констатувати, що в законодавстві та науці відсутнє консолідоване розуміння єдиного терміна. Тому постає необхідність у формуванні уніфікованого змісту для різних галузей. Громко В.Я. здійснив аналіз їхніх загальних ознак як спеціального суб'єкта кримінального правопорушення, та в чинному КК України виокремив три види службових осіб за сферою регулювання суспільних відносин: «службові особи, які виконують функції представника влади або місцевого самоврядування; службові особи юридичної

особи державної або комунальної власності, які виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції; службові особи, які виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції юридичної особи приватного права. Щодо службових осіб підприємств, установ чи організацій, що виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції, то суспільна небезпечність цих діянь не повинна залежати від форми власності підприємства, адже всі форми власності є рівними перед законом» [56, С.187]. До поняття службової особи також належать посадові особи публічного права, котрі на постійній, тимчасовій основі або за особливими повноваженнями реалізують функції представника державної влади чи місцевого самоврядування, а також займають посади на постійній чи тимчасовій основі в державних органах або в органах місцевого самоврядування.

Отже, слід констатувати, що посадові особи є значущим спеціальним суб'єктом, який відіграє важливу роль у суспільстві. Їхні характерні ознаки визначаються не лише положеннями КК України, а й іншими нормативно-правовими актами, зокрема, Законом України «Про державну службу» [203] та Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування» [207], які слугують додатковим джерелом інформації для характеристики даного спеціального суб'єкта. У подібних ситуаціях галузь законодавства, що межує з кримінальним правом, містить суттєві положення та дефініції, що не лише доповнюють норми кримінального законодавства, а й безпосередньо впливають на їх зміст. Спеціалізація кримінальної відповідальності, зокрема через конструювання норм зі спеціальним суб'єктом, суттєво впливає на диференціацію відповідальності та покарання. Прикладом цього є ст. 162 КК України, де ч. 2 передбачає кваліфікуючу ознаку – учинення діяння службовою особою [134]. Формулювання диспозиції, яке не містить конкретизації ознак службової особи, породжує дискусії в науковому середовищі щодо коректності

кваліфікації. Зокрема, виникають труднощі при розмежуванні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 162 КК України, від кримінальних правопорушень, передбачених розділом XVII КК України (у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг), а саме ст.ст. 364, 364-1, 365 та 365-1 КК України. Жмур Ю.М. зауважує, що серйозною вадою конструкції цієї норми є те, що в ній відсутнє посилання на використання службовою особою влади або свого службового становища. Норма ч. 2 ст. 162 КК України обмежується лише вказівкою «Ті самі дії, учинені службовою особою...». Така ситуація формально дає можливість кваліфікувати за ч. 2 ст. 162 КК України дії будь-якої службової особи, навіть якщо вони не пов'язані з її професійною діяльністю. Так незаконне проникнення до житла своєї колишньої дружини для з'ясування стосунків, повинне бути кваліфіковане за ч. 2 ст. 162 КК України саме за ознакою вчинення діяння службовою особою. Автор вважає, що «таке нормативне забезпечення охорони суспільних відносин, не відповідає ступеню суспільної небезпечності вчиненого службовою особою діяння та не узгоджується із задачами криміналізації діянь вчинених службовими особами з використанням влади чи службового становища (службових повноважень)» [77, С. 189]. Під час здійснення кваліфікації, зокрема, постає проблема розмежування конкуренції між ч. 2 ст. 162 КК України та зловживанням владою або службовим становищем (ст. 365 КК України). Обидві статті (ч. 2 ст. 162 КК України та ст. 365 КК України) вирізняються власними специфічними ознаками, які необхідно враховувати при кваліфікації. Так диспозиція ст. 162 КК України передбачає відповідальність за вчинення протиправних дій (неправомірне проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду або обшуку, а також незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян), котрі в цілому притаманні зловживанню владою або службовим становищем, коли посадова особа виходить за межі наданих їй прав, діючи в

протизаконний спосіб (за допомогою неправомірних методів) [109, С. 499; 3, С. 217, 239]. У випадку зловживання владою чи службовими повноваженнями службова особа, діючи в межах наданих їй законодавством повноважень, здійснює їх реалізацію у спосіб, що суперечить належному виконанню службових обов'язків та інтересам державної служби [109, С. 499]. Ураховуючи викладене, ст. 365 КК України слід класифікувати як загальну норму, натомість ч. 2 ст. 162 КК України має розглядатися як спеціальна норма. Дане твердження знаходить підтримку, зокрема, у працях П.П. Андрушка та А.А. Стрижевської [3, С. 241], а також положеннях постанови пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» [210]. Порівняльний аналіз диспозицій ч. 2 ст. 162 КК України та ст. 365 КК України виявляє, що в статті, яка містить загальну норму (ст. 365 КК України), обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення є суспільно небезпечні наслідки, а саме спричинення істотної шкоди правам та інтересам фізичних осіб, що охороняються законом, або державним чи суспільним інтересам, або інтересам юридичних осіб. Ці наслідки можуть, зокрема, виражатися в порушенні прав та свобод людини і громадянина, які захищені Конституцією України чи іншими законами [210]. У той час як диспозиція спеціальної норми (ч. 2 ст. 162 КК України) не містить вказівки на настання суспільно небезпечних наслідків, тому постає логічне питання щодо необхідності врахування збільшеної суспільної небезпечності діяння при кваліфікації, якщо така передбачена в загальній нормі. Один із поширених поглядів, висловлених Навроцьким В.О., полягає в тому, що проблему загострює незбалансованість санкцій загальної і спеціальної норм, оскільки «спеціальна норма по суті містить привілейований вид злочину» [169, С. 473]. Вирішення питання про відмежування розглядуваної норми Розділу XVII КК України, необхідно здійснювати за правилами подолання конкуренції загальної та спеціальної норми.

За своїм змістом положення ч. 2 ст. 162 КК України є спеціальним видом зловживання та перевищення службовою особою своїх повноважень, оскільки з усіх можливих дій, які утворюють зловживання чи перевищення, криміналізуються «лише ті, що порушують недоторканність житла чи іншого володіння. З огляду на це перевага повинна віддаватися саме цій нормі» [77, С. 190-191].

Відповідні питання стосовно коректної кваліфікації за ч. 2 ст. 162 КК України, зокрема в контексті застосування кваліфікуючої ознаки вчинення злочину службовою особою, спонукають нас звернутися до практики деяких кримінальних кодексів іноземних держав, які аналогічну ознаку також передбачають у положеннях, що регламентують недоторканність житла, хоча й у дещо іншій формі. Наприклад, КК Республіки Молдова у ст. 179 (3) містить спеціальну кваліфікуючу ознаку «з використанням службового становища» [124, С. 339]; КК Республіки Болгарія у ч. 1 ст. 170 передбачає серед інших ознак «зловживання владою» як спосіб учинення діяння [125, С. 108]; КК Королівства Іспанія ст. 204 передбачає кримінальну відповідальність «посадової особи, яка вийшла за дозволені законом межі і використала своє службове становище» [123, С. 107]; КК Грузії у ч. 3 ст. 160 передбачено «з використанням службового становища ...» [122, С. 93-94]; КК Республіки Таджикистан у ч. 2 ст. 147 передбачає «використання службового становища» [129, С. 95-96]; КК Азербайджанської Республіки у ст. 157.3 - «...службовою особою з використанням свого службового становища» [121, С. 125]; КК Республіки Казахстан ч. 3 ст. 149 передбачає «особою з використанням свого службового становища» [121, С. 317]. Таким чином, релевантний досвід згаданих країн у царині встановлення аналогічної ознаки (увчинення службовою особою діяння, передбаченого ч. 2 ст. 162 КК України) може бути імплементований. На нашу думку, це сприятиме звуженню спектру питань, що стосуються змістових та

сутнісних характеристик, які визначаються у ч. 2 ст. 162 КК України, а саме у формулюванні «ті самі дії, учинені особою з використанням службового становища».

Другою кваліфікуючою ознакою порушення недоторканності житла є застосування насильства чи з погрозою його застосування [134]. Згідно з визначенням, наведеним у філософському енциклопедичному словнику, «фізичний вплив розуміється як застосування сили або створення загрози її застосування. У найширшому смисловому контексті «сила» – це вияв свавілля та його здійснення відповідно до намірів певного суб'єкта. З огляду на це, насильство є обмеженням, аж до зведення нанівець можливостей вільної життєдіяльності індивідів та людських спільнот. Зазнавати насильства – означає втрачати свободу» [242].

Відсутність дефініції поняття «насильство» в кримінальному законодавстві України контрастує з його використанням в Особливій частині КК України. Термін «насильство» фігурує у двох основних контекстах: по-перше, як узагальнююче поняття, що не має чіткого нормативного визначення щодо обсягу його складових елементів, та, по-друге, як насильство, ознаки якого деталізовані в окремих статтях КК України, наприклад, домашнє насильство (фізичне, психологічне, економічне) або сексуальне насильство. Термін «насильство» не закріплено кримінально-правовими нормами, а в науковій літературі насильство визначають як «дію або бездіяльність однієї людини стосовно іншої, що завдає шкоди здоров'ю, як фізичному, так і психічному, принижує почуття честі й гідності» [152, С. 255]. За твердженням Самощенко І.В., у КК України поняття «насильство» не використовується в якомусь іншому розумінні, крім фізичного впливу на людину (особу, особистість) [224, С. 94]. Традиційно під поняттям «насильство» в доктрині кримінального права розуміють насильство двох видів: фізичне і психічне [60, С. 42; 146, С. 139; 184, С. 62]. Згідно з твердженням

Олішевського О.В., до фізичного насильства, з точки зору семантики, слід відносити «вплив на тілесну недоторканність, здоров'я чи життя особи проти, поза, а в деяких випадках за її волею шляхом використання фізичної сили людей чи тварин, технічних засобів, уражуючих факторів і властивостей інших об'єктів матеріального світу або різних явищ природи» [184, С. 62]. Гумін О.М. уважає під фізичним насильством «умисне порушення фізичного здоров'я чи посягання на життя (фізичні блага), тобто сутність фізичного насильства полягає у нанесенні однією особою іншій побоїв, тілесних ушкоджень, незалежно від тяжкості та заподіяння смерті» [57, С. 71]. Отже, під дефініцію «фізичне насильство» підпадають як конкретні форми фізичного впливу на індивіда (наприклад, удари, побиття тощо), так і результати зазначеного впливу, що проявляються у вигляді шкоди для життя або здоров'я особи (смерть, тілесні ушкодження). У кримінальному законодавстві ступінь тяжкості тілесних ушкоджень або характер застосованого насильства відіграють ключову роль у визначенні кваліфікації кримінального правопорушення. Залежно від цих факторів діяння може бути розцінене як таке, що не становить серйозної загрози для життя чи здоров'я потерпілого, або ж навпаки, кваліфікуватися як небезпечне для їхнього життя та фізичного благополуччя. Іншими словами, оцінюється потенційний ризик та наслідки завданої шкоди. Пленум Верховного суду України у своїй постанові від 06 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику про злочини проти власності» зазначив, що під насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого розуміють умисне заподіяння легкого тілесного ушкодження, що не спричинило короткочасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності, а також учинення інших насильницьких дій (завдання удару, побоїв, незаконне позбавлення волі) за умови, що вони не були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння. Небезпечне для життя чи здоров'я насильство – це «умисне заподіяння потерпілому легкого тілесного

ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжке тілесне ушкодження, а також інші насильницькі дії, які не призвели до вказаних наслідків, але були небезпечними для життя чи здоров'я в момент їх учинення. До них слід відносити, зокрема, і насильство, що призвело до втрати свідомості чи мало характер мордування, придушення за шию, скидання з висоти, застосування електроструму, зброї, спеціальних знарядь тощо» [208].

Психічне насильство в кримінальному праві – це «суспільно небезпечний, протиправний та умисний вплив на психіку і психічні процеси особи або групи осіб, що здійснюється з ворожих, негативістських чи інструментальних мотивів проти, усупереч або поза волею таких осіб, що завдає чи може завдавати фізичної або психічної шкоди» [61, С. 137]. Розглядаючи сутність психологічного насильства як елементу кримінального права, Собко Г.М. формулює висновок, що «психічне насильство – це передбачена КК України суспільно небезпечна умисна інформаційна дія спрямована на психіку іншої особи з метою придушення, підкорювання волі та здатності на вільне самовираження, яке спрямовано на тимчасову нейтралізацію свідомості, шляхом: погрози застосування фізичного насильства до потерпілої особи або до близьких родичів, погрози пошкодження чи знищення майна, примусу, примушування, тероризування, впливу, гіпнозу, обману чи довірчого ставлення, що завдало або могло завдати шкоду емоційному стану, здоров'ю, соціальним, економічним або політичним інтересам, порушення її особистої недоторканності, а також заподіяти психічні травми потерпілій особі» [229, С. 769]. У юридичній літературі, як констатує Карп'юк М., «склалося декілька підходів до тлумачення поняття «насильство»: 1) насильство як будь-який примус злочинцем іншої людини до дії або бездіяльності проти її волі за допомогою фізичного або психічного впливу на останню; 2) насильство як засіб досягнення злочинної мети

шляхом застосування фізичної сили; 3) насильство не тільки як засіб учинення злочинів, а і як мета їх учинення» [86, С. 307]. Насильство є крайньою формою, найбільш гострим і небезпечним проявом агресії [10]. Аналіз різних підходів до поняття насильства дозволяє окреслити найбільш суттєві ознаки: 1) насильство здійснюється проти або поза волею потерпілого; 2) насильство пов'язане з фізичним та/або психічним впливом на потерпілого; 3) застосування насильства може заподіяти шкоду потерпілому; 4) насильство може бути як засобом досягнення мети, так і метою. Людина як жива система, що являє собою нерозривну єдність фізичного і духовного, біологічного і соціального, може бути об'єктом різних способів впливу, які можна поділити на два види: фізичний і психічний. Такий підхід зумовлюється, насамперед, предметом впливу. Будь-які соціально значущі зусилля людини, що виявляються в її поведінці, мають предмет (об'єкт) своєї дії. Предмет людської діяльності індивідуалізує поведінку, є критерієм для розмежування людських учинків. У літературі предмет насильницького впливу позначається як людина, організм людини тощо [81, С. 145]. На нашу думку, найбільш прийнятним є тлумачення насильства як методу вчинення злочину, запропоноване О. Ігнатовим: під насильством як способом учинення злочину слід розуміти «умисний, протиправний енергетичний вплив на органи і тканини організму людини, їх фізіологічні функції, шляхом використання матеріальних факторів зовнішнього середовища (механічних, фізичних, хімічних і біологічних) та/або вплив на її психіку шляхом інформаційного впливу, що вчиняється шляхом дії або через бездіяльність всупереч або поза її (людини) волі, здатний заподіяти смерть, фізичну та/або психічну травму, а також обмежити свободу волевиявлення або дій людини» [81, С. 150]. У теоретичному дискурсі насильство концептуалізується як діяння, пов'язані з умисним заподіянням фізичної та психічної шкоди людині [84], тому застосування насильства як таке не має градацій: воно або фіксується в контексті

скоєння кримінального правопорушення, або відсутнє. Згідно з тлумаченнями КК України, термін «наси́льство» у контексті кримінального правопорушення, визначеного ч. 2 ст. 162 КК, включає будь-яке фізичне насильство. Під насильством слід розуміти фізичне насильство як небезпечне, так і безпечне для життя і здоров'я потерпілого: умисне спричинення легкого тілесного ушкодження (ст. 125 КК), нанесення побоїв (ст. 126 КК). Якщо потерпілому спричиняється умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122 КК), умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК) або смерть (ст. 115 КК), то винний відповідає за сукупністю статей КК, що передбачають відповідальність за посягання на здоров'я та життя і за порушення недоторканності житла [132]. Наша позиція полягає в тому, що дефініція «наси́льство» як визначальна риса порушення недоторканності житла у складі кримінального правопорушення, регламентованого ч. 2 ст. 162 КК, містить у собі як фізичний вплив, що не становить загрози життю чи здоров'ю особи (ч. 2 ст. 162 КК), так і психологічний тиск, що проявляється в загрозі застосування фізичного впливу аналогічного характеру. Погроза застосування насильства виражається в залякуванні потерпілого застосуванням до нього фізичного насильства і має бути реальною. «Погроза насильством» становить залякування застосуванням насильства щодо потерпілого або інших осіб. Така погроза зазначається в статтях КК, де закріплюється одним із двох способів: як самостійне кримінальне правопорушення або як спосіб учинення кримінального правопорушення. Зазвичай погрози визначаються за своїм певним змістом, окрім випадків, передбачених ч. 2 ст. 162 КК, де вказується лише на сам факт погрози. У вказаних випадках висловлена погроза охоплюється ознаками ч. 2 ст. 162 КК, і додаткової кваліфікації за ст. 129 КК чи ст. 195 КК не потребує [132].

Згідно із ч. 2 ст. 162 КК України під порушенням недоторканності житла, поєднаним із застосуванням насильства або загрозою його застосування, яке не

становить небезпеки для життя чи здоров'я особи, розуміється незаконне проникнення до житла, супроводжуване фізичним впливом, що не спричиняє реальної загрози життю чи здоров'ю потерпілого, або висловленням наміру застосувати такий вплив.

Слід констатувати, що аналогічна риса наявна в положеннях кримінального законодавства іноземних держав, зокрема, у ст. 179 КК Республіки Молдова (застосування насильства чи погрозою його застосування) [124, С. 339]; ч. 1 ст. 170 КК Республіки Болгарія (використання сили, залякувань) [125, С. 108]; ст. 157.3 КК Азербайджанської Республіки (із застосуванням насильства чи загрози його застосування) [121, С. 125]; ст. 202 КК Королівства Іспанія (із застосуванням насильства або залякування) [123, С. 107]; ч. 3 ст. 160 КК Грузії (із застосуванням насильства або з погрозою насильства) [122, С. 93-94]; ст. 147 КК Республіки Таджикистан (із застосуванням насильства або погрози його застосування) [129, С. 95-96]; ст. 149 КК Республіки Казахстан (із застосуванням насильства або погрози його застосування) [121, С. 317]; ст. 226-4 КК Французької Республіки (погроз та примусу) [139, С. 134]; ст. 178 КК Чеської Республіки (насильство або погроза прямого застосування насильства) [141, С. 114]; ст. 165 КК Литовської Республіки (насильство, іншим способом проти волі власника чи інших уповноважених осіб) [127, С. 92]. Отже, з огляду на зміст усі наведені ситуації щодо визначення закріпленої ознаки демонструють подібність і здебільшого тотожність до українському підходу. Ознака охоплює, зокрема, такі форми поведінки, як погроза, примус, залякування та інші подібні дії.

Для всебічного вдосконалення кваліфікуючих ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, поряд з аналізом відповідності вітчизняного кримінального законодавства нормам, що охороняють суспільні відносини у сфері недоторканності житла, доцільно звернутися до досвіду зарубіжних країн. Дослідження відповідних положень

кримінальних кодексів іноземних держав дозволить виявити додаткові ознаки, потенційно придатні для імплементації в КК України. Зокрема, заслуговують на увагу такі кваліфікуючі обставини, закріплені в кримінальному законодавстві: КК Республіки Молдова, – учинення організованою злочинною групою або злочинною організацією; КК Грузії – спричинення значної шкоди, учинення групою осіб; КК Республіки Таджикистан – незаконна установка в житловому приміщенні підслуховуючих або інших спеціальних пристроїв; КК Республіки Казахстан – учинення групою осіб, у нічний час; КК Французької Республіки – використання обману, самоуправства; КК Чеської Республіки – подолання перешкод, спрямованих на недопущення проникнення до приміщення, учинення діяння із застосуванням зброї стосовно щонайменше двох осіб; КК Республіки Болгарія – використання хитрощів, обману, спеціальних технічних засобів, учинення в нічний час, озброєною особою або двома чи більше особами.

Аналізуючи критерії, що конституюють склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, слід констатувати, що визначені законодавцем ознаки, попри наявні недоліки, несуттєво впливають на ефективність превентивної функції даного кримінального правопорушення, особливо у випадках кваліфікованих складів. Звернення до правового досвіду окремих іноземних держав демонструє наявність у відповідних статтях, спрямованих на захист недоторканності житла, додаткових кваліфікуючих ознак, які могли б бути інтегровані до ст. 162 КК України. Доцільно розглянути можливості встановлення форм співучасті, таких як учинення злочину організованою злочинною групою чи злочинною організацією, або групою осіб. Також заслуговує на увагу встановлення способів учинення кримінального правопорушення, зокрема, з використанням незаконно встановлених підслуховуючих або інших спеціальних пристроїв, спеціальних технічних засобів. Окрім цього, слід розглянути можливість виокремлення вчинення діяння

із застосуванням зброї щодо двох або більше осіб, з озброєною особою або двома чи більше особами, використанням обману, хитрості, брехні, самоуправства, а також вчинення у нічний час як обтяжуючих обставин. Уважаємо доцільним закріплення у ч. 2 ст. 162 КК України таких обтяжуючих обставин, як учинення кримінального правопорушення групою осіб та з неправомірним використанням спеціалізованих технічних пристроїв. У зв'язку із цим, пропонується така редакція ч. 2 ст. 162 КК України: «2. Ті самі діяння, учинені суб'єктом із використанням службового становища або із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування або вчинені групою осіб або з використанням спеціальних технічних засобів» [19, С. 255-261].

3.3. Покарання за порушення недоторканності житла

Важливим елементом утілення кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні посягання на різноманітні суспільні відносини, включаючи кримінальні правопорушення, передбачені ст. 162 КК України, виступає покарання. Таким чином, дослідження санкцій, установлених за кримінальне правопорушення, визначене ст. 162 КК України, дозволяє оцінити ступінь суспільної небезпечності відповідного діяння, а також встановити адекватність призначених покарань досягненню цілей покарання. Так Денисова Т.А. зазначає: «Санкція – це обов'язковий складник статті (або частини статті) Особливої частини КК України, який містить у собі модель виду й обсягу покарання, адекватного суспільній небезпечності злочинного діяння. Санкція розкриває правовий аспект кримінального покарання, указуючи на його вид та обсяг, виконуючи при цьому роль моделі кримінального покарання, передбаченого за вчинений злочин. Однією з основних особливостей запропонованого визначення

є вказівка на те, що санкція обов'язково має бути адекватною, справедливою, тобто величина санкції кримінально-правової норми повинна перебувати в прямій залежності від реальної суспільної небезпечності того діяння, яке описується в диспозиції, й узгоджуватися з іншими санкціями, а також бути сумірною з рівнем соціальної значущості тих чи інших благ і свобод, які втрачає або в яких обмежується засуджений» [64, С. 135]. Відповідно «санкція має відповідати суспільній небезпечності діяння, надавати можливості індивідуалізувати покарання, ураховуючи принципи та загальні засади призначення покарання. Ступінь небезпечності вчиненого протиправного діяння виступає основним критерієм для встановлення змісту та характеру санкції» [98, С. 96]. Книженко О.О. у своїй роботі вказує, що «матеріальною основою санкції є суспільна небезпечність, яка виявляється не тільки в суспільній небезпечності діяння, суспільній небезпечності наслідку, суспільної небезпечності винного, а й в оцінці значущості об'єктів посягання» [89, С. 84]. У зв'язку із цим автор пропонує як першочергове завдання побудови моделі санкцій визначити ієрархічність системи суспільних відносин – об'єктів посягання як початкового фактору створення системи санкцій й визначення меж кожної конкретної санкції. На переконання науковця, «указана система може бути побудована на двох рівнях (за родовими та безпосередніми об'єктами) й охоплювати всі об'єкти посягання, розташовуючи їх у певному порядку, який зростає чи зменшується залежно від ступеня соціальної значущості відносин» [89, С. 84].

Наступним важливим аспектом є забезпечення відповідності санкції, установлені за конкретне кримінальне правопорушення, санкціям, передбаченим за аналогічні діяння, що характеризуються схожим видом і ступенем суспільної небезпечності. Крім того «визначена санкція повинна передбачати можливість індивідуалізації покарання, ураховуючи фундаментальні принципи та загальні засади його призначення. У процесі

призначення покарання відносно визначені санкції дозволяють індивідуалізувати покарання, урахувавши ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини що пом'якшують або обтяжують покарання. Відносно визначені санкції встановлюють мінімальні та максимальні межі призначеного покарання (позбавлення волі на строк від ... до ... років) та можуть передбачати лише максимальні межі покарання» [226, С. 228]. Установлюючи в Кримінальному кодексі відносно визначені санкції, законодавець надає суду можливість, урахувавши специфіку конкретної кримінальної справи, у ході судового розгляду обрати покарання, яке буде необхідним і достатнім для виправлення засудженого та запобігання вчиненню ним нових кримінальних правопорушень. Як зауважує Шинальський О.І., «для надання можливості індивідуалізувати покарання законодавець, установлюючи норми, що регулюють застосування покарань, урахує всю різноманітність життєвих ситуацій, які можуть виникнути на практиці, і вже в самому законі намагається хоча б у загальній формі сформулювати відповідні положення, які б індивідуалізували призначення покарання» [253, С. 15].

Санкції повинні будуватися на принципах доцільності, обґрунтованості, законності, рівності громадян перед законом, гуманізму, вини, справедливості, невідворотності кримінальної відповідальності, індивідуалізації покарання та економії заходів кримінально-правового впливу. Принципи обґрунтованості, справедливості, доцільності та вини можна охарактеризувати таким чином: санкції мають відповідати змісту суспільно небезпечного діяння, від якого охороняє суспільство кримінально-правова норма. Це означає, що «якщо санкції деяких норм Особливої частини КК збігаються, то повинен збігатися і суспільно небезпечний рівень цих дій, і навпаки, якщо суспільна небезпечність діяння приблизно однакова, то повинний збігатися розмір санкції» [98, С. 102].

Досліджуючи санкцію (покарання), передбачену у ст. 162 КК України, слід

визначитися з відповідністю всіх вищезазначених постулатів, а також з'ясувати практичну реалізацію всіх законодавчих вказівок. Відповідно до ст. 162 КК України, санкції за порушення, передбачені цією статтею, варіюються в залежності від кваліфікуючих ознак. Зокрема, ч. 1 ст. 162 КК України передбачає такі види покарань: штраф у розмірі від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, виправні роботи на строк до двох років або обмеження волі на строк до трьох років, що кваліфікується як кримінальний проступок. У разі вчинення діянь, передбачених ч. 2 ст. 162 КК України, установлюється покарання у виді позбавлення волі на строк від двох до п'яти років, що класифікується як нетяжкий злочин [134]. Установлення конкретних закономірностей у поточній судовій практиці стосовно адекватності передбачених санкцій у ст. 162 КК України досягненню цілей покарання здійснюється шляхом аналізу статистичної звітності за формою № 6 («Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види покарань»), що охоплює дані про призначення конкретних видів та строків покарань. Дослідження охоплює відомості за період з 2019 по 2024 рр. [231].

У 2019 р., згідно з положеннями частин 1 та 2 ст. 162 КК України, було винесено обвинувальні вироки стосовно 220 осіб. Структура засуджених осіб розподіляється таким чином: 207 осіб визнано винними за ч. 1, а 17 осіб – за ч. 2. Відносно осіб, засуджених за ч. 1, застосовувалися такі види покарань: позбавлення волі було призначено 15 особам (зокрема: строк покарання від 1 до 2 років включно – 2 особи, від 2 до 3 років включно – 5 осіб, від 3 до 5 років включно – 7 осіб, від 5 до 10 років включно – 1 особа); обмеження волі було застосовано до 12 осіб; громадські роботи були призначені 1 особі; штраф було накладено на 124 особи. Кількість осіб, щодо яких покарання було визначено за сукупністю злочинів, становить 31 випадок. Кількість осіб, покараних за сукупністю вироків, дорівнює 23 випадки. Щодо засуджених за ч. 2,

застосовувалися такі санкції: позбавлення волі було призначено 3 особам (зокрема: строк покарання від 1 до 2 років включно – 1 особа, від 2 до 3 років включно – 1 особа, від 3 до 5 років включно – 1 особа); громадські роботи були призначені 1 особі. У випадках засудження за ч. 2, покарання за сукупністю злочинів було призначено 2 особам, а за сукупністю вироків – також 2 особам.

У 2020 р., за результатами розгляду кримінальних проваджень, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 162 КК України, обвинувальні вироки винесено стосовно 327 осіб. З цієї кількості, 308 осіб засуджено за ч. 1, а 19 осіб – за ч. 2. До осіб, засуджених за ч. 1, застосовано такі види кримінальних покарань: 24 особи – позбавлення волі (зокрема: 4 особи – на строк 1 рік, 3 особи – на строк від 1 року до 2 років включно, 6 осіб – на строк від 2 до 3 років включно, 8 осіб – на строк від 3 до 5 років включно, 3 особи – на строк від 5 до 10 років включно); 25 осіб – обмеження волі, 2 особи - виправні роботи, 3 особи – громадські роботи; 178 особам призначено покарання у виді штрафу. У випадках призначення покарання за сукупністю злочинів, таких осіб налічується 28 випадків; за сукупністю вироків – 31 випадок. До осіб, засуджених за ч. 2, застосовано такі види кримінальних покарань: 2 особи – позбавлення волі (зокрема: 1 особа – на строк від 1 року до 2 років включно, 1 особа – на строк від 2 до 3 років включно); 2 особам призначено покарання у виді штрафу. Кількість осіб, яким призначено покарання за сукупністю злочинів становить 10 випадків, а за сукупністю вироків – 0 випадків.

У 2021 р., згідно з даними кримінальної статистики, за ст. 162 КК України (частини 1 та 2) було винесено обвинувальні вироки стосовно 412 осіб. Розподіл за частинами статті такий: 399 осіб визнано винними за ч. 1, а 13 осіб – за ч. 2. До осіб, засуджених за ч. 1, застосовано такі види покарань: позбавлення волі – 14 випадків (з яких строки ув'язнення розподіляються таким чином: від 1 року до 2 років включно – 4 випадки, від 2 до 3 років включно – 3 випадки, від 3 до 5 років

включно – 6 випадків, від 5 до 10 років включно – 1 випадок); обмеження волі – 48 випадків; арешт – 1 випадок; виправні роботи – 1 випадок; громадські роботи – 2 випадки; штраф – 228 випадків. Застосування покарання за сукупністю злочинів зафіксовано у 38 випадках, а за сукупністю вироків – у 29 випадках. До осіб, засуджених за ч. 2, застосовано такі види покарань: позбавлення волі – 4 випадки (з яких строки ув'язнення розподіляються таким чином: від 2 до 3 років включно – 3 випадки, від 3 до 5 років включно – 1 випадок); обмеження волі – 1 випадок. Застосування покарання за сукупністю злочинів зафіксовано у 2 випадках, а за сукупністю вироків – в 1 випадку.

За підсумками 2022 р., за ст. 162 ч. 1 та ч. 2 КК України було винесено обвинувальні вирoki щодо 315 осіб. Згідно з розподілом, 313 особи були засуджені ч. 1, а 2 особи – за ч. 2. До осіб, визнаних винними за ч. 1, застосовано такі види покарань: позбавлення волі – 24 особи (з них: 1 рік – 1 особа, від 1 року до 2 років включно – 8 осіб, від 2 до 3 років включно – 3 особи, від 3 до 5 років включно – 11 осіб, від 5 до 10 років включно – 1 особа); обмеження волі – 33 особи; арешт – 1 особа; громадські роботи – 3 особи; штраф – 177 осіб. Щодо 27 осіб покарання призначено за сукупністю злочинів, а щодо 40 осіб – за сукупністю вироків. До осіб, засуджених за ч. 2, покарання не застосовувалися. До 2 осіб покарання призначено за сукупністю злочинів.

У 2023 р., за результатами розгляду справ, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 162 КК України, винесено обвинувальні вирoki стосовно 30 осіб. Розподіл за частинами статті такий: 29 осіб визнано винними у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1, та 1 особу – за ч. 2. Стосовно осіб, засуджених за ч. 1, застосовано такі види покарань: 24 особи – позбавлення волі (з них: 2 особи – на строк 1 рік, 2 особи – на строк понад 1 рік, але не більше 2 років, 3 особи – на строк понад 2 роки, але не більше 3 років, 15 осіб – на строк понад 3 роки, але не більше 5 років, 7 осіб – на строк понад 5 років, але не більше 10 років); 33 особи

– обмеження волі; 3 особи – громадські роботи; 245 осіб – штраф. Щодо 40 осіб застосовано покарання за сукупністю злочинів, а щодо 46 осіб – за сукупністю вироків. Особі, засудженій за ч. 2, призначено покарання у виді: 1 – позбавлення волі (на строк понад 2 роки, але не більше 3 років); 1 – обмеження волі. Щодо 3 осіб застосовано покарання за сукупністю злочинів, а щодо 1 особи – за сукупністю вироків [17, С. 279-283].

У 2024 р. за частинами 1 та 2 ст. 162 КК України було винесено обвинувальні вироки відносно 806 осіб. Із загальної кількості 792 особи були засуджені за ч. 1, а 14 осіб – за частиною 2 тієї ж статті. До осіб, визнаних винними за ч. 1, були застосовані такі види стягнень: позбавлення волі – 24 випадки (з них: строком більше 1 року до 2 років включно – 3, більше 2 років до 3 років включно – 2, більше 3 років до 5 років включно – 7, більше 5 років до 10 років включно – 11); обмеження волі – 38 випадків, арешт – 1 випадок, виправні роботи – 1 випадок, громадські роботи – 2 випадки; штраф – 314 випадків.

Кількість осіб, покарання яким було призначено за сукупністю кримінальних правопорушень, – 40; кількість осіб, покарання яким було призначено за сукупністю судових рішень, – 40. Стосовно осіб, засуджених за ч. 2, були застосовані такі види стягнень: позбавлення волі – 3 випадки (з них строком більше 1 року до 2 років включно – 1); штраф – 2 випадки. Кількість осіб, покарання яким було призначено за сукупністю кримінальних правопорушень – 1; кількість осіб, покарання яким було призначено за сукупністю судових рішень – 0 (табл. 3.2).

Табл. 3.2.

Судова практика за ст. 162 КК України (2019-2024 рр.)

Рік	Засуджено осіб (всього)	Засуджено за ч. 1	Засуджено за ч. 2	Покарання за ч. 1
2019	220	207	17	позбавлення волі (15), обмеження волі (12), громадські роботи (1), штраф (124)
2020	327	308	19	позбавлення волі (24) , обмеження волі (25), виправні роботи (2), громадські роботи (3), штраф (178)
2021	412	399	13	позбавлення волі (14), обмеження волі (48), арешт (1), виправні роботи (1), громадські роботи (2), штраф (228)
2022	315	313	2	позбавлення волі (24) обмеження волі (33) арешт (1) громадські роботи (3) штраф (177)
2023	30	29	1	позбавлення волі (24), обмеження волі (33) громадські роботи (3) штраф (245)
2024	806	792	14	позбавлення волі (24), обмеження волі (38), арешт (1), виправні роботи (1), громадські роботи (2), штраф (314)

Таким чином, протягом аналізованого періоду кількість засуджених за ст. 162 КК України є відносно стабільною, з деякими коливаннями. Пік засуджень припав на 2021 р. (412 осіб) та 2024 р. (806 осіб). Кількість засуджених за ч. 1 значно переважає кількість засуджених за ч. 2 у всі роки. Наприклад, у 2022 р. за ч. 1 було засуджено 313 осіб, а за ч. 2 — лише 2 особи. Призначення покарань за ч. 1 має такі показники: штраф є найчастіше призначуваним покаранням. Його застосовували до переважної більшості засуджених за ч. 1, що підтверджується даними: 124 особи у 2019 р., 178 у 2020 р., 228 у 2021 р., 177 у 2022 р., 245 у 2023 р. та 314 у 2024 р. Покарання у виді позбавлення волі застосовується значно

рідше. Кількість засуджених до позбавлення волі коливається, але не перевищує 24 осіб на рік. Найчастіше призначаються строки понад 3 роки до 5 років включно. Інші види покарань, такі як обмеження волі, громадські та виправні роботи, а також арешт, застосовуються менш часто, ніж штраф та позбавлення волі, але їх використання є стабільним. Аналіз представлених даних демонструє, що стосовно осіб, які вчиняють порушення недоторканності житла, найбільш поширеними видами покарань є позбавлення волі на певний строк, обмеження волі та штраф. Щодо призначення покарань за ч. 2 маємо зазначити таке: кількість засуджених за ч. 2 є вкрай низькою, що ускладнює виявлення чітких закономірностей. Наприклад, у 2022 р. покарання за цією частиною взагалі не призначались. На відміну від ч. 1, де домінує штраф, за ч. 2 частіше призначається покарання у виді позбавлення волі. У 2019 р. з 17 засуджених 3 отримали позбавлення волі, у 2020 р. - 2, у 2021 р. – 4, у 2023 р. – 1, та у 2024 р. – 3. Найчастіше призначаються строки понад 1 рік до 3 років включно, що відповідає характеру кваліфікованого злочину. Проте важливо зазначити, що *позбавлення волі на певний строк* на сьогодні не передбачено санкцією ч. 1 ст. 162 КК України. Втім призначається та може мати місце у випадках застосування ч. 4 ст. 65 КК України, а саме при призначенні покарання більш суворого, ніж передбачено ст. 162 КК на підставі ст. 70 та ст. 71 КК (за сукупністю кримінальних правопорушень і за сукупністю вироків). Статистика показує, що у значній кількості випадків засудженим призначаються покарання за сукупністю злочинів або сукупністю вироків. Це свідчить про те, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 162 КК, часто є частиною більш широкої злочинної діяльності або вчиняється особами, які вже мали судимості [17, С. 279-283].

Пропонуємо звернутися до судових вироків як підтвердження нашої тези:

У 2019 р. вирок суду: 13 січня 2019 р. приблизно о 22 год. 00 хв. обвинувачений ОСОБА_5 знаходився за АДРЕСА_2, де у нього виник умисел на

незаконне проникнення до чужого житла. Так обвинувачений ОСОБА_5, діючи умисно, в порушення ст. 30 Конституції України, яка гарантує право на недоторканність житла, вільно зайшов на територію домоволодіння по АДРЕСА_2, яке на праві приватної власності належить потерпілій ОСОБА_7, де через вхідні двері незаконно проник у середину житлового будинку. Указані дії обвинуваченого ОСОБА_5 кваліфіковано за ч.1 ст. 162 КК України, тобто незаконне проникнення до житла особи.

Окрім того, 13 січня 2019 р. приблизно о 22 год. 00 хв. обвинувачений ОСОБА_5 знаходився у будинку АДРЕСА_3, який належить потерпілій ОСОБА_7, ІНФОРМАЦІЯ_1, що розташований у АДРЕСА_2, де між ним та потерпілою ОСОБА_7 виникла словесна суперечка з приводу того, що він самовільно зайшов до належного їй будинку. Під час словесної суперечки в обвинуваченого ОСОБА_5 виник умисел, спрямований на заподіяння тілесних ушкоджень потерпілій ОСОБА_7. З метою реалізації свого злочинного наміру обвинувачений ОСОБА_5 умисно почав наносити удари кулаками потерпілій ОСОБА_7 в ділянку обличчя, тулуба, ніг та по інших частинах тіла. Відповідно до висновку експерта №5 від 17.01.2019 р. у потерпілої ОСОБА_7 виявлено тілесні ушкодження у вигляді: садно в ділянці перенісся по центру, садно в ділянці верхньої губи справа, садна в ділянці підборіддя справа, синець у лівій скроневій ділянці, ближче до зовнішнього кута лівого ока, садно в ділянці нижньої щелепи справа, синець по задній поверхні лівого плеча, у середній третині, синці в лівій пахві, синці по боковій поверхні лівої молочної залози, синець по задній поверхні грудної клітки зліва, синці в ділянці правого плечового суглобу, по задній поверхні грудної клітки справа, синці по частині грудної клітки справа, у проєкції 2, 3 ребер, по середньо-ключичній лінії, синці по задньо-боковій поверхні лівого стегна, у верхній третині, садна по тильній поверхні лівої кисті, синець в ділянці другого пальця лівої кисті, синець у ділянці

другого пальця правої кисті, на нігтьовій фаланзі, по ступеню тяжкості відносяться до категорії легких тілесних ушкоджень. Указані дії обвинуваченого ОСОБА_5 кваліфіковано за ч.1 ст. 125 КК України, тобто умисне легке тілесне ушкодження.

Окрім того, 09 січня 2019 р. приблизно о 19 год. 00 хв. в обвинуваченого ОСОБА_5, який знаходився по АДРЕСА_4, виник умисел на таємне викрадення чужого майна з приміщення торговельного кіоску «ІНФОРМАЦІЯ_2», який належить на праві приватної власності потерпілій ОСОБА_8. Так з метою реалізації свого умислу, направленого на крадіжку, обвинувачений ОСОБА_5 шляхом розбиття склопакету вікна вищевказаного приміщення незаконно проникнув усередину, звідки умисно, таємно, з корисливих спонукань викрав такий товар: три скляні пляшки ємкістю по 0,5 л кожна пива «Пиво безалкогольне світле спеціальне пастеризоване «Балтика безалкогольне» №0, виробництва Україна» вартістю 23,38 грн. за одну скляну пляшку, відповідно до висновку експерта №958-967/19-21 від 05.02.2019, на загальну суму 70,14 грн; три упаковки соку «Садочок» Яблуко-виноград» Нектар» об'ємом по 0,2 л кожна, виробництва ТОВ «Сандора» Україна, Миколаївська обл., Вітовський район, вартістю 8,15 грн за одну упаковку, відповідно до висновку експерта №958-967/19-21 від 05.02.2019, на загальну суму 24,45 грн; чотири шоколадки в плитках, торгової марки «Roshen», молочний шоколад «Рошен» з чорною нугою, вагою 90 г кожна, виробництва Україна, ПрАТ «Вінницька кондитерська фабрика», вартістю 17,04 грн за одну плитку, відповідно до висновку експерта №958-967/19-21 від 05.02.2019, на загальну суму 68,16 грн; чотири шоколадки в плитках торгової марки «Roshen», «Roshen» premium qualiti milk chokolate inspiring milk chokolate», вагою 90 г кожна, виробництва Україна, ПрАТ «Вінницька кондитерська фабрика», вартістю 19,80 грн за одну плитку, відповідно до висновку експерта №958-967/19-21 від 05.02.2019 на загальну суму

79,20 грн.; одну шоколадку в плитці торгової марки «Roshen» темно-молочний шоколад «Чайка» вагою 90 г, виробництва Україна, ПрАТ «Вінницька кондитерська фабрика», вартістю 18,36 грн., відповідно до висновку експерта №958-967/19-21 від 05.02.2019; дві упаковки сухариків «Сухарики пшенично-житні зі смаком краба» торгової марки FLINT, вагою по 70 г кожна, виробництва ТОВ «Клуб Чіпсів», пр. Олександра Поля, буд.103 каб.203, м. Дніпро, вартістю 9,06 грн за одну упаковку відповідно до висновку експерта №958-967/19-21 від 05.02.2019, на загальну суму 18,12 грн; дві упаковки чіпсів торгової марки FLINT, назви «CHIPSTERS» БЕКОН» вагою по 25 г кожна упаковка, виробництва Україна, вартістю 7,18 грн за одну упаковку відповідно до висновку експерта №958-967/19-21 від 05.02.2019, на загальну суму 14,36 грн.; одне печиво «Симпатяшка-банан» печиво здобне з начинкою з ароматом банану», вагою 35 г, виробництва ТОВ «Чарівна мозаїка» Україна м. Харків, вартістю 114,63 грн за один кілограм відповідно до висновку експерта №958-967/19-21 від 05.02.2019, на загальну суму 4,01 грн.; одне печиво «Веселі овечки» печиво здобне», вагою 20 г, виробництва ТОВ «Чарівна мозаїка» Україна м. Харків, вартістю 97,98 грн за один кг відповідно до висновку експерта №958-967/19-21 від 05.02.2019, на загальну суму 1,95 грн; один мармелад «Мармелад желейний «Океу» загорнутий асорті» вагою 20 г, виробництва ТОВ «КріолітД» м. Дніпро, вартістю 93,98 грн за один кг відповідно до висновку експерта №958-967/19-21 від 05.02.2019, тобто на суму 1,87 грн. У подальшому обвинувачений ОСОБА_5 з місця вчинення злочину зник та розпорядився викраденим майном на власний розсуд, чим заподіяв потерпілій ОСОБА_8 майнової шкоди на загальну суму 300 грн 62 коп. Указані дії обвинуваченого ОСОБА_5 кваліфіковано за ч. 3 ст.185 КК України, тобто таємне викрадення чужого майна (крадіжка), поєднана з проникненням в інше приміщення.

Продовжуючи свою злочинну діяльність, 10 січня 2019 р. приблизно о 01 год. 00 хв. в обвинуваченого ОСОБА_5, який знаходився у м. Ямпіль Вінницької обл., виник умисел на таємне викрадення чужого майна з приміщення перукарні «Інстайл-2», яке розташоване по вулиці Соборна, 31-а у м. Ямпіль Вінницької обл. Реалізуючи свій злочинний намір, обвинувачений ОСОБА_5, переконавшись, що він діє таємно та за його діями ніхто не спостерігає, шляхом зриву входних та міжкімнатних дверей вищевказаного приміщення, незаконно проник у середину, звідки умисно, таємно, з корисливих спонукань викрав гроші в сумі 1200 грн, належні потерпілій ОСОБА_9, які перебували в шухляді столу для стрижки, та 400 грн належні ОСОБА_10, які перебували в шухляді манікюрного столу. У подальшому обвинувачений ОСОБА_5 з місця вчинення злочину зник та розпорядився викраденим майном на власний розсуд, чим заподіяв потерпілим ОСОБА_9 та ОСОБА_10 майнової шкоди на загальну суму 1600 грн. Указані дії обвинуваченого ОСОБА_5 кваліфіковано за ч.3 ст.185 КК України, тобто таємне викрадення чужого майна (крадіжка) вчинена повторно, поєднана з проникненням в інше приміщення...Суд ухвалив : ОСОБА_5 визнати винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст.125 КК України та призначити йому покарання у виді громадських робіт на строк 100 год.

ОСОБА_5 визнати винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст.162 КК України та призначити йому покарання у виді обмеження волі строком на один рік.

ОСОБА_5 визнати винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.3 ст.185 КК України та призначити йому покарання у виді позбавлення волі строком три роки.

На підставі ч.1ст.70 та ч.1 ст.72 КК України шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим остаточно призначити ОСОБА_5 покарання

у виді позбавлення волі строком три роки [36].

У 2020 р. вирок суду: 07.12.2018 р. близько 20 год., ОСОБА_4, діючи з прямим умислом, направленим на незаконне проникнення до володіння особи, з метою отримання притулку на ніч, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, в порушення вимог ст. 30 Конституції України, відповідно до якої кожному гарантується право на недоторканність житла чи іншого володіння, шляхом зриву металевої скоби на входних дверях, незаконно проникла до гаражу домоволодіння потерпілого ОСОБА_6, розташованого по АДРЕСА_3, чим порушила право останнього на недоторканність його володіння.

Крім того, ухвалою Кодимського районного суду Одеської обл. від 17.12.2018 р. відносно ОСОБА_4 встановлено адміністративний нагляд строком на один рік та встановлено такі обмеження: заборонено залишати постійне місце проживання за адресою: АДРЕСА_2, у період часу з 20:00 год. по 04:00 год. ранку наступного дня, за винятком часу перебування на роботі; заборонено знаходитись в об'єктах громадського харчування, де дозволено вживати та/або продаж алкогольних напоїв на розлив; заборонено виїзд за межі Кодимського району Одеської обл. без дозволу керівництва Кодимського ВП Балтського ВП ГУНП в Одеській області; зобов'язано прибувати для реєстрації в Кодимський ВП Балтського ВП ГУНП в Одеській обл. двічі на місяць у визначений час.

ОСОБА_4, будучи ознайомленою з указаною ухвалою та взятою на облік Кодимським ВП Балтського ВП ГУНП в Одеській обл. з 14.01.2019 р., точного часу в ході досудового та судового слідства не встановлено, умисно, з метою ухилення від адміністративного нагляду, без поважних причин, самовільно залишила місце свого проживання в с. Баштанків Кодимського р-ну Одеської обл. та виїхала до м. Гайворон Кіровоградської обл., без дозволу та повідомлення Кодимського ВП Балтського ВП ГУНП в Одеській обл., чим порушила правила адміністративного нагляду, і в подальшому, у період з 14.01.2019 р. до 05.02.2019

р. на реєстрацію до Кодимського ВП Балтського ВП ГУНП в Одеській обл. не з'являлася.

ОСОБА_4 винною себе в учиненні вказаного кримінального правопорушення визнала повністю та пояснила, що 07.12.2018 р. близько 08:30 год. разом зі своїми знайомими на ім'я ОСОБА_7, ОСОБА_8 та ОСОБА_9, прізвище яких вказати не може, перебуваючи с. Баштанків Кодимського р-ну Одеської обл., знаходячись в будинку ОСОБА_9, пили вино та горілку до 16-ї год. Потім вона пішли до домоволодіння ОСОБА_6, якій проживає в АДРЕСА_3. Під гаражем вказаного домоволодіння знайшла металевий прут, ним зірвала замок і зайшла до гаражу, де хотіла лягти спати, оскільки в стані алкогольного сп'яніння не хотіла йти додому. Знаходячись в гаражі, розгорнула металеві деталі та лягла на землю спати. Потім хтось ззовні підпер двері так, що вона не змогла вийти. Згодом приїхали працівники поліції, які взяли покази, сфотографували і відпустили, після чого вона пішла додому.

14.01.2019 р. покинула місце проживання в с. Баштанків Кодимського р-ну Одеської обл., розуміючи при цьому, що порушує умови адміністративного нагляду, передбаченого ухвалою Кодимського районного суду Одеської обл. від 17.12.2018 р., відповідно до якої їй було заборонено покидати місце проживання без дозволу начальника Кодимського ВП Балтського ВП ГУНП в Одеській обл., і поїхала до м. Гайворон Кіровоградської обл. до свого знайомого та повернулась додому тільки 05.02.2019 р. Суд ухвалив: ОСОБА_4 визнати винною у скоєнні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 162, ст. 395 КК України, та призначити їй покарання: за ч. 1 ст. 162 КК України у виді двох років обмеження волі; за ст. 395 КК України у виді арешту строком на п'ять місяців.

На підставі ч. 1 ст. 70 КК України, шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим, остаточно призначити покарання у виді двох років обмеження волі, та з урахуванням положень ч. 1 ст. 72 КК України, призначити

ОСОБА_4 покарання у виді позбавлення волі строком на 1 рік. На підстав ч. 1, ч. 4 ст. 71, ч. 4 ст. 81 КК України, до покарання призначеного за даним вироком, частково приєднати невідбуте покарання за вироком Гайворонського районного суду Кіровоградської обл. від 31.08.2016 р., та остаточно, з урахуванням положень ч. 1 ст. 72 КК України, призначити ОСОБА_4 покарання у виді одного року шести місяців позбавлення волі [37].

У 2021 р. вирок суду: 03 червня 2019 р. приблизно о 21.00 год. ОСОБА_3, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, знаходився поблизу домоволодіння АДРЕСА_2, що належить ОСОБА_5, та в цей час у ОСОБА_3 виник злочинний умисел, спрямований на незаконне проникнення до господарського приміщення, що знаходиться на території вказаного домоволодіння.

Реалізуючи свій злочинний умисел, ОСОБА_3 03 червня 2019 р. приблизно о 21.05 год., переконавшись, що за його діями ніхто не спостерігає, через незачинену хвіртку незаконно проник на огорожену забором територію домоволодіння АДРЕСА_2. У подальшому, ОСОБА_3, діючи умисно, через вікно незаконно проник до господарської будівлі, розташованої за вказаною вище адресою, що належить ОСОБА_5.

Продовжуючи свою злочинну діяльність, 07.01.2021 р. о 19.53 год. ОСОБА_3 зайшов до магазину «ІНФОРМАЦІЯ_2», розташованого по АДРЕСА_2, що належить приватному підприємцю ОСОБА_6, де підійшов до прилавку, попросивши у продавця подати йому пляшку ігристого солодкого білого вина «SHABO», пляшку горілки 0,5 л «NEMIROFF» та пачку цигарок «BOND». Після того, як продавець ОСОБА_7 поставила на прилавок пляшку ігристого солодкого білого вина «SHABO», пляшку горілки 0,5 л «NEMIROFF» та пачку цигарок «BOND», у ОСОБА_3 виник злочинний умисел на відкрите викрадення чужого майна, а саме: пляшки ігристого солодкого білого вина «SHABO», пляшки горілки 0,5 л «NEMIROFF» та пачки цигарок «BOND», при

цьому достовірно розуміючи, що вказане майно є чужим та правомочності в частині розпорядження яким в нього немає.

Реалізуючи свій злочинний умисел, направлений на відкрите викрадення чужого майна, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачаючи його суспільно небезпечні наслідки і бажаючи їх настання, керуючись корисливим мотивом незаконного збагачення за рахунок чужого майна, ОСОБА_3 07.01.2021 р. о 19.55 год., перебуваючи в магазині «Мінімаркет» по АДРЕСА_2, продовжуючи свій злочинний умисел, спрямований на відкрите викрадення чужого майна та обернення його на свою користь, умисно, відкрито, розуміючи незаконність і протиправність своїх дій, але не бажаючи відмовлятися від своїх злочинних намірів, усвідомлюючи те, що даний злочин він скоює в умовах очевидності, викрав із прилавку пляшку ігристого солодкого білого вина, пляшку горілки та пачку цигарок, вибіг на вулицю з приміщення магазину, тим самим відкрито заволодів пляшкою ігристого солодкого білого вина «SHABO» вартістю 90 грн 50 коп., пляшкою горілки 0,5 л «NEMIROFF» вартістю 98 грн 50 коп. та пачкою цигарок «BOND» вартістю 51 грн 50 коп., чим спричинив матеріальний збиток ОСОБА_6 на загальну суму 240 грн 50 коп.

З викраденим майном ОСОБА_3 з місця скоєння злочину зник та розпорядився ним на власний розсуд. Суд ухвалив: ОСОБА_3 визнати винуватим у пред`явленому обвинуваченні за ч.1 ст. 162, ч.1 ст. 186 КК України та призначити йому покарання: за ч. 1 ст. 162 КК України у виді обмеження волі строком 2 роки; за ч. 1 ст. 186 КК України у виді позбавлення волі строком 2 роки. На підставі ч. 1 ст. 70 КК України, шляхом часткового складання призначених покарань, остаточно призначити ОСОБА_3 покарання у виді позбавлення волі строком 2 роки 6 місяців [38].

У 2022 р. вирок суду: ОСОБА_6 обвинувачується в тому, що 09.11.2020 р. о 12:46 год., перебуваючи біля будинку АДРЕСА_2, який належить на праві приватної власності гр. ОСОБА_7, маючи умисел, направлений на незаконне проникнення до житла, діючи умисно, усвідомлюючи, що порушує недоторканність права власності та конституційне право недоторканності житла, уважаючи, що в домоволодінні відсутні будь-які особи, переконавшись, що за його діями ніхто не спостерігає, перестрибнув через паркан указанного домоволодіння та через власноруч відчинене ним вікно, незаконно, усупереч волі та відома власника житла, проник до будинку.

На підставі викладеного, ОСОБА_6 обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення (проступку), передбаченого ч. 1 ст. 162 КК України, за ознаками: незаконного проникнення до житла.

Також ОСОБА_6 обвинувачується в тому, що 04.12.2020 р., близько 07:00 год., діючи з корисливих мотивів та маючи умисел спрямований на таємне викрадення чужого майна, шляхом пошкодження металопластикового вікна проник до будинку АДРЕСА_3, де в одній із кімнат викрав мобільний телефон марки «Самсунг J3» білого кольору, залишковою вартістю, згідно з висновком експерта 1 300 грн, в якому була сім карта оператора мобільного зв'язку «МТС» вартістю 25 грн, сім-карта оператора мобільного зв'язку «Лайфселл» вартістю 25 грн. Надалі, ОСОБА_6 з викраденим майном зник, розпорядився на власний розсуд. Своїми незаконними діями ОСОБА_6 спричинив матеріальну шкоду потерпілій ОСОБА_8 на загальну суму 1 350 грн.

Крім того, 08.12.2021 р. ОСОБА_6, близько 07:30 год., переконавшись у відсутності господаря будинку вдома, діючи з корисливих мотивів та маючи умисел, спрямований на таємне викрадення чужого майна, перестрибнув через паркан, пройшов до подвір'я домоволодіння АДРЕСА_4, далі через незачинені двері пройшов усередину будинку, де в одній з кімнат викрав з гаманця гроші у

сумі 25 000 грн, та 90 доларів США. Надалі, ОСОБА_6 з місця злочину зник, викраденим майном розпорядився на власний розсуд. Своїми незаконними діями ОСОБА_6 спричинив матеріальну шкоду потерпілій ОСОБА_9 на загальну суму 27 541,55 грн.

Таким чином, ОСОБА_6 обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення (злочину), передбаченого ч.3 ст. 185 КК України, за ознаками таємного викрадення чужого майна, поєднане з проникненням до житла.

Також встановлено, що 08.12.2020 р. ОСОБА_6, близько о 07:30 год., переконавшись у відсутності господаря будинку вдома, діючи з корисливий мотивів та маючи умисел спрямований на таємне викрадення чужого майна перестрибнув через паркан, пройшов до подвір'я домоволодіння АДРЕСА_4, далі через незамкнені двері пройшов усередину будинку, де в одній з кімнат викрав з гаманця банківську картку ПАТ Акціонерний банк «Південний» з конвертом, у якому знаходився пін-код до вказаної картки. У подальшому ОСОБА_6 з викраденої банківської картки, зняв грошові кошти в сумі 3 000 грн з банківського терміналу АТ «Ощадбанк», розташованого в м. Рені Одеської обл., вул. Дунайська, 88-а. Надалі, ОСОБА_6 з місця злочину зник, викраденими коштами розпорядився на власний розсуд. Своїми незаконними діями ОСОБА_6 спричинив матеріальну шкоду потерпілій ОСОБА_9 на загальну суму 3 000 грн.

Таким чином у сукупності ОСОБА_6 обвинувачується у вчиненні: кримінального правопорушення (злочину), передбаченого ч.3 ст. 185 КК України – таємне викрадення чужого майна, поєднаного із проникненням до житла; та кримінального правопорушення (проступку), передбаченого ч.1 ст. 357 КК України – викрадення офіційного документу з корисливих мотивів.

Суд ухвалив: ОСОБА_6 визнати винним у вчиненні: кримінальних правопорушень (проступків), передбачених ч.1 ст.162 КК України, ч.1 ст. 357 КК України; кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 185 КК України

та призначити покарання: за ч. 1 ст. 162 КК України 3 роки обмеження волі; за ч. 1 ст. 357 КК України 3 роки обмеження волі; за ч. 3 ст. 185 КК України 5 років позбавлення волі. На підставі ст.70 КК України, за сукупністю кримінальних правопорушень, шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим, призначити остаточно 5 років позбавлення волі [39].

У 2023 р. вирок суду: 14 грудня 2022 р. близько 11 год. 00 хв. ОСОБА_4 знаходився біля домоволодіння, розташованого за адресою: АДРЕСА_2. ОСОБА_4 зайшов на територію вищевказаного домоволодіння, де підійшов до дверей житлового будинку та постукав в них, щоб упевнитися в тому, що в будинку ніхто не знаходиться. Після того, як ОСОБА_4 переконався в тому, що в вищевказаному жиллому будинку будь-хто відсутній, після чого у вказаний час та місці в останнього виник прямий умисел, направлений на незаконне проникнення до житла, а саме до будинку, розташованого за адресою: АДРЕСА_2, який належить на праві власності померлому ОСОБА_6 та перебуває у володінні спадкоємця ОСОБА_7.

Реалізуючи свій зазначений вище прямий умисел, не маючи визначених законом підстав та відповідного дозволу від ОСОБА_7, ОСОБА_4 підійшов до віконної рами, розташованої першою від добудови (коридор будинку) та демонтував шибку вікна. Після чого ОСОБА_4, усвідомлюючи, що за його діями ніхто не спостерігає, через вказану демонтовану шибку вікна незаконно проник всередину вищевказаного житлового будинку, чим порушив особисті права володільця вказаного будинку, передбачені ст.30 Конституції України, якою закріплено право на недоторканність житла.

Крім того, відповідно до Указу Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. «Про введення воєнного стану в Україні» та Закону України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» з 24.02.2022 р. на всій території України введено воєнний стан (строк дії

воєнного стану в Україні продовжено відповідно до Указу Президента України № 58/2023 від 06.02.2023 р.).

10 січня 2023 р. близько 20 год. 00 хв. (більш точного часу досудовим розслідуванням не встановлено), ОСОБА_4 проходив по АДРЕСА_3, повз будинку за №18, який належить ОСОБА_8, у ОСОБА_4 в цей час та місці виник злочинний умисел, спрямований на таємне викрадення чужого майна (крадіжку) поєднаному з проникненням до житла, учинене повторно, в умовах воєнного стану, яке знаходиться у вказаному житловому будинку та належить ОСОБА_8.

Того ж дня, близько 20 год. 00 хв. (більш точний час досудовим розслідуванням не надалось можливим встановити) ОСОБА_4, реалізуючи свій злочинний умисел, діючи таємно, повторно, в умовах воєнного стану з корисливих мотивів, підійшов до житлового будинку, де використовуючи власну фізичну силу пошкодив замикаючий пристрій на входних дверях, після чого зайшов до зазначеного будинку, тим самим проник до будинку.

Далі ОСОБА_4, переконавшись, що його дії залишаються таємними для оточуючих, відшукав у спальній кімнаті житлового будинку спортивний велосипед марки «DISCOVERY TREK RRG Race Ready Geometry», діаметр коліс «29» чорно-зеленого кольору, вартістю 6033 грн 33 коп., через входні двері викотив його з будинку, після чого з місця вчинення злочину зник та розпорядився викраденим майно на власний розсуд.

Своїми неправомірними діями ОСОБА_4 спричинив потерпілій ОСОБА_8 матеріальний збиток на загальну суму 6033 грн 33 коп. Суд ухвалив: ОСОБА_4 визнати винуватим у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 162, ч. 4 ст. 185 КК України та призначити йому покарання: за ч.1 ст. 162 КК України – у виді 1 року обмеження волі; за ч.4 ст. 185 КК України - у виді 5 років позбавлення волі.

На підставі ч. 1 ст.70 КК України, за сукупністю кримінальних правопорушень, шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим, остаточно визначити ОСОБА_4 покарання у виді 5 років позбавлення волі. На підставі ст. 70 ч. 4 КК України за сукупністю кримінальних правопорушень шляхом часткового складання покарань за вироком Магдалинівського районного суду Дніпропетровської обл. від 13 червня 2023 р. та покарання, призначеного за даним вироком, остаточно визначити ОСОБА_4 покарання у виді 5 років 3 місяців позбавлення волі [40].

У 2024 р. вирок суду: наприкінці листопада 2022 р., точної дати та часу досудовим розслідуванням не встановлено, у ОСОБА_6, який перебував поблизу дачного будинку ОСОБА_9 за адресою: АДРЕСА_2, виник кримінально протиправний умисел на незаконне проникнення до житла.

Реалізуючи свій кримінально протиправний умисел на незаконне проникнення до житла, ОСОБА_6, перебуваючи в тому ж місці в той же час, діючи умисно, з метою порушення конституційного права ОСОБА_9 на недоторканність житла, не переслідуючи наміру заволодіти чужим майном, усупереч чинному законодавству, таємно, без добровільної на те згоди власниці помешкання, шляхом відтискування пластикового вікна, незаконно проник до дачного будинку за адресою: АДРЕСА_2, який належить на праві власності ОСОБА_9, чим порушив її право на недоторканність житла, гарантоване ст. 30 Конституції України, та проживав у вказаному будинку до 30 листопада 2022 р., тобто до часу коли був виявлений охоронцем СТ «Колос».

Крім того, 05 січня 2023 р., близько 13 год. 00 хв., у с. Загальці Бучанського р-ну Київської обл., ОСОБА_6, під час дії на території України воєнного стану, який введено Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 р. «Про введення воєнного стану в Україні» і дію якого надалі продовжено, перебуваючи поблизу домоволодіння по вул. 6 Лінія, 46 в СТ «Загальці 1», реалізуючи свій

кримінально протиправний умисел, направлений на таємне викрадення чужого майна, розуміючи, що на території України діє воєнний стан, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, діючи умисно, повторно, з корисливих мотивів, користуючись відсутністю сторонніх осіб, з метою незаконного збагачення за рахунок чужого майна, в умовах воєнного стану, переліз через паркан та проник на територію домоволодіння по АДРЕСА_3, де в подальшому, шляхом відтискування скла у вікні проник до будинку, звідки таємно викрав належне ОСОБА_8 майно, а саме перфоратор марки «Makita» модель HR2450, вартістю 1800 грн.

Продовжуючи свої злочинні дії, об'єднані єдиним умислом, направленим на таємне викрадення чужого майна, ОСОБА_6, перебуваючи в тому ж місці в той же час, через відчинену хвіртку проник на територію суміжного домоволодіння у АДРЕСА_4, що також належить потерпілій ОСОБА_8, та шляхом пошкодження скла у вікні проник до житлового будинку, звідки таємно викрав належне ОСОБА_8 майно, а саме: телевізор марки «LG» модель 32LK615BPLB, вартістю 6300 грн, мобільний телефон марки «F150» моделі НОМЕР_1 на 64 Gb, вартістю 8108 грн 80 коп., ноутбук марки «HP» модель ProBook 4530s, вартістю 7890 грн, музичні колонки марки «EAC» модель V620plus, вартістю 1239 грн, ігровий джойстик марки «Sony» модель CUN-ZCT2E, вартістю 1119 грн.

У подальшому ОСОБА_6 з місця вчинення кримінального правопорушення зник, чим спричинив потерпілій ОСОБА_8 майнову шкоду на загальну суму 26457 грн. Суд ухвалив: ОСОБА_6 визнати винуватим у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 162, ч. 4 ст. 185 КК України, і призначити йому покарання: за ч. 1 ст. 162 КК України у виді обмеження волі на строк 1 рік, за ч. 4 ст. 185 КК України у виді позбавлення волі на строк 5 років. Відповідно до ч. 1 і 2 ст. 70 КК України шляхом поглинення менш суворого покарання більш

суворим визначити ОСОБА_6 за сукупністю кримінальних правопорушень покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років [41].

Аналіз звітності Державної судової адміністрації за період 2019-2024 рр. виявив, що окрім позбавлення волі суди епізодично застосовували інші види покарань за злочини, передбачені ст. 162 КК України, незважаючи на те, що вони не вказані в диспозиції даної статті. Зокрема, зафіксовано випадки призначення покарання у виді громадських робіт: у 2019 р. – 1 випадок, у 2020 р. – 3 випадки, у 2021 р. – 2 випадки, у 2022 р. – 3 випадки та у 2023 р. – 3 випадки. Також у 2021 р. та 2022 р. було зафіксовано по одному випадку застосування покарання у виді арешту. Стосовно санкцій, передбачених ч. 1 ст. 162 КК України, слід акцентувати увагу на такому виді покарання, як виправні роботи. Аналіз статистичних даних демонструє таку картину: у 2019 р. – 0 випадків застосування, у 2020 р. – 2, у 2021 р. – 1, у 2022 р. – 0, у 2023 р. – 0, у 2024 р. – 0. З огляду на незначну практику застосування зазначеного виду покарання постає питання щодо доцільності його збереження у ст. 162 КК України.

Інша тенденція простежується стосовно таких видів стягнень, як грошове покарання та обмеження волі. Згадані санкції виявилися найбільш уживаними, тому приділимо їм особливу увагу та детально розглянемо їх. Проаналізовано практику застосування ст. 162 КК України за період 2019-2024 рр. Згідно з отриманими даними, штраф, передбачений зазначеною статтею, був застосований у 1268 випадках. Спостерігається тенденція до зростання кількості випадків призначення цього виду покарання: 2019 р. – 124 випадки, 2020 р. – 178, 2021 р. – 228, 2022 р. – 177, 2023 р. – 245, 2024 р. – 316. Зростання кількості випадків застосування штрафу може свідчити про його відносну ефективність у контексті покарань, передбачених ст. 162 КК України. Загальна кількість засуджених за вказаний період становить 2110 осіб, що підкреслює значну частку застосування штрафу (1268 випадків). Обмеження волі є ще одним видом

покарання, передбаченим санкцією ст. 162 КК України, і, згідно з аналізом, займає значне місце в практиці правозастосування. У 2019 р. було зафіксовано 12 випадків призначення обмеження волі, у 2020 р. – 25, у 2021 р. – 48, у 2022 р. – 33, у 2023 р. – 33, а у 2024 р. – 38. Загальна кількість випадків призначення обмеження волі за аналізований період становить 189. Динаміка застосування даного виду покарання демонструє зростання з 2019 р. по 2021 р., після чого відбувається певна стабілізація на рівні 33-38 випадків на рік. Пік у 2021 р. (48 випадків) може відобразити зміни в судовій практиці або збільшення кількості злочинів, за які суди вважали за доцільне призначати саме обмеження волі. Подальша стабілізація може бути пов'язана з формуванням усталеної правозастосовної практики.

Порівняльний аналіз законодавчих положень та практики їх застосування щодо ст. 162 КК України виявив певні розбіжності між закріпленими в санкції статті видами та розмірами покарань та їх фактичним застосуванням. Частина 1 ст. 162 КК України передбачає такі види покарань, як штраф (від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), виправні роботи (на строк до двох років) та обмеження волі (на строк до трьох років), що класифікує правопорушення як кримінальний проступок. Частина 2 ст. 162 КК України передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від двох до п'яти років, що кваліфікується як нетяжкий злочин. У реаліях судової практики, покарання у виді позбавлення волі на певний строк відносно рідко застосовується до правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 162 КК України, водночас, воно доволі поширене щодо ч. 1 ст. 162 КК України, незважаючи на відсутність такого виду покарання в санкції відповідної статті. Варто зазначити, що покарання у виді позбавлення волі на певний строк за ч. 1 ст. 162 КК України зазвичай призначається у випадках кваліфікації діяння як сукупності кримінальних правопорушень або при застосуванні правил складання покарань за сукупністю

вироків. Окрім позбавлення волі, серед найбільш поширених видів покарань, що призначаються за ст. 162 КК України, є штраф та обмеження волі. Разом із тим, серед покарань, що епізодично застосовуються за ч. 1 ст. 162 КК України, зафіксовано арешт, виправні роботи та громадські роботи [17, С. 279-283].

Висновки до розділу 3

1. Доведено, що елементи, які вказують на посягання на недоторканність житла, фігурують не лише в спеціалізованих статтях КК України, але й в інших нормах. Зокрема, подібні ознаки містяться у ст.ст. 163, 182, 356, 294, 185, 186, 187, 270-1 КК України, а також у деяких правопорушеннях у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: ст. 364, 364-1, 365 КК України. Визначено, що для правильної кваліфікації потрібно чітко розмежовувати об'єкти злочинного посягання.

Для чіткого розмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, від інших йому суміжних кримінальних правопорушень проти власності, слід робити повний порівняльний аналіз складів кримінальних правопорушень та з'ясувати, під яке з них конкретне діяння підпадає. Найважливішим є чітке визначення мети та мотиву діяння, що дозволяє відрізнити кримінальне правопорушення проти власності від порушення недоторканності житла. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 162 КК України, є кримінальним правопорушенням з формальним складом і вважається завершеним із моменту вчинення самого діяння, незалежно від заподіяння шкоди. Порушення недоторканності житла, учинене службовою особою, має кваліфікуватися за ч. 2 ст. 162 КК України як спеціальне кримінальне правопорушення, що має перевагу перед загальними нормами про службові

зловживання (ст.ст. 364, 365 КК). Однак існують певні законодавчі недоліки, які потребують усунення для більш точної та справедливої кваліфікації.

2. Визначено, що ч. 2 ст. 162 КК України передбачає такі кваліфікуючі (обтяжуючі) види діяння, як: а) учинення його службовою особою; б) із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування. Учинення порушення недоторканності житла службовою особою як кваліфікуюча ознака кримінального правопорушення вказує на те, що суб'єктом за відповідною частиною статті виступає службова особа. Незважаючи на дискусійні моменти, зокрема відсутність вказівки на використання службових повноважень та різницю в ознаках складу кримінального правопорушення (наслідків у виді істотної шкоди), пріоритет при кваліфікації повинен надаватися спеціальній нормі. Отже, якщо службова особа вчиняє незаконні дії, що порушують недоторканність житла, її дії мають кваліфікуватися за ч. 2 ст. 162 КК, а не за ст. 365 КК чи іншими загальними нормами Розділу XVII КК України.

Запропоновано вдосконалити формулювання ч. 2 ст. 162 КК України, замінивши його на «ті самі дії, учинені особою з використанням службового становища». Таке формулювання прямо вказуватиме, що кримінальне правопорушення вчинюється не просто службовою особою, а саме з використанням її повноважень, що робить склад кримінального правопорушення більш конкретним. У випадку, коли в процесі порушення недоторканності житла було завдано тілесні ушкодження середнього ступеня тяжкості, тяжкі тілесні ушкодження або настала смерть потерпілого, учинене слід кваліфікувати як множинність злочинів, а саме за ч. 2 ст. 162 КК України та відповідними статтями КК України, які передбачають відповідальність за злочини проти життя та здоров'я особи. Запропоновано зміни до ч. 2 ст. 162 КК України в такій редакції: «2. Ті самі дії, учинені особою з використанням службового становища або із

застосуванням насильства чи з погрозою його застосування або вчинені групою осіб або з використанням спеціальних технічних засобів».

3. Констатовано, що ст. 162 КК України передбачає такі види та межі покарань, що можуть бути застосовані за вчинення зазначеного кримінального правопорушення: ч. 1 ст. 162 КК України встановлює такі види стягнень: штраф у розмірі від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; виправні роботи строком до двох років; обмеження волі строком до трьох років (що класифікується як кримінальний проступок); ч. 2 ст. 162 КК України передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від двох до п'яти років (яке кваліфікується як нетяжкий злочин).

На підставі аналізу звітності про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види за 2019-2024 рр. визначено певні закономірності в чинній судовій практиці, які стосуються відповідності закріплених санкцій у ст. 162 КК України реалізації цілям покарання.

Аналіз законодавчого регулювання та практики застосування ст. 162 КК України виявив певні розбіжності між санкціями, передбаченими статтею, та фактичним їх застосуванням, зокрема щодо видів та розмірів покарань. Частина 1, кваліфікована як кримінальний проступок, передбачає покарання у формі штрафу, виправних робіт або обмеження волі. Натомість ч. 2, яка класифікується як злочин невеликої тяжкості, передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від двох до п'яти років. Емпіричні дані свідчать про те, що позбавлення волі як вид покарання, передбачений за ч. 2, застосовується відносно рідко. Водночас трапляються випадки застосування покарання у виді позбавлення волі за ч. 1, хоча це й не передбачено її санкцією. Зазначено, що призначення покарання у виді позбавлення волі за ч. 1, як правило, пов'язане із призначенням покарання за сукупністю кримінальних правопорушень або за сукупністю вироків.

Найбільш поширеними видами покарань, що призначаються за ст. 162 КК України, є штраф та обмеження волі. Разом з тим, в окремих випадках за ч. 1 ст. 162 КК України суди застосовують покарання у виді арешту, виправних робіт та громадських робіт.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено комплексне вивчення кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла, а також у сформульовано у зв'язку з цим теоретичні положення та рекомендації, які відповідають вимогам наукової новизни. До таких у цій роботі віднесені такі.

1. Визначено, що до обставин (підстав) соціальної зумовленості, що містяться в ст. 162 КК України, належать: суспільна небезпечність діяння; співвідношення позитивних і негативних наслідків установа кримінальної відповідальності; типовість і достатня поширеність антигромадської поведінки, але з урахуванням ступеня їхньої суспільної небезпечності; динаміка суспільно небезпечних діянь; забезпечення державою захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, передбачених розділом II Конституції України. Установлено, що суспільна небезпечність діяння полягає в тому, що порушення недоторканності житла визнається винятково небезпечним. Законодавець відносить його до кримінальних проступків (ч. 1) та нетяжких злочинів (ч. 2), що підтверджується санкціями. Така обставина, як співвідношення позитивних і негативних наслідків, підтверджується тим, що встановлення кримінальної відповідальності має позитивні наслідки, такі як захист суспільних відносин та унеможливлення вчинення нових кримінальних правопорушень (через фізичне обмеження свободи або юридичну заборону певної діяльності). Ці позитивні наслідки є більш значущими, ніж негативні наслідки для особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Типовість і поширеність антигромадської поведінки підтверджується даними Державної судової адміністрації та Генеральної Прокуратури України за 2020-2025 роки. Забезпечення захисту конституційних прав полягає в тому, що криміналізація цього діяння є необхідною для забезпечення державою захисту конституційного права на

недоторканність житла, закріпленого в Розділі II Конституції України. Визначено чинники соціальної зумовленості: соціально-кримінологічний, конституційної адекватності, нормативно-правовий, психологічний, історичний, міжнародно-правовий. Доведено, що встановлення кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла (ст. 162 КК України) є соціально зумовленим і виправданим. Ця кримінально-правова норма відповідає таким критеріям, як висока суспільна небезпечність діяння, його відносна поширеність і необхідність захисту конституційних прав громадян.

2. На підставі історико-правового дослідження запропоновано етапи становлення та розвитку кримінально-правового охорони та регулювання права на недоторканність приватного житла: перший етап (1917-1921 рр.), під час якого гарантії недоторканності житла були закріплені лише на конституційному рівні, але не отримали практичної реалізації, зокрема у сфері кримінального права. Другий етап (1922-1960 рр.), який характеризується формальною декларацією права на недоторканність житла на конституційному рівні, проте на практиці порушення недоторканності житла сприймалося як звичайне явище. Третій етап (1960-2001 рр.) пов'язано появою в законодавстві кримінально-правових норм, спрямованих на захист окремих аспектів приватного життя. Четвертий етап (з 2001 р. до сьогодні) знаменується запровадженням чинного Кримінального кодексу України, який уперше поставив під кримінальний захист недоторканність житла. Доведено, що кримінально-правова охорона права на недоторканність житла в Україні пройшла складний шлях від декларативних норм у період відновлення державності через повне ігнорування в радянський період до запровадження спеціальної кримінальної норми в сучасному законодавстві.

3. Здійснено комплексний порівняльно-правовий аналіз кримінального законодавства низки зарубіжних країн, який виявив особливості правового

регулювання питань, пов'язаних із недоторканністю житла. Отримані результати підтверджують існування ефективного механізму кримінально-правового захисту недоторканності житла чи іншого володіння особи. В усіх проаналізованих кримінальних законах іноземних держав відповідальність за порушення недоторканності житла передбачена в окремих статтях кримінальних кодексів. Родовим об'єктом кримінальних правопорушень у більшості країн є конституційні права, свободи людини і громадянина, що свідчить про універсальне визнання недоторканності житла як фундаментальної цінності. Безпосередній об'єкт та предмет у статтях зарубіжних країн має такі положення: назви статей у кримінальних кодексах пострадянських країн є майже ідентичними, підкреслюючи «порушення недоторканності житла». Натомість, у країнах Західної та Центральної Європи формулювання акцентуються на діях, таких як «проникнення», «вторгнення» або «злам». Предмет злочину в деяких зарубіжних країнах розширений до «огороженої території» або «іншого володіння», що свідчить про ширший захист приватності. Об'єктивна сторона, визначена в українському та зарубіжному законодавстві, має спільні ознаки: діяння (проникнення, вторгнення), способи (насильство, погрози, зловживання владою) та засоби вчинення злочину. Суб'єктом є загальна особа, а службова особа виступає як кваліфікуюча ознака, що свідчить про особливу небезпеку. У деяких країнах законодавець передбачає лише загальний суб'єкт злочину. У деяких юрисдикціях відповідальність настає з 14 років, а спеціальним суб'єктом може бути представник державної влади. У більшості країн передбачено кваліфікуючі ознаки, що підвищують покарання. У контексті реформування кримінального законодавства України обґрунтовано доцільність адаптації успішних практик іноземних держав, зокрема розширення сфери кримінальної відповідальності за посягання на недоторканність не лише житла фізичних осіб, але й приміщень, що перебувають у власності юридичних осіб. Також

пропонується врахувати можливість порушення недоторканності житла не тільки шляхом активних дій, але й шляхом утримання від дій, що полягають у неправомірному перебуванні у житлі. Доцільно імплементувати додаткову обтяжуючу обставину у виді вчинення кримінального правопорушення за попередньою домовленістю групою осіб. Пропонується класифікувати порушення недоторканності житла або іншого володіння особи як злочин, що підлягає приватному обвинуваченню. Таке вдосконалення законодавства дозволить створити більш ефективний та комплексний механізм захисту права на недоторканність житла в Україні.

4. Установлено, що безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, є суспільні відносини, що регулюють реалізацію права особи на приватне життя, зокрема в контексті забезпечення недоторканності її житла або іншого володіння. Суспільна небезпечність цього злочину полягає саме в посяганні на це конституційне право, яке є гарантією інших прав людини. Потерпілим визнається не лише власник, але й особа, яка фактично користується житлом чи іншим володінням на законних підставах. Порушення щодо приміщень, що належать юридичним особам, не підпадає під дію ст. 162 КК, але може бути кваліфіковано за іншими статтями. Предметом кримінального правопорушення за ст. 162 КК України є житло або інше володіння особи. Через невідповідність назви ст. 162 КК її змісту та розбіжності в трактуванні понять «житло» та «інше володіння», запропоновано об'єднати їх в один термін «володіння».

Загальна структура об'єктивної сторони кримінального правопорушення, регламентованого ст. 162 КК України, характеризується формальним складом та проявляється в одному із чотирьох альтернативних варіантів діянь: незаконне проникнення; незаконне проведення в них огляду чи обшуку; незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, охоплює не тільки пряме фізичне проникнення, а й інші форми порушень. Законодавство та правозастосовна практика продовжують формувати єдине розуміння цих дій, а наукова доктрина пропонує розширити межі відповідальності для повнішого захисту права особи на недоторканність житла.

5. Визначено, що суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, виступає будь-яка фізична дієздатна особа, що досягла 16-річного віку. Ключовим критерієм для віднесення особи до «приватної» є її діяльність, що не пов'язана з виконанням службових, владно-розпорядчих чи професійних функцій. Кримінальне правопорушення за ст. 162 КК України може бути вчинене як приватною особою, так і службовою, причому в останньому випадку це розглядається як обтяжуюча обставина, що веде до більш суворої кваліфікації. Установлено кримінологічний портрет типового злочинця, що вчиняє порушення недоторканності житла, - це, найчастіше, громадянин України у віці від 30 до 50 років, який не працює і не навчається, має середню освіту та схильний до рецидиву. Ознаки суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України: 1) фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку (загальний суб'єкт); 2) приватна особа, громадянин України, іноземний громадянин, особа без громадянства; 3) службові особи, які уповноважені здійснювати оперативно-розшукові та слідчі дії, виконавче провадження (представники державної влади) – спеціальні суб'єкти; 4) службові особи, пожежно-рятувальних підрозділів, які виконують будь-які заходи, спрямовані на рятування населення, запобігання поширенню вогню та ліквідацію пожежі; 5) неслужбові особи, залучені до виконання оперативно-розшукових, слідчих заходів або дій, пов'язаних із виконавчим провадженням, що включають проникнення до житлових приміщень чи інших володінь особи, можуть бути представлені як поняті, фахівці з електромереж, слюсарі, сантехніки, працівники

газових служб, водоканалів, пожежної охорони, рятувальники, медичні працівники, викликані для надання екстреної допомоги, а також сусіди. Їх участь можлива як у випадках санкціонованого доступу до приватного простору, так і за обставин, що не передбачають попереднього дозволу на такі дії. Згідно з ч. 1 ст. 162 КК України суб'єкт кримінального правопорушення – загальний, згідно з ч. 2 – спеціальний. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, характеризується виключно прямим умислом, тоді як мотив і мета, хоч і є факультативними, відіграють важливу роль у кримінально-правовій оцінці діяння.

6. Доведено, що елементи, які вказують на посягання на недоторканність житла, фігурують не лише в спеціалізованих статтях КК України, але й в інших нормах. Зокрема, подібні ознаки містяться у ст. 163, ст. 182, ст. 356, ст. 294, ст. 185, ст. 186, ст. 187, ст. 270-1 КК України, а також у деяких правопорушеннях у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (Розділ XVII КК України), наприклад, у ст. 364, ст. 364-1, ст. 365 КК України. Визначено ознаки, які мають вирішальне значення для правильної кваліфікації та розмежування ст. 162 КК України від зазначених суміжних складів кримінальних правопорушень. Указано на законодавчі недоліки, які потребують усунення для більш точної та справедливої кваліфікації.

7. Визначено, що ч. 2 ст. 162 КК України передбачає такі кваліфікуючі (обтяжуючі) види діяння, як: а) учинення його службовою особою; б) із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування. Учинення порушення недоторканності житла службовою особою як кваліфікуюча ознака кримінального правопорушення вказує на те, що суб'єктом за відповідною частиною статті виступає службова особа. Незважаючи на дискусійні моменти, як-от відсутність вказівки на використання службових повноважень та різницю в ознаках складу кримінального правопорушення (зокрема наслідків у вигляді

істотної шкоди), пріоритет при кваліфікації повинен надаватися спеціальній нормі. Запропоновано зміни до ч. 2 ст. 162 КК України у такій редакції: «2. Ті самі дії, учинені особою з використанням службового становища або із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування або вчинені групою осіб або з використанням спеціальних технічних засобів».

8. Констатовано, що ст. 162 КК України передбачає такі види та межі покарань, що можуть бути застосовані за вчинення зазначеного кримінального правопорушення: ч. 1 ст. 162 КК України встановлює такі види стягнень: штраф у розмірі від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; виправні роботи строком до двох років; обмеження волі строком до трьох років (що класифікується як кримінальний проступок); ч. 2 ст. 162 КК України передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від двох до п'яти років (яке кваліфікується як нетяжкий злочин).

На підставі аналізу звітності про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види за 2019-2024 роки визначено певні закономірності в чинній судовій практиці, які стосуються відповідності закріплених санкцій у ст. 162 КК України реалізації цілям покарання. Так протягом аналізованого періоду кількість засуджених за ст. 162 КК України є відносно стабільною, з деякими коливаннями. Призначення покарань за ч. 1 ст. 162 КК України має такі показники: штраф є найчастіше призначуваним покаранням. Покарання у виді позбавлення волі застосовується значно рідше, найчастіше призначаються строки понад 3 роки до 5 років включно. Інші види покарань, такі як обмеження волі, громадські та виправні роботи, а також арешт, застосовуються менше, ніж штраф та позбавлення волі, але їх використання є стабільним. З наведених даних видно, що до осіб, які порушують недоторканність житла, основними покараннями, які застосовувались, є позбавлення волі на певний строк, обмеження волі та штраф. Щодо призначення покарань за ч. 2 ст. 162 КК України з'ясовано, що кількість

засуджених за ч. 2 є вкрай низькою, що ускладнює виявлення чітких закономірностей. Частіше призначається покарання у виді позбавлення волі, призначаються строки понад 1 рік до 3 років включно, що відповідає характеру кваліфікованого злочину. У значній кількості випадків засудженим призначаються покарання за сукупністю злочинів або сукупністю вироків, оскільки кримінальне правопорушення, передбачене ст. 162 КК, часто є частиною більш широкої злочинної діяльності або вчиняється особами, які вже мали судимості.

Аналіз законодавчого регулювання та практики правозастосування ст. 162 КК України виявив певні розбіжності між санкціями, передбаченими статтею, та фактичним їх застосуванням, зокрема, щодо видів та розмірів покарань. Емпіричні дані засвідчили, що позбавлення волі як вид покарання, передбачений за ч. 2 ст. 162 КК України, застосовується відносно рідко. Водночас трапляються випадки застосування покарання у виді позбавлення волі за ч. 1 ст. 162 КК України, хоча це й не передбачено її санкцією. Найбільш поширеними видами покарань, що призначаються за ст. 162 КК України, є штраф та обмеження волі. Разом з тим, в окремих випадках за ч. 1 ст. 162 КК України суди застосовують покарання у виді арешту, виправних робіт та громадських робіт.

На підставі вивчення зарубіжного досвіду, а також з'ясування проблемних питань, що виникають при кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, пропонуємо такі зміни до Кримінального кодексу України:

«Стаття 162. Незаконне проникнення у володіння

1. Незаконне проникнення до володіння, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян, -

караються штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Ті самі дії, учинені особою з використанням службового становища або із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування або вчинені групою осіб або з використанням спеціальних технічних засобів, -

караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушко А.В. Розвиток законодавства про кримінальну відповідальність за злочини проти особистої свободи людини (XIX – поч. XXI ст.). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2017. Вип. 29 (2). С. 68-73.
2. Андрушко П.П. Кримінально-правова охорона конституційного права громадян на недоторканність приватного життя. *Вісник Конституційного Суду України*. 2005. № 2. С. 43–50.
3. Андрушко П.П., Стрижевська А.А. Злочини у сфері службової діяльності: кримінально-правова характеристика. К., 2006. 342 с.
4. Архів Апеляційного суду Рівненської області. Кримінальна справа № 11а-97 за 2006 р. URL: [https:// https://www.reyestr.court.gov.ua](https://www.reyestr.court.gov.ua) (дата звернення 11.10.2024)
5. Архів Апеляційного Суду Сумської області. Кримінальна справа № 11 -а-999 за 2005 р. URL: [https:// https://www.reyestr.court.gov.ua](https://www.reyestr.court.gov.ua) (дата звернення 11.10.2024)
6. Архів Верховного Суду України. Кримінальна справа № 5-200 км за 2006 р. URL: [https:// https://www.reyestr.court.gov.ua](https://www.reyestr.court.gov.ua) (дата звернення 11.10.2024)
7. Архів Рівненського Апеляційного суду. Кримінальна справа № 11а-235 за 2006 р. URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua> (дата звернення 11.10.2024)
8. Архів Тернопільського міськрайонного суду. Кримінальна справа № 11 а-86 за 2005 рік URL: [https:// https://www.reyestr.court.gov.ua](https://www.reyestr.court.gov.ua) (дата звернення 11.10.2024)
9. Балобанова Д.О. Теорія криміналізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2007. 17 с.

10. Бандурка О.М., Зелінський А.Ф. Вандалізм. Харків : Ун-т внутр. дел, 1996. 200 с.
11. Барабаш О. Л. Історичний екскурс щодо інституту приватного життя особи. *Матеріали 70-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І. І. Мечникова, присвяченої 150-й річниці Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (25-27 листоп. 2015 р., м. Одеса) / МОН України ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова; екон.-прав. ф-т ; відп. ред. О. О. Нігреєва. Одеса : Астропринт, 2015. 284 с.*
12. Бараненко Д. В. Спеціальний суб'єкт злочину: кримінально-правовий аналіз: *Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. К: Ін-т держави і прав ім. В. М. Корецького НАН України., 2009. 19 с.*
13. Батиргарєєва В.С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2002. 266 с.
14. Берзін П. С. Злочинні наслідки: поняття, основні різновиди, кримінально-правове значення: монографія. К. : Дакор, 2009. 736 с.
15. Бобрик В.І. Цивільно-правова охорона особистого життя фізичних осіб: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03; Нац. акад. внутр. справ України. К., 2004. 207 с.
16. Бобчинський П.М., Конопельський В.Я. Об'єкт та предмет порушення недоторканності житла у кримінальних кодексах деяких зарубіжних країн та України: порівняльно-правовий аналіз. *Південноукраїнський правничий часопис* № 4. 2023. С. 9–13.
17. Бобчинський П.М., Конопельський В.Я. Особливості призначення покарання за порушення недоторканності житла в кримінальному законодавстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 9. С. 279–283.
18. Бобчинський П.М. Кримінологічний портрет особи, яка вчиняє порушення недоторканності житла (стаття 162 КК України). *Київський часопис*

права. № 3. 2024. С. 207–211.

19. Бобчинський П.М. Вдосконалення кваліфікуючих ознак порушення недоторканності житла: аналіз законодавчих положень КК України та КК інших країн. *Право і суспільство*. № 5. 2024. С. 255–261.

20. Бобчинський П.М. Окремі питання розмежування понять «право на житло» та «право на недоторканність житла» у контексті ст. 162 КК України. *Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 25 листоп. 2022 р. Одеса : ОДУВС, 2022. С. 56–58.

21. Бобчинський П.М. Об'єктивні ознаки порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи: порівняльно-правовий аналіз деяких положень КК України та деяких зарубіжних країн. *Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності в період воєнного стану*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 29 листоп. 2024 р. Одеса : ОДУВС, 2024. С. 26–28.

22. Бобчинський П.М. Деякі питання щодо відмежування порушення недоторканності житла від порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер. *Наукові відкриття та фундаментальні наукові дослідження: світовий досвід*: збірник наук. праць з матеріалами V Міжнар. наук. конф., м. Полтава, 8 листоп., 2024 р. / Міжнар. центр наук. досліджень. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2024. С. 123–126.

23. Бобчинський П.М. Деякі підстави (обставини) соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла (ст. 162 КК України). *Актуальні питання розвитку галузей науки*: збірник наук. праць з матеріалами IV Міжнар. наук. конф., м. Київ, 15 листоп., 2024 р. /

Міжнар. центр наук. досліджень. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2024. С. 213–215.

24. Борисов В. І. Системний підхід при визначенні підстав кримінально-правової заборони. *Методологічні проблеми правової науки*: матеріали міжнар. наук. конф. (м. Харків, 13-14 грудня 2002 р.). Харків: Право, 2003. С. 287–289.

25. Брич Л. П. Закономірності розмежування складів злочинів. *Науковий вісник Львівського юридичного інституту МВС України*. 2004. № 2. Дод. 2. С. 150–159.

26. Брич Л. П. Співвідношення суміжних складів злочинів і складів злочинів, передбачених конкуруючими нормами. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2006. Вип. 42. С. 263–282.

27. Брич Л. П., Навроцький В. О. Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні: монографія. К.: Атіка, 2000. 288 с.

28. Бурдін В. М. Призначення покарання за сукупністю вироків (кримінально-правове дослідження) : монографія. Львів: Ліга-Прес, 2014. 213 с.

29. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

30. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [укла. і голов. ред. В.Т. Бусел]. К. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.

31. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В.Т. Бусел та ін. ; за ред. В.Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

32. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.

33. Вереша Р. В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України. К.: Атіка, 2005. 224 с.

34. Вереша Р.В. Філософія вини у кримінальному праві: монографія. К.: Алерта, 2024. 366 с.

35. Вереша Р.В. Вчення про суб'єктивну сторону злочину: монографія; Акад. адвокатури України. К. : Правова Єдність : Алєрта, 2018. 1105 с.
36. Вирок Ямпільського районного суду Вінницької області у місті Ямпіль Вінницької області від 09 квітня 2019 р. у справі №153/164/19. [Електронний ресурс] URL. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81027660> (дата звернення: 04.08.2024).
37. Вирок Балтського районного суду Одеської області від 23 січня 2020 р. у справі № 503/343/19 [Електронний ресурс] URL. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87126507> (дата звернення: 04.08.2024).
38. Вирок Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 11 лютого 2021 ро. у справі № 183/3804/19 [Електронний ресурс] URL. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94804515> (дата звернення: 04.08.2024).
39. Вирок Ренійського районного суду Одеської області від 27 січня 2022 р. у справі № № 502/760/21 [Електронний ресурс] URL. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102803716> (дата звернення: 04.08.2024).
40. Вирок Магдалинівського районного суду Дніпропетровської області від 18 липня 2023 р. у справі № 179/221/23 [Електронний ресурс] URL. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112271718> (дата звернення: 04.08.2024).
41. Вирок Бородянського районного суду Київської області від 15 липня 2024 р. у справі № 939/267/23 [Електронний ресурс] URL. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120369066> (дата звернення: 04.08.2024).
42. Висновок на проект Кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 30.06.2024 р.). <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/03/16/vysnovok-natsionalnyh-ekspertiv.pdf> (дата звернення: 10.07.2024).

43. Вознюк А., Грига М., Дуда А.В. Порядок проникнення до житла або іншого володіння особи: актуальні проблеми теорії та практики. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*, Vol. 26, № 2. 2021. Р. 68–82.
44. Воробей П. А. Кримінально-правове ставлення в вину: монографія К.: Атіка, 2009. 176 с.
45. Гавриш С. Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні: проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2002. 634 с.
46. Галабала М. В. Кримінально-правова наука незалежної України. Проблеми загальної частини : монографія. К. : Юрінком Інтер, 2013. 259 с.
47. Гончар Т.О. Неповнолітній як суб'єкт відповідальності за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2004. 211 с.
48. Гончар Т. О. Службова особа як спеціальний суб'єкт злочину. *Правова держава*. 2010. № 12. С. 171–177.
49. Горобець Н. О. Щодо питання термінологічного визначення категорії «право на недоторканність житла» у праві України. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2005. Вип. 31. С. 255–263.
50. Горпинюк О. П. Інформаційна приватність та її захист від злочинних посягань в Україні: монографія. Львів: ПП «Видавництво «БОНА», 2014. 324 с.
51. Горпинюк О. П. Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Львівськ. ун-т внутр. справ. Львів, 2011. 242 с.
52. Готін О. М. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина: навчальний посібник для студ. ВНЗ / О.М. Готін; [2-ге вид.]. Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. 197 с.

53. Гритенко О. А. Покарання як захід кримінально-правового регулювання права на недоторканність житла: порівняльно-правовий аналіз КК України та деяких зарубіжних країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Т. 3. № 85 (2024). С. 261–265.

54. Гритенко О. А. Порухення недоторканності житла (ст. 162 КК України): бланкетний характер диспозиції. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». № 2 (84), 2025. С. 36–43.

55. Грищук В.К. Кримінальне право України: Загальна частина: навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. К. : Вид. Дім “ІнЮре”, 2006. 568 с.

56. Громко В. Я. Загальні ознаки службової особи як спеціального суб’єкта злочину за кримінальним правом України. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2015. № 11. С. 181-188.

57. Гумін О.М. Кримінально насильницька поведінка проти особи: Монографія / Львівський. ДУВС. Львів, 2009. 359 с.

58. Гуторова Н.О. Проблеми вдосконалення кваліфікуючих ознак злочинів у сфері господарської діяльності. *Відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності: матер. наук.-практ. конф. / ред. кол.: В.В. Сташис (голов. ред.) та ін. Х.: Кроссрууд, 2006. С. 47–50.*

59. Давиденко С. В., Мавдрик Д. О. Проблеми вдосконалення правового регулювання процедури проведення обшуку слідчим, дізнавачем, прокурором. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. Вип. 90 / редкол.: Г. І. Чанишева (голов. ред.) та ін. Одеса : Гельветика, 2021. С. 51–63.

60. Даниленко Д. О. Насильство як кримінально-правова категорія. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2021. № 32. С. 39-44. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2021-32-06>.

61. Даниленко Д. Психічне насильство у кримінальному праві (поняття та ознаки). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. (34). С. 133- 139. URL. <https://doi.org/10.26565/1834-2022-34-16>.
62. Данилюк Т. М. Значення змісту умислу та ступеня його конкретизації для визначення моменту закінчення злочинів з формальним складом. *Науковий вісник Львівськ. держ. ун-ту внутр. справ. Сер. юрид.: зб. наук. праць*. Львів: ЛьВДУВС, 2009. Вип. 1. С. 223–232.
63. Дем'яненко Ю.І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Х., 2008. 215 с.
64. Денисова Т.А. Кримінальне покарання та функції його призначення і виконання за законодавством України : навчальний посібник. Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2004. 152 с.
65. Довбань І.М. Державний службовець як спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія.: Юриспруденція*. 2020 № 45. С. 125–128.
66. Дудоров О.О. Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навч. посібник / О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк / За заг. ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2014. 944 с.
67. Етимологічний словник української мови: В 7 т. Т. 2: Д–Копці / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. К.: Наукова думка, 1985. 572 с.
68. Єдиний державний реєстр судових рішень. Кримінальна справа № 40661 URL. <https://www.reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення 12.10.2023)
69. Єдиний державний реєстр судових рішень. Кримінальна справа № 62147 URL. <https://www.reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення 12.10.2023)
70. Єдиний державний реєстр судових рішень. Кримінальна справа № 64268. URL. <https://www.reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення 12.10.2023)

71. Житловий кодекс України. Україна: Закон України від 30 червня 1983 р. № 5464-Х. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text> (дата звернення 12.06.2025)

72. Жмур Ю. М. Визначення предмета злочину за ст. 162 КК України. *Право*. Випуск 13'2011. С.111-117.

73. Жмур Ю. М. Відмежування злочину порушення недоторканності житла від суміжних складів злочину. *Підприємництво, господарство, право*. К, 2010. № 10. С. 165–168.

74. Жмур Ю.М. Розмежування злочину «Порушення недоторканності житла» від злочинів із суміжним складом, які утворюють конкуренцію норм (Ст. 270-1, 364, 364-1, 356, 365, 365-1, КК України). *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право*. 2014. Вип. 26. С. 185–191

75. Жмур Ю.М. Кримінально-правовий захист недоторканності житла в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид.наук : спец. 12.00.08; Класичний приватний ун-т. Запоріжжя, 2012. 20 с.

76. Жмур Ю.М. Підстави криміналізації злочину порушення недоторканності житла за ст. 162 КК України. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2012. Вип. 20. С. 185–190 (Серія 18 «Економіка і право»)

77. Жмур Ю.М. Розмежування «Порушення недоторканності житла» від складів злочинів зі схожим складом, що складають конкуренцію норм. *Економіка і право*. Серія 18. 2015. С. 185–191.

78. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження № 1-к за 2020-2024 роки. Матеріали офіційного сайту Державної судової адміністрації України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020 (дата звернення: 15.07.2025).

79. Звіти Державної судової адміністрації України про склад засуджених за 2019–2024 роки (т. зв. «Форма 7») URL. https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau (дата звернення 12.10.2024)

80. Зінченко І. О. Кримінально-правова охорона виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (Аналіз законодавства і судової практики): монографія. Х.: Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. 320 с.

81. Ігнатів О. Насильство як спосіб вчинення злочину: поняття та сутність. *Форум права*. 2010. № 3. С. 144–151. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2010-3/10iomptc.pdf> (дата звернення: 12.11.2023)

82. Ільченко С.Ю., Фетисенко К.Г. Конституційний принцип недоторканності житла й іншого володіння особи та його реалізація при провадженні досудового розслідування. К.: КНТ, 2007. 192 с.

83. Ільченко С. Визначення поняття житла. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 6. С. 57–69.

84. Йосипів А.О. Поняття насильства у кримінальному праві. *Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань*: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнар. симпозиуму (23–24 вересня 2011 р.) Львів: Львівськ. держ. ун-т внутр. справ, 2011. С. 167–173.

85. Карне законодавство ФРН. К.: ВАІТЕ, 2016. 408 с.

86. Карп'юк М. Поняття насильства як способу вчинення злочинів проти власності за кримінальним правом України та республіки Польща. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 305–314.

87. Кваліфікація злочинів: навчальний посібник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. К.: Істина, 2010. 430 с.

88. Кириченко Ю., Резанова Н. Право на недоторканність житла в Україні та європейських державах: порівняльно-правові аспекти конституційного регулювання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 4. С. 13–19.

89. Книженко О.О. Урахування диференціації та індивідуалізації відповідальності під час встановлення кримінально-правових санкцій. *Наше право*. 2011. № 2. Ч. 2. С. 81–86.

90. Коваленко О. Співвідношення норм житлового та кримінального права в судовій практиці: окремі питання. *Право України*. 2000. № 7. С. 91–92.

91. Кодекс цивільного захисту України. Закон України від 2 жовтня 2012 р. №5403-VI // Відомості Верховної ради України. 2013, № 34–35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>

92. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення: 15.03.2023).

93. Конституція України (українською та російською мовами) та її офіційне тлумачення в Рішеннях Конституційного Суду України. Х.: Арсіс, 2001. 128 с.

94. Конституція незалежної України : у 3 кн. / упоряд.: С. Головатий, Л. Юзьков ; за заг. ред. С. Головатого. К. : Укр. Прав. Фундація : Реферат, 1995 Кн. 1. : Документи, коментарі, статті. 398 с.

95. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Офіційне видання. Міністерство юстиції України. Українська правничка функція. К., 1996. 56 с.

96. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 12.05.2024)

97. Корабель М .Г. Правовий аналіз формування санкцій кримінально-правової норми. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 287–291.

98. Корабель М.Г., Шинкарьов Ю. В. Конфіскація майна як вид кримінального покарання : монографія. Х. : Право, 2018. 176 с.
99. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів: навчальний посібник. Вид. 2-ге. К.: Атіка, 2001. 656 с.
100. Коржанський М. Й. Предмет і об'єкт злочину: монографія. Д.: Юрид. акад. Мін-ва внутр. справ; Ліра ЛТД, 2005. 252 с.
101. Кримінальне законодавство України XIX-XXI століть. Збірник нормативно-правових актів [в 6 тт.] / П.С. Берзін, О.В. Коротюк. Репр. вид. К.: ОВК, 2020. Т. II. 472 с.
102. Кримінальне законодавство України XIX-XXI століть. Збірник нормативно-правових актів [в 6 тт.] / П.С. Берзін, О.В. Коротюк. Репр. вид. К.: ОВК, 2020. Т. IV. 232 с.
103. Кримінальне законодавство України XIX-XXI століть. Збірник нормативно-правових актів [в 6 тт.] / П.С. Берзін, О.В. Коротюк. Репр. вид. К.: ОВК, 2020. Т. VI. 672 с.
104. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред..О.О. Дудорова, Є. О. Письменського. [2-ге вид.] К.: ВД: Дакор, 2013. 786 с.
105. Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, О.О. Володіна та ін. ; за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. Х. : Право, 2015. 528 с.
106. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. К. : Юридична думка, 2004. 328 с.
107. Кримінальне право України. Загальна частина: [підручник, за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 2-е вид. К.: Юрінком Інтер, 2005. 480 с.
108. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник / Відп. Ред. засл. діяч науки і техніки України, Стрельцов Є.Л. Х. : Одисей, 2010. 328 с.

109. Кримінальне право України. Особлива частина: [підруч.] / [Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка]. К.: Юридична думка, 2004. 656 с.

110. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. [3-тє вид., переробл. та доповн.]. К.: Атіка, 2009. 744 с.

111. Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник. / Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В. Акименко та ін. вид. 2-ге, перероб. та допов. / За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. К. : Атака, 2008. 712 с.

112. Кримінальне право України: Загальна та Особлива частини: Навчальний посібник / В.О. Кузнецов, М.П. Стрельбицький, В.К. Гіжевський. К. : Істина, 2005. 380 с.

113. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. [2-ге вид., перероб. і допов.]. К.: Юрінком Інтер, 2005. 480 с.

114. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я.Тація. 4-те вид., перероб. і допов. Х. : Право, 2010. 456 с.

115. Кримінальне право України: Особлива частина / за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. [2-ге вид., перероб. і доп.]. К.: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.

116. Кримінальне право України: Особлива частина: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. освіти / М.І. Бажанов, В.Я. Тацій, В.В. Сташис та ін. / За ред. М.І. Бажанова, В.Я. Тація, В.В. Сташиса. К. : Юрінком Інтер; Х. : Право, 2002. 496 с.

117. Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник / За заг. ред. Є.Л. Стрельцова. Х. : Одісей, 2009. 496 с.

118. Кримінальне право. Загальна частина: Підручник / За ред. А.С. Беніцького, В.С. Гуславського, О.О. Дудорова, Б.Г. Розовського. К.: Істина, 2011. 1112 с.

119. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. М.І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. К.; Х. : Юрінком Інтер: Право, 2001. 416 с.

120. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 08.09.2024).

121. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки, Кримінальний кодекс Республіка Казахстан під ред. В. Л. Менчинського. Пер. на укр. мову Т.В. Руденко. К. : ОВК, 2016. 490 с.

122. Кримінальний кодекс Грузії / під ред. В. Л. Менчинського. Пер. на укр. мову Т.В. Руденко. К. : ОВК, 2021. 254 с.

123. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / під ред. В. Л. Менчинського. Пер. на укр. мову О. В. Лішевської. К. : ОВК, 2016. 284 с.

124. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь, Кримінальний кодекс Молдова, під ред. В. Л. Менчинського. Пер. на укр. мову Т.В. Руденко. К. : ОВК, 2016. 462 с.

125. Кримінальний кодекс Республіки Болгарія / О.В. Коротюк. К. : ОВК, 2024. 294 с.

126. Кримінальний кодекс Республіки Болгарія. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/17208>

127. Кримінальний кодекс Литовської Республіки / пер. К. В. Менченя; під ред. О. В. Коротюк. К. : ОВК, 2021. 158 с.

128. Кримінальний кодекс Республіки Польща / під ред. В. Л. Менчинського. Пер. на укр. мову В. С. Станіч. К. : ОВК, 2016. 138 с.

129. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан / під ред. В.Л. Менчинського. Пер. на укр. мову К.В. Менченя. К. : ОВК, 2019. 288 с.

130. Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан/ під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову О.В. Іванов. К. : ОВК, 2019. 194 с.

131. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. К. : Атіка, 2001. 160 с.

132. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Х. : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.

133. Кримінальний кодекс України: [науково-практичний коментар] / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Гришук та ін.]; за ред. М. І. Мельника, М.І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. і допов. К. : Юридична думка, 2012. 1316 с.

134. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 05.04.2001р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 12.10.2024)

135. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Х. : Право, 2013. Т. 1. 376 с.

136. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами і допов. на 17 січня 2012 р.: (відпов. офіц. текстові). К. : Алерта; ЦЦЛ. 182 с.

137. Кримінальний кодекс Української РСР. Наук.-практ. коментар. К. : Політвидав України, 1978. 620 с.

138. Кримінальний Кодекс Української РСР. Офіційний текст із змінами і доповненнями на 1 жовт. 1970 р. і постатейними матеріалами : Політвидав України, 1971. 154 с.

139. Кримінальний кодекс Федеративної Республіки Німеччини [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://constitutions.ru/archives/5854/2>. 3. (дата звернення: 12.11.2023)

140. Кримінальний кодекс Французької Республіки, під ред. В. Л. Менчинського. Пер. на укр. мову Станіч В.С. К. : ОВК, 2017. 348 с.

141. Кримінальний кодекс Чеської Республіки / Пер. на укр. мову О.В. Коротюк. К. : ОВК, 2020. 264 с.

142. Кримінальний кодекс Швейцарії [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.pandia.ru/text/77/458/812.php/>(дата звернення: 12.11.2023)

143. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, в зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» із змінами та допов. Станом на 5 вересня 2012 року: (Відпов. офіційному текстові). К. : Алеута, 2012. 336 с.;

144. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI 13 квітня 2012 року URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 12.04.2024)

145. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України Законом № 4651-VI від 13.04.2012 р. станом на 1 січня 2013 р.: Право, 2013. 344 с.

146. Кушпін В. П. Генезис поняття насильства у теорії кримінального права. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки.* 2014. № 807. С. 137–140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_807_26 (дата звернення: 10.03.2024).

147. Куц В. М. Теоретико-прикладні аспекти проблеми суб'єкта злочину. *Вісник Національного університету внутрішніх справ.* Харків. 1996. Вип. 1. С. 12–21.

148. Лащук Є. В. Питання необхідності криміналізації незаконного зайняття чужого житла та його незаконного утримання. *Наука і правоохорона*. 2013. № 1. С. 162–164.

149. Ленъ В.В. Осудність у кримінальному праві і законодавстві : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2008. 180 с.

150. Лист Мін'юсту України «Щодо надання роз'яснення терміна «інше володіння особи» : від 31.07.2013 р., № 423-0-2-13/11 [Електронний ресурс]. Режим доступу:[http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v423-323-\(дата звернення 20.08.2021\)](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v423-323-(дата звернення 20.08.2021)).

151. Лихова С.Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України): Монографія. К.: ВПЦ "Київський університет", 2006. 573 с.

152. Лісниченко Л. Кримінально-правова характеристика грабежів і розбійних нападів. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 253-257.

153. Літвінова І.Ф. Щодо визначення поняття права особи на недоторканність житла чи іншого володіння. *Право і суспільство*. 2012. № 2. С. 59-64.

154. Максимович Р.Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України: Монографія. Львів : Львівськ. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 304 с.

155. Маляренко В. Т. Про недоторканність житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства. *Вісник Верховного Суду України*. 2004. № 9. С. 2–14.

156. Маляренко В.Т. Про недоторканність житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства. *Кримінальний процес України: Стан та перспективи розвитку*: Навч. посібник: Вибрані наукові праці. К., 2004. 320 с.

157. Малярєнко В.Т. Про недоторканність житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства. Верховний Суд України: офіційний вебсайт. URL: [http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/75488B020FF6EC46C2257AF4003AE4E0](http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/75488B020FF6EC46C2257AF4003AE4E0) (дата звернення: 03.11.2022)

158. Марін О.К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм: монографія. К.: Атіка, 2003. 224 с.

159. Марін О.К. Окремі теоретичні основи аналізу системи ознак, що кваліфікують злочин. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матер. XII регіон. наук.-практ. конф., 9–10 лютого 2006 р. Львів: Юрид. факультет Львівськ. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2006. С. 366–369.

160. Марітчак Т.М. Помилки у кваліфікації злочинів. К.: Атіка, 2004. 188 с.

161. Марценко Н.С. Житлові права і їх здійснення в дослідженні розуміння зловживання правом. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей*. 2015. Вип. 38. С. 74-86.

162. Матвейчук В.К. Кримінально-правова боротьба органів внутрішніх справ зі злочинним забрудненням водних об'єктів: Навч. посіб. К. : УАВС, 1992. 79 с.

163. Матвейчук В.К. Уточнення поняття суб'єкта екологічних злочинів на сучасному етапі розвитку суспільства і держави. *Проблеми боротьби зі злочинністю в Україні*: Тези доповідей і повідомлень; реш. наук. конф. К. : АН України Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 1992. С. 62–63.

164. Матвійчук В.К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища: проблеми законодавства, теорії та практики : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08. К., 2008. 32 с.

165. Мельник М.І. Злочини у сфері службової діяльності. *Кримінальне право України. Особлива частина*: Підручник / Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А.

Клименко та ін. / За ред. М.І. Мельника, В.А. Климента. К. :Юридична наука, 2004. С. 491-513.

166. Меркулова В.О. Зміст та функціональне значення поняття суб'єкта кримінальної відповідальності. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2004. № 4. С. 111–115.

167. Морквін Д.А. Житло та інше володіння як предмет злочину при порушенні недоторканності житла. *Форум права*. 2015. № 5. С. 148–153.

168. Музика А.А., Лащук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2011. 192 с.

169. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: Навч. посіб. К., 2006. 704 с.

170. Навроцький В.О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації. К.: Атіка, 1999. 418 с.

171. Навроцький В.О. Кримінальне право України. Особлива частина: [курс лекцій]. К.: Знання, 2000. 771 с.

172. Навроцький В.О., Брич Л.П. Ознаки посадової особи та кваліфікація господарських злочинів, вчинених нею. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 1. С. 58-62.

173. Назаренко П.Г. Принцип недоторканності житла та іншого володіння особи: загальнотеоретичний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2016. Вип. 38(2). С. 122–125.

174. Налуцишин В. В. Кримінальна відповідальність за невиконання судового рішення за законодавством України та держав Європейського Союзу: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2019. 219 с.

175. Науковий коментар Кримінального кодексу України. К. : Атіка, Академія, Ельга-Н, 2001. 656 с.

176. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 3-тє вид., перероб. та доп. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. К. : Атіка, 2004. 1056 с.

177. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 4-тє вид., перероб. та допов. / Відп. ред. С.С. Яценко. К. : А.С.К., 2006. 848 с.

178. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: : У 2-х т. – Т. 1 / За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. 3-тє вид., перероб. та доп. К. : Алеута; КНПб; Центр учбової літератури, 2009. 964 с.

179. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А. М. Бойко [та ін.] ; ред. М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. 4 вид., перероб. та доп. К. : Юридична думка, 2007. 1184 с.

180. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., переробл. та доп. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. К., 2003. 1054 с.

181. Наумова Н. М. Досвід конституційно-правового регулювання права на недоторканність житла у країнах Східної Європи та його значення для України. *Право і безпека*. 2015. № 4 (59). С. 17-23.

182. Наумова Н.М. Недоторканність житла як комплексний міжгалузевий правовий інститут: теоретико-правова характеристика : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 18 с.

183. Новий тлумачний словник української мови: 42 000 слів: У 4 т.: Для студ. вищих та серед. навч. закл. / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. - К. : Аконіт, 1998. - (Нові словники). Т. 2 : Ж - ОБД. - [Б. м.] : [б.и.], 1998. 910 с.

184. Олішевський О.В. Насильство людини над собою: кримінально-правовий аспект. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2022. № 1 (26). С. 62–67.

185. Оробець К. М. Властивості суб'єктів злочину за кримінальним правом України. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 2. С. 121–123.

186. Панов М.І., Харітонов С.О. Суспільна небезпечність діяння – фундаментальна ознака поняття «кримінальне правопорушення». *Юридична Україна*. 2019. № 10. С. 13-20.

187. Панов М. І. Проблеми методології науки кримінального права : вибр. наук. пр. / М. І. Панов ; [уклад.: Г. М. Анісімов, В. В. Гальцова; передм. О. В. Петришина, В. І. Борисова]. Харків : Право, 2018. 472 с.

188. Пащенко О. О. Соціальна обумовленість кримінально-правових норм: проблеми міждисциплінарних зв'язків. *Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 9–10 жовт. 2014 р. Харків, 2014. С. 150–154.

189. Пащенко О. О. Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність : монографія / О. О. Пащенко. Харків: Юрайт, 2018. 446 с.

190. Пащенко О.О. Співрозмірність позитивних і негативних наслідків кримінально-правової заборони. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015 URL: http://www.visnykjuris.uzhny/uz/ua./file/No.35/part_3/15.pdf (дата звернення 20.02.2024).

191. Постанова судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 24 березня 2016 р. у справі № 5-299кз15. URL: https://zib.com.ua/ua/125024-porushennya_nedotorkannosti_zhitla_verhovniy_sud_ukraini_naz.html (дата звернення: 15.03.2023).

192. Постанови Пленуму Верховного Суду України (1963 - 2000). У 2 т / за заг. ред. В.Ф. Бойко. К. : А.С.К..Т. 1 : Роз'яснення Пленуму Верховного суду України із загальних питань судової діяльності : офіц. вид.. 2000. 327 с.

193. Присяжнюк І.І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла або іншого володіння особи в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». К., 2010. 230 с.

194. Присяжнюк І.І. Кримінально-правові санкції за порушення недоторканності житла (стаття 162 Кримінального кодексу України). *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Вип.47. К. : Ін-т держави і права НАН України / гол. редкол. Ю. С. Шемшученко, 2010. С. 503–509.

195. Присяжнюк І. Особливості відповідальності за порушення недоторканності житла або іншого володіння особи за кримінальним законодавством окремих зарубіжних держав. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2011. № 2 (22). С. 55–60.

196. Присяжнюк І. Проникнення як суспільно небезпечна дія у складі злочину, передбаченого ст. 162 Кримінального кодексу України. *Вісник національної академії прокуратури України*. 2009. № 4. С. 49–53

197. Присяжнюк І. Особливості кваліфікації порушення недоторканності житла (стаття 162 Кримінального кодексу України): огляд судової практики. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1. С. 5–14.

198. Присяжнюк І. Особливості кримінально-правової охорони права особи на приватність. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 5–11.

199. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Генеральна Прокуратура України: офіційний вебсайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113897&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 11.08.2025).

200. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за викрадення чужого майна: Закон України від 4 черв. 2009 р. № 1449-VI. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-17#Text> (дата звернення 20.05.2024)

201. Про виконавче провадження. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення 25.07.2024).

202. Про виконавче провадження: Закон України від 21 квітня 1999 р. № 606-XIX. *Відомості Верховної Ради України*. 1999, №24. Ст. 207.

203. Про державну службу: Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення 22.02.2025).

204. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 24.06.2004 р. № 1875-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. №47. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19#Text>

205. Про податок з доходів фізичних осіб: Закон України від 22 трав. 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-15#Text>

206. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 р., №1599-III. *Відомості Верховної Ради України*, 2000. №21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>

207. Про службу в органах місцевого самоврядування: Законом України від 7 червня 2001 року № 2493-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text> (дата звернення 22.02.2025).

208. Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності постановва Пленуму Верховного Суду України від 25.12.92 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-92#Text> (дата звернення 10.08.2024)

209. Про судову практику у справах про злочини проти власності: постановва Пленуму Верховного Суду України № 10 від 6 листоп. 2009 р.: URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/CE23FEBC771D9FCBC2257682004D020E?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=CE23FEBC771D9FCBC2257682004D020E&Count=500&.htm>. (дата звернення 20.04.2024).

210. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: постанова Пленуму Верховного Суду України №15 від 26 груд. 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03#Text>

211. Про судову практику у справах про хуліганство: постанова Пленуму Верховного Суду України № 10 від 22 груд. 2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va010700-06#Text> (дата звернення 20.06.2024)

212. Рабінович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина : навч. посіб. К. : Атіка, 2004. 464 с.

213. Різник О.Р. Воля та свобода як об'єкти складів кримінальних правопорушень. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства*. 2023. № 62. С. 114–124.

214. Романов С.Ю. Кримінальний обман. Х. : ООО "Прометей-Прес", 2005. 271 с.

215. Роне А.П. Підстави криміналізації порушення недоторканності житла за ст. 162 КК України. *Часопис Київського університету права*. 2021/1. № 1. С. 279–283.

216. Роскошний І. Історичні передумови становлення та розвитку конституційно-правових відносин людини і держави в умовах інформаційного суспільства. *Часопис Київського університету права*. № 2. С. 114–122.

217. Савченко А.В. Кримінальна відповідальність за шахрайство в Україні та за кордоном: порівняльно-правове дослідження : монографія. К. : Вид-во ТОВ «НВП» Інтерсервіс», 2013. 216 с.

218. Савченко А.В. Кримінальне право України. Загальна частина (у схематичних діаграмах) : посібник / за заг. ред. доц. В.В. Чернея. К. : Вид-во ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2013. 160 с.

219. Савченко О.О. Щодо соціальної обумовленості встановлення кримінально-правової заборони. *Зб. наук. праць Харківського національного*

педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. *«Право»*. 2016. Вип. 24. С. 147–152.

220. Салій П. І. Питання конструкції ст. 162 Кримінального кодексу України «Порушення недоторканності житла». *Юридична наука*. 2014. № 6. С. 120–128.

221. Салій П. І. Порівняльно-правова характеристика складу злочину порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи за законодавством України та законодавством деяких зарубіжних держав. *Юридична наука*. 2012. № 9. С. 70–76.

222. Салій П. І. Суб'єкт складу злочину порушення недоторканності житла та іншого володіння особи. *Юридична наука*. 2013. № 4. С. 82–103.

223. Салій П.І. Суб'єктивна сторона складу злочину порушення недоторканності житла. *Юридична наука* № 2/2012. С. 84–94.

224. Самощенко І. В. Види погроз за їх змістом. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету : серія: Право*. 2018. Т. 2. Вип. 51. С. 93–98.

225. Селецький С.І. Кримінальне право України. Особлива частина: Навч. посібник. К. : Центр учбової літ., 2007. 504 с.

226. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.

227. Словник синонімів української мови / Під заг. ред. А.А. Бурячка, Г.М. Гнатюка і ін. У 2-х томах. К. : Наук. думка, 2001. 1040 с.

228. Словник української мови / Під ред. І.К. Білодіда, А.А. Бурячка. В 12-ти томах. К., Т. 7 : Поїхати-Приробляти. 1976. 723 с.

229. Собко Г. М. Кримінально-правові та кримінологічні основи протидії психічному насильству. дис. ... д-ра юрид. наук. : 12.00.08. К., 2020. 791 с.

230. Сосніна О.В. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України). дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.08. Львів, 2017. 256 с.

231. Судова статистика за 2019-2024 рр. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення: 20.07.2025).

232. Тадика Є. Д. Порушення недоторканності житла: проблеми кваліфікації та відповідальності. *Молодий вчений*. 2018 № 12 (64). С. 201-204.

233. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві. Х.: Вища шк., 1988. 198 с.

234. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві : монографія / В. Я. Тацій. Х. : Право, 2016. 256 с.

235. Тацій В.Я. Суб'єкт злочину. *Кримінальне право України. Загальна частина*: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін. / За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ-Харьков : Хрінком Інтер. Право, 2001. С. 130–141.

236. Терлюк І. Я. Історія держави і права України (Доновітній час) [Текст] : навчальний посібник. К. : Атіка, 2006. 400 с.

237. Тростюк З.А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: Дис... канд. юрид. наук. Львів, 2000. 215 с.

238. Тростюк З.А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: Монографія. К., 2003. 144 с.

239. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / за заг. ред. В. Навроцького. К.: Юрінком Інтер, 2013. 712 с.

240. Устименко В.В. Спеціальний суб'єкт злочину (поняття та види): Навч. посіб. Харків : ХЮІ, 1989. 104 с.

241. Федоров М. С. Поняття вини у сучасній юриспруденції. *Наука і правоохорона*. № 2 (20). 2013. С. 140–147.

242. Філософський енциклопедичний словник / за ред. М. Т. Максименко. К.: Абрис. 2002. 742 с.
243. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. К.: Істина, 2004. 504 с.
244. Харь І.О. Кримінально-правова охорона атмосферного повітря: Монографія. К. : Нац. акад. управління, 2011. 192 с.
245. Хворостянкін А. Дефініції в законодавчих текстах : питання теорії. *Право України*. 2005. № 11. С. 28–32.
246. Христова Г. Конструкція зобов'язань держави у сфері прав людини: порівняльний аналіз міжнародних та європейських підходів. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 4. С. 25–36.
247. Христова Г.О. Позитивні зобов'язання держави в системі доктринальних підходів до тлумачення і застосування Європейської конвенції з прав людини. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 2 (6). С. 7. URL: <https://core.ac.uk>. (дата звернення: 15.03.2021).
248. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 20.08.2024).
249. Чекмарьова І. М., Резніченко Г. С. Порухення недоторканності житла: проблеми кваліфікації. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 1 (2025). С. 676–680.
250. Чекмарьова І., Резніченко Г. Деякі проблеми об'єктивних ознак порушення недоторканності житла. *Наукові перспективи*. № 12(54) 2024. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-12\(54\)-1303-1311](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-12(54)-1303-1311)
251. Чорнооченко С.І. Особисті немайнові права, які забезпечують соціальне існування фізичних осіб в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Х., 2000. 18 с.

252. Чупринський Б. О. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла або іншого володіння особи в Україні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. Число 2. С. 109–113.

253. Шинальський О. І. Покарання в системі засобів протидії злочинності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. К., 2003. 20 с.

254. Юридична енциклопедія / під ред. Ю.С. Шемшученко [та ін.] ; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. К. : Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 1998. 669 с.

255. Юрчак І. Р. Житлові права та обов’язки громадян: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Право* / гол. ред. Ю.М. Бисага. Ужгород : Гельветика, 2013. Т. 1 № Вип. 21; Ч.1. С. 108–110.

256. Criminal Code of the Kingdom of Belgium (1867, as of 2018) / Legislationline. URL: https://www.legislationline.org/download/id/8240/file/Belgium_CC_1867_am2018_fr.pdf (дата звернення 22.08.2024)

257. Criminal Code of the Kingdom of Netherlands (1881, amended 2012) / Legislationline. URL: https://www.legislationline.org/download/id/6415/file/Netherlands_CC_am2012_en.pdf (дата звернення 16.08.2024)

258. Criminal Code of the Kingdom of Sweden (1962, amended 2020) / Legislationline. URL: https://www.legislationline.org/download/id/8662/file/Sweden_criminal_code_am2020_en.pdf (дата звернення 21.08.2024)

259. Straffeloven (LBK nr 976 af 17/09/2019) / Retsinformation.dk. URL: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=209398> (дата звернення 20.08.2024)

ДОДАТКИ

Додаток А

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Одеського
державного університету
внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

Максим КОРНІЄНКО

15 08 2025 р.

А К Т

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Бобчинського Павла Миколайовича щодо впровадження результатів
дисертаційного дослідження за темою: «Кримінальна відповідальність за
порушення недоторканості житла» в освітній процес Одеського державного
університету внутрішніх справ

м. Одеса

« 15 » 08 2025 р.

Комісія у складі:

- 1) начальника відділу організації освітнього процесу ОДУВС, кандидата технічних наук, доцента Сіфорова О.І., полковника поліції;
- 2) професора кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування ОДУВС Чекмарьової І.М, кандидата юридичних наук, доцента;
- 3) ученого секретаря секретаріату Вченої ради, кандидата педагогічних наук Ісаєнка М.М.

склала цей акт про те, що науково-методичні та практичні результати сформовані в дисертаційному дослідженні Бобчинського Павла Миколайовича щодо впровадження результатів дисертаційного дослідження за темою: «Кримінальна відповідальність за порушення недоторканості житла» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», вважаються актуальними.

Комісія дійшла висновку, що результати дисертаційного дослідження Бобчинського П.М. можуть бути використані при підготовці навчально-

методичних матеріалів, зокрема: підручників, навчальних посібників, навчальних програм, робочих навчальних програм, текстів лекцій із дисциплін: «Кримінальне право», «Кваліфікація кримінальних правопорушень», «Кримінологія».

Положення дисертаційного дослідження враховують сучасні досягнення науки кримінального права, кваліфікації кримінальних правопорушень, останніх змін у законодавстві, що стосуються кримінальної відповідальності за порушення недоторканості житла.

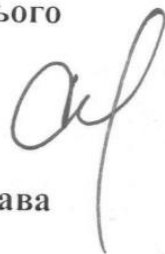
Комісія відзначила високу актуальність результатів дослідження Бобчинського П.М., теоретичний досвід, практичну і методологічну значущість висновків дисертанта для впровадження у навчальний процес.

Емпіричні дані, практичні рекомендації та висновки, отримані Бобчинським П.М. в процесі дослідження, використовуються в ОДУВС при проведенні лекційних та семінарських занять, при підготовці курсових робіт, при проведенні міжкафедральних наукових семінарів присвячених актуальним проблемам боротьби зі злочинністю.

Члени комісії:

Начальник відділу організації освітнього процесу ОДУВС

**кандидат технічних наук, доцент
полковник поліції**

Олександр СІФОРОВ

**Професор кафедри кримінального права
та кримінології ФПФODP ОДУВС,
кандидат юридичних наук, доцент**

Ірина ЧЕКМАРЬОВА

**Учений секретар секретаріату
Вченої ради ОДУВС,
кандидат педагогічних наук**

Максим ІСАЄНКО

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Одеського
державного університету

внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Максим КОРНІЄНКО

«15» 08 2025 р.

А К Т

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Бобчинського Павла Миколайовича за темою: «Кримінальна
відповідальність за порушення недоторканості житла»
у наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх
справ**

м. Одеса

«15» 08 2025 р.

Комісія у складі:

- 1) начальника відділу організації наукової діяльності ОДУВС, к.ю.н.,
доцента Домброван Н.В.
- 2) завідувача відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури ОДУВС,
к.ю.н. Теслюк І.О.;
- 3) професора кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права
та безпеки ОДУВС, д.ю.н., професора Меркулової В.О.

склала цей акт про те, що комісією вивчені наукові положення, пропозиції і рекомендації Бобчинського П.М. щодо впровадження результатів дисертаційного дослідження за темою: «Кримінальна відповідальність за порушення недоторканості житла» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», у наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ при проведенні наукових досліджень за темою НДР ОДУВС за комплексною темою «Пріоритетні напрямки розвитку реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер 0116U006773) та кафедральної теми «Сучасні тенденції запобігання кримінальним правопорушенням: кримінально-правові, кримінологічні,

кримінально-виконавчі аспекти» (державний реєстраційний номер 0124U004181).

Комісія дійшла висновку, що дисертаційне дослідження Бобчинського П.М. за темою: «Кримінальна відповідальність за порушення недоторканості житла» становить цінність для наукової діяльності, а надані матеріали мають високий теоретичний рівень та суттєву практичну значущість. Використання матеріалів дисертаційного дослідження в науковій діяльності, зокрема опублікованих праць:

1. Бобчинський П.М., Конопельський В.Я. Об'єкт та предмет порушення недоторканості житла у кримінальних кодексах деяких зарубіжних країн та України: порівняльно-правовий аналіз. *Південноукраїнський правничий часопис* № 4. 2023. С. 9-13.

2. Бобчинський П.М., Конопельський В.Я. Особливості призначення покарання за порушення недоторканості житла в кримінальному законодавстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9. 2024. С. 279-283.

3. Бобчинський П.М. Кримінологічний портрет особи, яка вчиняє порушення недоторканості житла (стаття 162 КК України). *Київський часопис права*. № 3. 2024. С. 207-211.

4. Бобчинський П.М. Вдосконалення кваліфікуючих ознак порушення недоторканості житла: аналіз законодавчих положень КК України та КК інших країн. *Право і суспільство*. № 5. 2024. С. 255-261.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації :

5. Бобчинський П.М. Окремі питання розмежування понять «право на житло» та «право на недоторканність житла» у контексті ст. 162 КК України. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи

попередження злочинності: матеріали Всеукраїнської наук.- практи. конф. 25 лист. 2022 р. Одеса : ОДУВС, 2022. 257 с. С. 56-58.

6. Бобчинський П.М. Об'єктивні ознаки порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи: порівняльно-правовий аналіз деяких положень КК України та деяких зарубіжних країн. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності в період воєнного стану: матеріали Всеукраїнської наук.-практи. конф. 29 лист. 2024 р. Одеса : ОДУВС, 2024. 229 с. С. 26-28.

7. Бобчинський П.М. Деякі питання щодо відмежування порушення недоторканності житла від порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер. Наукові відкриття та фундаментальні наукові дослідження: світовий досвід: збірник наукових праць з матеріалами V Міжнародної наукової конференції, м. Полтава, 8 листопада, 2024 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2024. 510 с. С. 123-126.

8. Бобчинський П.М. Деякі підстави (обставини) соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла (ст. 162 КК України). Актуальні питання розвитку галузей науки: збірник наукових праць з матеріалами IV Міжнародної наукової конференції, м. Київ, 15 листопада, 2024 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2024. 672 с. С. 213-215.

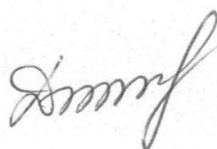
Результати дисертаційного дослідження Бобчинського Павла Миколайовича щодо впровадження результатів дисертаційного дослідження за темою: «Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла» впровадженні у наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ.

Зазначені праці підтвердили високий теоретичний і навчально-методичний рівень, практичну доступність і доцільність за результатами використання під час підготовки та проведення усіх видів занять, а також

були використані у науково-дослідній роботі профільних кафедр, наукових лабораторіях та перемінного складу.

Члени комісії:

**Начальник відділу організації
наукової роботи ОДУВС, к.ю.н.,
доцент**

Наталія ДОМБРОВАН

**Завідувач відділу аспірантури (ад'юнктури)
і докторантури ОДУВС,
к.ю.н.**

Ірина ТЕСЛЮК

**Професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Інституту права та безпеки ОДУВС,
д.ю.н., професор**

Валентина МЕРКУЛОВА

Додаток Б

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бобчинський П.М., Конопельський В.Я. Об'єкт та предмет порушення недоторканості житла у кримінальних кодексах деяких зарубіжних країн та України: порівняльно-правовий аналіз. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 4. С. 9–13.

2. Бобчинський П.М., Конопельський В.Я. Особливості призначення покарання за порушення недоторканості житла в кримінальному законодавстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 9. С. 279–283.

3. Бобчинський П.М. Кримінологічний портрет особи, яка вчиняє порушення недоторканості житла (стаття 162 КК України). *Київський часопис права*. 2024. № 3. С. 207–211.

4. Бобчинський П.М. Вдосконалення кваліфікуючих ознак порушення недоторканості житла: аналіз законодавчих положень КК України та КК інших країн. *Право і суспільство*. 2024. № 5. С. 255–261.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Бобчинський П.М. Окремі питання розмежування понять «право на житло» та «право на недоторканність житла» у контексті ст. 162 КК України. *Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 25 листоп. 2022 р. Одеса : ОДУВС, 2022. С. 56–58.

6. Бобчинський П.М. Об'єктивні ознаки порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи: порівняльно-правовий аналіз деяких положень КК України та деяких зарубіжних країн. *Кримінально-правові, кримінологічні та*

кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності в період воєнного стану: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 29 лист. 2024 р. Одеса : ОДУВС, 2024. С. 26–28.

7. Бобчинський П.М. Деякі питання щодо відмежування порушення недоторканості житла від порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер. *Наукові відкриття та фундаментальні наукові дослідження: світовий досвід*: збірник наук. праць з матеріалами V Міжнар. наук. конф., м. Полтава, 8 листопада, 2024 р. Міжнар. центр наук. досліджень. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2024. С. 123–126.

8. Бобчинський П.М. Деякі підстави (обставини) соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за порушення недоторканості житла (ст. 162 КК України). *Актуальні питання розвитку галузей науки*: збірник наукових праць з матеріалами IV Міжнар. наук. конф., м. Київ, 15 листоп., 2024 р. Міжнар. центр наук. досліджень. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2024. С. 213–215.